This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

कविकुलगुरू कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक

E

हस्तलिखित संग्रह

दाखल.क्र. M-2774 विषय धर्मशास्त्र

नाव देवी भागवत एकादश स्कन्धः

लेखक/लिपीकार

पृष्ठ 28 काळ पुर्ण/ अपुर्ण ✓

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते एकादशस्कंधः प्रारभ्यते ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः ॥ असारेसंसारेकिमपिनहिसारंभगवतीपदांभोजादन्यत्सुखकरमहोमोक्षजनकम् ॥ ततोहित्वासर्वंधनसुतकलत्रादिकमुमापदांभोजंशश्वन्नमतजपतध्यायतजनाः ॥ १ ॥ अर्धाधिको
नपंचाशत्संख्यैःपद्यैरतःपरम् ॥ सदाचारप्रसंगेनप्रातःकृत्यंसमुच्यते ॥ १ ॥ तत्राष्टमस्कंधे मन्वंतरेषुसर्वेषुयद्यद्रूपेणपूज्यते ॥ यस्मिन्यस्मिंश्चवैस्थानेयेनयेनचकर्मणेतिजनमेजयप्रश्नवाक्ये चकारे
णसदाचारस्यापिसंगृहीतत्वात्सदाचारस्यापिराज्ञःप्रश्नविषयत्वेनतंसदाचारमपिनारदायनारायणेनोक्तमेवकथयिष्यामीत्यभिप्रायेणैकादशद्वादशस्कंधावारभ्येते ॥ तत्रनारदोऽष्टमस्कंधनवमस्कंध
दशमस्कंधोक्तप्रकारेणश्रीभगवत्यामहिमानंसर्वोत्तरंश्रीभगवत्याएवमुख्यत्वेनसर्वाराध्यत्वंचनारायणमुखाच्छ्रुत्वातदाराधनप्रकारंज्ञातुंपृच्छति नारदउवाच भगवन्भूतभव्येशेति ॥ आख्यातंअष्ट
मनवमदशमस्कंधोक्तप्रकारेण ॥ चरित्रमेवचारित्रम् ॥१॥ प्रादुर्भावः महाकालीमहालक्ष्मीमहासरस्वतीभ्रामर्यादिदेवीनाम् ॥ असुरद्रुहांदेवानां अधिकाराप्तिर्दैत्यैर्हृतस्यतत्तदधिकारस्याप्तिःप्राप्तिः ॥
यद्वा स्वयंभ्वादिमनूनांमन्वंतराधिकारस्याप्तिःप्राप्तिः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४॥५॥ सत्कर्मकृदिति ॥ नहिकश्चित्क्षणमपिजातुतिष्ठत्यकर्मकृदितिन्यायेनव्यापाररहितत्वस्यासंभवेनाऽन्यव्यापारंविहायसद्व्यापा

श्रीगणेशायनमः ॥ नारदउवाच ॥ भगवन्भूतभव्येशनारायणसनातन ॥ आख्यातंपरमाश्चर्यंदेवीचारित्रमुत्तमम् ॥१॥ प्रादुर्भावःपरोमातुःकार्यार्थमसु
रद्रुहाम् ॥ अधिकाराप्तिरुक्ताऽत्रदेवीपूर्णकृपावशात् ॥ २ ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामियेनप्रीणातिसर्वदा ॥ स्वभक्तान्परिपुष्णातितमाचारंवदप्रभो ॥ ३ ॥
नारायणउवाच ॥ शृणुनारदतत्त्वज्ञसदाचारविधिक्रमम् ॥ यदनुष्ठानमात्रेणदेवीप्रीणातिसर्वदा ॥ ४ ॥ प्रातरुत्थायकर्तव्यंयद्द्विजेनदिनेदिने ॥ तदहंसंप्रव
क्ष्यामिद्विजानामुपकारकम् ॥५॥ उदयास्तमयंयावद्द्विजःसत्कर्मकृद्भवेत् ॥ नित्यनैमित्तिकैर्युक्तःकाम्यैश्चान्यैरगर्हितैः ॥ ६ ॥ आत्मैवनसहायार्थेपितामा
ताचतिष्ठति ॥ नपुत्रदारानज्ञातिर्धर्मस्तिष्ठतिकेवलम् ॥७॥ तस्माद्धर्मसहायार्थंनित्यंसंचिनुसाधनैः ॥ धर्मेणैवसहायात्तुतमस्तरतिदुस्तरम् ॥ ८ ॥ आचा
रःप्रथमोधर्मःश्रुत्युक्तःस्मार्तएवच ॥ तस्मादस्मिन्समायुक्तोनित्यंस्यादात्मनोद्विजः ॥९॥ आचाराल्लभतेचायुराचाराल्लभतेप्रजाः ॥ आचारादन्नमक्षय्यमा
चारोहंतिपातकम् ॥१०॥ आचारःपरमोधर्मोनृणांकल्याणकारकः ॥ इहलोकेसुखीभूत्वापरत्रलभतेसुखम् ॥११॥ अज्ञानांधजनानांतुमोहितैर्भ्रामिता
त्मनाम् ॥ धर्मरूपोमहादीपोमुक्तिमार्गप्रदर्शकः ॥१२॥ आचारात्प्राप्यतेश्रेष्ठ्यमाचारात्कर्मलभ्यते ॥ कर्मणोजायतेज्ञानमितिवाक्यंमनोःस्मृतम् ॥१३॥

रएवाश्रयणीयइत्यर्थः ॥ ६ ॥ ननुपित्रादिभिर्लालनहास्यविनोदेनकालःसुखेनगच्छतितदातद्विहायकिमितिधर्मआस्थेयइतिचेत्तत्राऽह आत्मैवेइति ॥ परलोकेनपित्रादयःसहायाभविष्यंति किंतु
धर्मएव ॥ सचात्मनैवजायतेइतिआत्मैवस्वस्यसहायोनान्यइतिस्वेनैवस्वस्यधर्माचरणेनकल्याणंकर्तव्यमितिभावः ॥ तदुक्तम् आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनइति ॥ ७ ॥ तदेवस्पष्टयति त
स्मादिति ॥ संचिनुगृहाण ॥ तमोदुःखमज्ञानंवा ॥ ८ ॥ तत्रधर्मस्यानेकविधत्वेपिमुख्यरूपस्यतस्याश्रयणेनापिनिर्वाहादवश्यंसविधेयइतिदर्शयन्धर्मस्यमुख्यंरूपमाह आचारइति ॥ प्रथमोमुख्यः
सचश्रुत्युक्तःस्मृत्युक्तश्च मान्यः ॥ आत्मनःसदाचारेद्विजोनित्यंसमायुक्तःस्यादित्यन्वयः ॥ ९ ॥ आचाररूपधर्मस्यमुख्यत्वंप्रतिपादयति आचाराल्लभतेइति ॥ १० ॥ ११ ॥ तत्रहारीतस्मृतिमर्थ
तःपठति अज्ञानांधेति ॥ मोहितैर्भ्रांतैःपुरुषैः ॥ अज्ञानांतमसांधानांभ्रामितानांकुदृष्टिभिः ॥ धर्मशास्त्रप्रदीपोऽयंधार्योमार्गोपदेशकइति हिहारीतवचः ॥ १२ ॥ अत्रैवमनुवचनमर्थतःपठति ॥ आचा
रात्प्राप्यतइति ॥ तथाचमनुः ॥ आचारात्परमोधर्मइत्यादि कर्मणोजायतेज्ञानंज्ञानान्मोक्षमवाप्यतइत्यंतम् ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १४ ॥ पराशरस्मृतिमर्थतःपठति ॥ यस्त्वाचारविहीनइति ॥ तथाचपराशरः ॥ आचारःपरमोधर्मइत्यादि सर्वधर्मबहिष्कार्योयथाशूद्रस्तथैवसइत्यंतम् ॥१५ ॥ १६ ॥ नैवताँल्लंघयेदिति ॥ त
थाचगौतमः ॥ यद्यपिस्यात्स्वयंब्रह्मेत्यादि ॥ तथापिलौकिकाचारंमनसाऽपिनलंघयेदिति ॥ १७ ॥ सदाचारत्यागेदृष्टदोषमाह दुराचारोहीति ॥ १८ ॥ ननुदुराचारत्यागेऽर्थकामावपित्यक्तौ
स्यातांनहिसदाचारासक्तस्याऽर्थकामसंपादनंसंभवति ॥ ततश्चपुरुषार्थचतुष्टयेधर्ममोक्षरूपार्थद्वयमेवसंपादितंस्यात्तथाचपुरुषार्थचतुष्टयावाप्तिःसदाचारिणांभवतीतिवचनानिविरुध्येरन्नित्यतआह ॥
परित्यजेदिति ॥ धर्मवर्जितावर्थकामौपरित्यजेदेवेत्यर्थः ॥ नहिपुरुषार्थचतुष्टयेधर्मविरुद्धावर्थकामौगृहीतौयेनतद्विरोधःस्यात् ॥ किंतु धर्माविरुद्धावर्थकामौसदाचारिणोनायासेनजायमानावेवगृही
तावितिभावः ॥ ननुधर्मस्यगवालंभादिरूपस्यापिसत्त्वात्सोऽपिकर्तव्यइतिचेत्तत्राऽऽह धर्ममप्यसुखोदर्कमिति ॥ असुखोदर्कंप्राणिनांपीडाकरंदुःखदायकंलोकेविद्विष्टंगवालंभादिकमपित्यजेदित्यर्थः ॥
नहिसनित्योधर्मोयदकरणेप्रत्यवायःस्यात्किंत्वभ्युदयार्थः ॥ सचाभ्युदयोबहुभिरन्यसाधनैःशास्त्रेषूक्तएवेतिनाभ्युदयार्थंप्राणिदुःखकरंलोकैर्विद्विष्टंधर्ममाचरेदितिभावः ॥ तथाचपाद्मे ॥ मधुपर्केग

सर्वधर्मवरिष्ठोऽयमाचारःपरमंतपः ॥ तदेवज्ञानमुद्दिष्टंतेनसर्वंप्रसाध्यते ॥ १४ ॥ यस्त्वाचारविहीनोऽत्रवर्तेतद्विजसत्तमः ॥ सशूद्रवद्बहिष्कार्योयथाशूद्र
स्तथैवसः ॥ १५ ॥ आचारोद्विविधःप्रोक्तःशास्त्रीयोलौकिकस्तथा ॥ उभावपिप्रकर्तव्यौनत्याज्योशुभमिच्छता ॥ १६ ॥ ग्रामधर्माजातिधर्मादेशधर्माःकु
लोद्भवाः ॥ परिग्राह्यान्नृभिःसर्वैर्नैवताँल्लंघयेन्मुने ॥ १७ ॥ दुराचारोहिपुरुषोलोकेभवतिनिंदितः ॥ दुःखभागीचसततंव्याधिनाव्याप्तएवच ॥ १८ ॥ परि
त्यजेदर्थकामौयौस्यातांधर्मवर्जितौ ॥ धर्ममप्यसुखोदर्कंलोकविद्विष्टमेवच ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ बहुत्वादिहशास्त्राणांनिश्चयःस्यात्कथंमुने ॥ किय
त्प्रमाणंतद्ब्रूहिधर्ममार्गविनिर्णये॥२०॥नारायणउवाच ॥ श्रुतिस्मृतीउभेनेत्रेपुराणंहृदयंस्मृतम् ॥ एतत्त्रयोक्तएवस्याद्धर्मोनान्यत्रकुत्रचित्॥२१॥विरोधो
यत्रतुभवेत्त्रयाणांचपरस्परम् ॥ श्रुतिस्तत्रप्रमाणंस्याद्द्वयोर्द्वैधेस्मृतिर्वरा ॥ २२ ॥ श्रुतिद्वैधंभवेद्यत्रतत्रधर्मावुभौस्मृतौ ॥ स्मृतिद्वैधंतुयत्रस्याद्विषयःकल्प्य
तांपृथक् ॥ २३ ॥ पुराणेषुक्वचिच्चैवतंत्रदृष्टंयथातथम् ॥ धर्मंवदंतितंधर्मंगृह्णीयान्नकथंचन ॥ २४ ॥

वालंभोलोकविद्विष्टएवच ॥ सचनैवप्रकर्तव्योयतः
सनियतोनहीति ॥ १९ ॥ तत्रधर्मस्यावश्यकर्तव्यतायांप्रतिपादितायांशास्त्रकारैर्धर्मस्वरूपस्यानेकधाप्रतिपादनात्तन्निश्चयस्यासंभवेनकथंतन्निश्चयंविनाधर्मःकर्तव्यइतिपृच्छति नारदउवाच बहु
त्वादिहेति ॥ अनेकशास्त्रेषुधर्ममार्गविनिर्णयेधर्मनिश्चयेकिंशास्त्रंप्रमाणंतद्ब्रूहीत्यर्थः ॥२०॥ उभेनेत्रेपरमेश्वरस्येत्यर्थः ॥ चक्षुर्वैसत्यमितिश्रुतेः ॥ परमेश्वरेणश्रुतिस्मृतिरूपचक्षुर्भ्यांदृष्टोधर्मःसत्यः ॥
चक्षुषादृष्टमेवमनसिनिश्चिनोतीतिपुराणरूपहृदयेनिश्चितोधर्मोऽपिसत्यइत्यर्थः ॥ २१ ॥ ननुत्रयाणामपियत्रकुत्रचित्तप्तमुद्रादिविधौविरोधोदृश्यतेतत्रकिंवरमितिचेत्तत्राऽऽह विरोधोयत्रत्विति ॥
श्रुतिस्तत्रेति ॥ स्मृतिपुराणापेक्षयाश्रुतिःप्रबलेत्यर्थः ॥ द्वयोरिति ॥ पुराणस्मृत्योःपरस्परंविरोधेइत्यर्थः ॥ स्मृतिर्वरेति पुराणापेक्षयास्मृतेर्वेदमूलकत्वात्प्रामाण्यमित्यर्थः ॥ २२ ॥ श्रुतिद्वैधंषो
डशीग्रहणाग्रहणादिषुधर्मावुभौनतत्रपरस्परंबाधः ॥ किंतुधर्मद्वयमपिसत्यमित्यर्थः ॥ विषयःकल्प्यतामिति ॥ भिन्नविषयकल्पनयाविरोधःपरिहरणीयइत्यर्थः ॥ २३ ॥ ननुयथास्मृतीनांवेदमू
लकत्वात्प्रामाण्यंतथापुराणानामपिवेदमूलकत्वादेवप्रामाण्यंस्मृतिसमानमेवकिंनस्यादतआह पुराणेष्विति ॥ नकेवलंपुराणानिवेदमूलकानि किंतुतंत्रमूलकान्यपिसंति ॥ तथाचपुराणापेक्षयाकेव
लवेदमूलकत्वात्स्मृतीनांपुराणापेक्षयाप्राबल्यमुक्तमव्याहतमेव ॥ तदुक्तंस्कांदेसूतसंहितायाम् ॥ क्वचित्कदाचित्तत्रार्थकटाक्षेणमुनीश्वराः ॥ संतितानिपुराणानिसोंऽशोग्राह्योनवैदिकैरिति ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुतंत्राणामपिसाक्षादीश्वरप्रणीतत्वात्प्रामाण्यंतथाचतन्मूलकपुराणानामपिप्रामाण्यंकिंनस्यात्तत्राऽऽह वेदाविरोधीति ॥ देहवताशिवेनप्रणीतस्याऽऽगमस्यनस्वतःप्रामाण्यंकिंतुवेदमूलकत्वादेव ॥ तथाचब्राह्मणस्यप्रत्यक्षश्रुतिविरुद्धतप्तमुद्राधारणादिप्रतिपादकतंत्रस्यनप्रामाण्यंकिंतुवेदाविरोध्यंशेएवप्रामाण्यमितिभावः ॥ श्रुतिरुद्धंश्रुतिविरुद्धमित्यर्थः ॥ तत्प्रमाणंभवेन्नचेति ॥ वैदिकस्येतिशेषः ॥ तथाचतंत्रार्थप्रतिपादकपुराणस्यप्रत्यक्षश्रुतिविरोधान्नप्रामाण्यमितिभावः ॥ तदुक्तंशिवेनैवमहाकालसंहितादिषु ॥ वेदाविरोधीयोंऽशस्तुसैवग्राह्योद्विजोत्तमैः ॥ अधिकारिबहुत्वाच्चाप्यनेकार्थःप्रकथ्यते ॥ अनेकाधिकारणउद्दिश्यतंत्रंविधीयतेतथाचयस्ययत्राधिकारस्तत्तेनग्राह्यमितितदर्थः ॥ ब्राह्मणविषयकतप्तमुद्राधारणादिप्रतिपादकतंत्राणांवेदानधिकारिब्राह्मणविषयकत्वमितिरहस्यम् ॥ अनेनचाधिकारिभेदेनसर्वेषांतंत्राणांप्रामाण्यंसमर्थितम् ॥ तथाचसूतसंहितायाम् तंत्रंप्रकृत्य अधिकारिविभेदेनप्रमाणंनात्रसंशयः ॥ मृषावादीकथंशिवइतिच ॥ तथाचतंत्राणामपिस्मृतिष्वेवांतर्भावाद्धर्मप्रतिपादकचतुर्दशविद्यासुसंग्रहोऽस्तीतिबोध्यम् ॥ २५ ॥ यस्मादेवंतस्मादाह सर्वथावेदएवेति ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ तादृग्वेदविरुद्धाचरणवंतःकेतान्दशर्यति

वेदाविरोधिचेत्तंत्रंतत्प्रमाणंनसंशयः ॥ प्रत्यक्षश्रुतिरुद्धंयत्तत्प्रमाणंभवेन्नच ॥ २५ ॥ सर्वथावेदएवासौधर्ममार्गप्रमाणकः ॥ तेनाविरुद्धंयत्किंचित्तत्प्रमाणंनचान्यथा ॥ २६ ॥ योवेदधर्ममुज्झित्यवर्ततेऽन्यप्रमाणतः ॥ कुंडानितस्यशिक्षार्थंयमलोकेवसंतिहि ॥ २७॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवेदोक्तंधर्ममाश्रयेत् ॥ स्मृतिःपुराणमन्यद्वातंत्रंवाशास्त्रमेवच ॥ २८ ॥ तन्मूलत्वेप्रमाणंस्यान्नान्यथातुकदाचन ॥ येकुशास्त्राभियोगेनवर्तयंतीहमानवाः ॥ २९ ॥ अधोमुखोर्ध्वपादास्तेयास्यंतिनरकार्णवम् ॥ कामाचाराःपाशुपतास्तथावैलिंगधारिणः ॥ ३० ॥ तप्तमुद्रांकितायेचवैखानसमतानुगाः ॥ तेसर्वेनिरयंयांतिवेदमार्गबहिष्कृताः ॥ ३१ ॥ वेदोक्तमेवसद्धर्मंतस्मात्कुर्यान्नरःसदा ॥ उत्थायोत्थायबोद्धव्यंकिंमयाऽद्यकृतंकृतम् ॥ ३२ ॥ दत्तंवादापितंवापिवाक्येनापिचभाषितम् ॥ उपपापेषुसर्वेषुपातकेषुमहत्स्वपि ॥ ३३ ॥ अवाप्यरजनीयामंब्रह्मध्यानंसमाचरेत् ॥ ऊरुस्थोत्तानचरणःसव्येचोरौतथोत्तरम् ॥ ३४ ॥ उत्तानंकिंचिदुत्तानंमुखमवष्टभ्यचोरसा ॥ निमीलिताक्षःसत्त्वस्थोदंतैर्दंतान्नसंस्पृशेत् ॥३५॥ तालुस्थाचलजिह्वश्चसंवृतास्यःसुनिश्चलः ॥ सन्निरुद्धेंद्रियग्रामोनातिनिम्नस्थितासनः ॥ ३६ ॥ द्विगुणंत्रिगुणंवापिप्राणायाममुपक्रमेत् ॥ ततोध्येयःस्थितोयोऽसौहृदयेदीपवत्प्रभुः ॥ ३७ ॥

कामचाराइति ॥ यथेष्टाचरणवंतइत्यर्थः ॥ लिंगधारिणइतिपाशुपताइत्यस्यविशेषणम् ॥ ३० ॥ वैखानसमतानुगाइतितप्तमुद्रांकिताइत्यस्यविशेषणम् ॥ ३१ ॥ उत्थायोत्थायेतिप्रतिदिनमितिशेषः॥कृतंसुकृतंकिंमयाऽद्यकृतमित्यन्वयः॥३२॥किमित्यस्यदत्तादिष्वन्वयः ॥महत्स्वपिपातकेषुकिंमयापातकंकृतमितिविचार्यमितिभावः ॥ ३३ ॥ अथाह्निकमाह अवाप्येति॥यामंचतुर्थम् ॥ तत्रध्यानमुद्रामाह ऊरुस्थोत्तानचरणइति॥ ऊरुस्थउत्तानचरणोयस्येत्यर्थः ॥ कस्मिन्नूरौकोवाउत्तानचरणस्तत्राऽऽह सव्येचोराविति॥ अत्रसव्यशब्देनसव्यंदक्षिणवामयोरितिकोशाद्वामोगृह्यते तस्मिन्सव्येवामोरौइतरंदक्षिणंपादमुत्तानंविन्यस्येत्यर्थः॥ तथाचवीरासनंसिद्धम् ॥अग्रिमश्लोकस्थमुत्तानपदंपूर्वान्वयि ॥३४॥ किंचिदुत्तानंमुखंपृष्ठभागेकृत्वातन्मुखमुरसाऽवष्टभ्यहनुनाउरस्थलंस्पृशेदित्यर्थः ॥३५॥ तालुस्थेति॥जिह्वांपरावृत्यतच्छिद्रद्वारातालुनिनयेदित्यर्थः॥संवृतास्योविवृतास्यः॥ नातिनिम्नेति ॥ चैलाजिनकुशोत्तरेआसनेआसीनइत्यर्थः॥३६॥प्रथमंप्राणायामंकृत्वापश्चादियंमुद्राकर्तव्यातंप्राणायाममाह द्विगुणमिति॥मुद्राबंधनोत्तरंप्राणायामस्यासंभवात्प्रथमतःप्राणायामंकृत्वामुद्राबंधःकर्तव्यस्ततोदेवोध्येयस्तदाहततोध्येयइति ॥दीपवत्स्वप्रकाशइत्यर्थः॥प्रभुरात्मा३७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तस्मिन्नात्मनिर्किंचिद्धारणामाह धारयेदिति ॥ आत्मानमंतःकरणम् ॥ इत्थंधारणांधारयेदित्यर्थः ॥ उक्तंप्राणायाममुत्तमादिभेदेनषड्विधंवर्णयति सधूमइति ॥ सधूमःश्वाससंयुक्तइतिलक्षणात्प्राणाया मेप्रथमतोऽभ्यसनीयेझटितिप्राणउपरिआयातिसप्राणायामोऽतिलघुः ॥ पुनरतिशयाभ्यासेनसवायुरूर्ध्वमायातिसप्राणायामः पूर्वापेक्षयाश्रेष्ठः ॥ इमौद्वौकनिष्ठावेव ॥ चित्तव्याकुलतायाःसत्त्वात् ॥ पुनरतिशयाभ्यासेनचित्तेस्थिरीभूतेसतियःप्राणायामोभवतिसमध्यमः ॥ सोऽपिद्विविधः ॥ सगर्भोमंत्रजपसहितोऽगर्भस्तद्रहितः ॥ ३८॥ पुनरतिशयाभ्यासेनचित्तेस्थिरीभूतेसतियःप्राणायामःसउत्तमः ॥ सोऽपिद्विविधः ॥ सलक्ष्योलक्ष्यंदेवतातद्ध्यानसहितोऽलक्ष्योध्यानरहितइत्यर्थः ॥ प्राणायामेति प्राणायामसमोयोगःप्राणायामएवनान्यइत्यर्थः ॥३९॥ रेचकादिभेदेनप्राणायामत्रविध्यमाह ॥ प्राणायामइति ॥ रेचकादिषुक्रमेणप्रणववर्णत्रयंध्येयमित्याह वर्णत्रयात्मकाइति ॥ ४० ॥ सएवेति ॥ सएवप्रसिद्धःपरमात्मैवप्रणवःप्रोक्तस्तदात्मकत्वादतःप्राणायामोऽपिवर्णत्रयात्मकत्वात्परमात्मरूपएवज्ञेयइतिप्राणायामेश्रद्धांवर्धयति ॥ प्राणायामप्रकारमाह इडयेति ॥ इडावामेस्थितानाडीपिंगलादक्षिणेमतेतिवचनाद्वामनासापुटेनद्वात्रिंशद्वारमकारमावृत्त्यवायुमारोप्याकृष्य पूरयित्वाताहशंपूरकंकृत्वापश्चाच्चतुःषष्टिवारमुकारमावर्तयन्नेवोदरेस्थितंकृत्वाकुंभकंकृत्वापुनर्दक्षिणनासापुटेनषोडशवारंमकारमावर्तयन्नेवरेचयेत्तंवायुमित्यर्थः ॥ ४१ ॥ अन्ययेतिपिंगलयेत्यर्थः ॥ तदुक्तं द्वात्रिंशताचतुःषष्ट्याक्रमात्षोडशसंख्ययेति इत्थंप्रथमंसधूमंप्राणायाममुपसंहरति एवमिति ॥ एवमेवाधिकाभ्यासेनमध्यमोत्तमावपिकर्तव्यावित्यर्थादुक्तंभवति ॥ ४२ ॥ इत्थंप्राणा

धारयेत्तत्रचाऽत्मानंधारणांधारयेद्बुधः ॥ सधूमश्चविधूमश्चसगर्भश्चाप्यगर्भकः ॥ ३८ ॥ सलक्ष्यश्चाप्यलक्ष्यश्चप्राणायामस्तुषड्विधः ॥ प्राणायामसमो योगःप्राणायामइतीरितः ॥ ३९ ॥ प्राणायामइतिप्रोक्तोरेचपूरककुंभकैः ॥ वर्णत्रयात्मकाह्येतेरेचपूरककुंभकाः ॥ ४० ॥ सएवप्रणवःप्रोक्तःप्राणायामश्च तन्मयः ॥ इडयावायुमारोप्यपूरयित्वोदरेस्थितम् ॥४१॥ शनैःषोडशमात्राभिरन्ययातंविरेचयेत् ॥ एवंसधूमःप्राणानामायामःकथितोमुने ॥४२॥ आधारेलिंगनाभिप्रकटितहृदयेतालुमूलेललाटेद्वेपत्रेषोडशारेद्विदशदशदलद्वादशार्धेचतुष्के ॥ वासांतेबालमध्येडफकठसहितेकंठदेशेस्वराणांहंक्षंतत्त्वार्थ युक्तंसकलदलगतंवर्णरूपंनमामि ॥ ४३ ॥

यामेकृतेपश्चात्षट्चक्रभेदनक्रमेणकुंडलिनींब्रह्मरंध्रेनीत्वाहृदयेपूर्वोक्तंनिर्वातदीपसमानमात्मानंध्यायेदितियोगमर्यादा तदभिप्रायेणषट्चक्रस्वरूपमाह आधारेइति॥आधारोमूलाधारः ॥ तालुमूलंकंठः ललाटंभ्रूमध्यम्॥लिंगंचनाभिश्चप्रकटितहृदयंचेतिसमाहारद्वंद्वेप्राण्यंगत्वादेकवद्भावः॥तथाचस्थानत्रयंविवक्षितम् ॥ इत्थंषट्चक्राणांषट्स्थानान्युक्त्वातेषांपत्रसंख्यांव्युत्क्रमेणाऽऽह द्वेपत्रेइति ॥ द्वेपत्रेयस्यतद्द्विपत्रंद्विपत्रमेवद्वैपत्रंतथाचयोग्यत्वाल्ललाटेविद्यमानंयत्द्विपत्रंकमलंतस्मिन्विद्यमानंयत्तत्त्वार्थयुक्तंतत्त्वार्थवाचकंहंक्षंवर्णरूपंतंनमामीत्यर्थः ॥एवमेवसर्वत्रान्वयःकर्तव्यः षोडशारेअरापत्रं तथाचतालुमूलेकंठदेशेविद्यमानेषोडशपत्रेकमलेविद्यमानंस्वराणांवर्णरूपंनमामीत्यर्थः ॥ तथाऽऽधारेविद्यमानेचतुष्केचतुष्पत्रयुक्तेकमले ॥ कथंभूतेवासांते ॥ वासांतशब्दोऽर्शआद्यजंतः ॥ वेत्यकारउच्चारणार्थः ॥ वसांतमेववासांतम् ॥ वसांतशब्देवशब्दोवादिपरस्तथाचवकारादिसकारांतवर्णचतुष्कयुक्तेइत्यर्थः॥तस्मिन्विद्यमानंयद्वर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः ॥अथबालमध्येडफकठसहितेइत्यस्यसमुदायस्यालिंगनाभिप्रकटितहृदयेद्विदशदशदलद्वादशार्धेइतिसमुदायेनान्वयः ॥ पश्चात्पार्ष्णिकोयथायोग्यमन्वयः ॥ आद्यंतौटकितौजलपृथिव्योःस्नेहगंधावितिवत् ॥ तथाचलिंगेविद्यमानेद्वादशार्धेषट्दलकमलेबालमध्येआकारउच्चारणार्थः ॥ बकारादिलकारांतयुक्तेविद्यमानंयद्वर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः ॥ तथानाभौविद्यमानेदशदलकमलेडफसहितेडकारादिफकारांतदशवर्णयुक्तेविद्यमानंवर्णरूपंनमामीत्यर्थः ॥ तथाप्रकटितहृदयेविद्यमानेद्विदशदलेद्वादशदलेकठसहितेककारादिठकारांतद्वादशवर्णसहितेविद्यमानंयद्वर्णरूपंतन्नमामीत्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ मूलाधारलिंगनाभिहृदयकंठ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

भ्रूमध्येषुचतुर्दलषट्दलदशदलद्वादशदलषोडशदलद्विदलानिकमलानिभावयित्वातेषुकमलपत्रेषुप्रादक्षिण्येनपूर्वोक्तान् वर्णान् भावयित्वानमेदिति ॥ इदंसर्वंतंत्रविदांस्पष्टम्॥एतानिषट्कमलानितद्गता वर्णाश्चसप्तमस्कंधेदेवीगीतायांस्पष्टाः॥४३॥एवंषट्चक्रभावनोत्तरंकुंडलिनींध्यायेदित्याह अरुणकमलेति॥अरुणकमलंमूलाधारस्थंचतुर्दलकमलंतत्रसंस्थितारजःपुंजवर्णारजोगुणवतीत्यर्थः॥ हरनियमितचिह्नामायाबीजावयवहकाररेफरूपंनियमितंचिह्नंयस्यांसामायाबीजवाच्येत्यर्थः ॥ पद्मतंतुबिसतंतुस्तत्स्वरूपासूक्ष्मारविश्चमिश्रबिंदुः हुतवहोरक्तबिंदुः राकानायकश्चंद्रःश्वेतबिंदुस्तद्रूपमास्यंस्तनयुग्मंचतेनाढ्यायुक्ता ॥ तत्ररविबिंदुर्मुखमितराद्बिंदुद्वयंस्तनयुग्ममितिविवेकः ॥ इदंबिंदुत्रयंरहस्याम्नायेप्रकाशविमर्शसंवादेविस्तरेणनिर्णीतंततएवावधार्यम् ॥ अतिरहस्यत्वादत्रनस्पष्टीक्रियते ॥ तदुक्तं मिहिरबिंदुमुखींतदधोल्लसच्छशिहुताशनबिंदुयुगस्तनीम् ॥ सहहरार्धकलारसनास्पदांभजतसत्यमिमांपरदेवतामिति ॥ अयमर्थोगुरुमुखादेवावगंतव्यः ॥ एवंसकृदपिध्यानेनसाक्षात्क्तेजीवन्मुक्तएवभवतीत्याह सकृदपीति ॥४४॥ इत्थंदेवींकुंडलिनींध्यात्वास्वहृदयेतयासहाऽऽत्मरूपिणींश्रीभगवतींध्यात्वाऽग्रेजायमानंसर्वंकर्मत्वदर्चनस्थानीयमेवममभवत्वितिदेवींप्रार्थयेदित्याह

अरुणकमलसंस्थातद्रजःपुंजवर्णाहरनियमितचिह्नापद्मतंतुस्वरूपा ॥ रविहुतवहराकानायकास्यस्तनाढ्यासकृदपियदिचित्तेसंवसेत्स्यात्समुक्तः ॥ ४४ ॥ स्थितिःसैवागतिर्यात्रामतिश्चिंतास्तुतिर्वचः ॥ अहंसर्वात्मकोदेवस्तुतिःसर्वत्वदर्चनम् ॥ ४५ ॥ अहंदेवीनचान्योऽस्मिब्रह्मैवाहंनशोकभाक् ॥ सच्चिदानंदरूपोऽहंस्वात्मानमितिचिंतयेत् ॥ ४६ ॥ प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेप्रतिप्रयाणेप्यमृतायमानाम् ॥ अंतःपदव्यामनुसंचरंतीमानंदरूपामबलांप्रपद्ये ॥ ॥ ४७ ॥ ततोनिजब्रह्मरंध्रेध्यायेत्तंगुरुमीश्वरम् ॥ उपचारैर्मानसैश्चपूजयेत्तंयथाविधि ॥ ४८ ॥ स्तुवीताऽनेनमंत्रेणसाधकोनियतात्मवान् ॥ गुरुर्ब्रह्मागुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवोमहेश्वरः ॥ गुरुरेवपरंब्रह्मतस्मैश्रीगुरवेनमः ॥ ४९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभा० म० एकादशस्कंधेप्रातश्चिंतनंनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ आचारहीनंनपुनन्तिवेदायदप्यधीताःसहषड्भिरंगैः ॥ छंदांस्येनंमृत्युकालेत्यजंतिनीडंशकुंताइवजातपक्षाः ॥ १ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायतत्सर्वंसम्यगाचरेत् ॥ रात्रेरंतिमयामेतुवेदाभ्यासंचरेद्बुधः॥२॥किंचित्कालंततःकुर्यादिष्टदेवानुचिंतनम्॥योगीतुपूर्वमार्गेणब्रह्मध्यानंसमाचरेत्॥३॥

स्थितिःसैवेति ॥ ४५ ॥ अनंतरमात्मानंदेवीरूपत्वेनकृतार्थंजानीयादित्याह अहंदेवीति ॥ ४६ ॥ पुनरपिहर्षगद्गदचेतसादेवींकुंडलिनींभावयेदित्याह प्रकाशमानामिति ॥ प्रकाशमानांप्रथमेप्रयाणेब्रह्मरंध्रस्थानंप्रतिगमनेप्रकाशमानांविद्युदिवद्योतमानाम् ॥ प्रतिप्रयाणेपुनर्मूलाधारंप्रतिप्रत्यागमनेअमृतायमानाममृतलुलिताम् ॥ ब्रह्मरंध्रस्थामृतधारालुलितामित्यर्थः ॥ अंतःपदव्यांसुषुम्नायामनुसंचरंतींगच्छंतीमबलांकुंडलिनींशरणंप्रपद्येइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ इत्थमात्मानंध्यात्वागुरुंध्यायेदित्याह ततोनिजेति ॥ मानसैर्मनसाकल्पितैः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥छ॥ ॥ द्व्यधिकैश्चैवचत्वारिंशत्पद्यैस्तुततःपरम् ॥ प्रातःकृत्योत्तरंसम्यक्शौचादिविधिरुच्यते ॥१॥ तत्रप्रथमतआचाराभावेसर्वंव्यर्थंभवतीत्याह आचारहीनमिति ॥ नीडंगृहम् ॥ तस्मादाचारोवक्ष्यमाणोऽवश्यंकर्तव्यइत्यर्थः ॥ १ ॥ कस्मात्कालादारभ्यसदाचारःकर्तव्यस्तदाह ब्राह्मेमुहूर्तइति ॥ उत्थायततःप्रभृतीत्यर्थः ॥ कोऽसौब्राह्मोमुहूर्तस्तत्राऽऽह रात्रेरंतिमयामइति ॥ चतुर्थयामेउत्थायमुखप्रक्षालनादिकंकृत्वेत्यर्थाद्बोध्यम्॥२॥वेदाभ्यासमर्यादामाह किंचित्कालमिति॥रात्रिपश्चिमयामतृतीयमुहूर्तपर्यंतमित्यर्थः॥ तदुक्तंवायुपुराणे रात्रेःपश्चिमयामेतुघटिकाषट्कमेवहि॥वेदाभ्यासंद्विजःकुर्यात्सावेलापाठदायिनीति ॥योगीत्विति॥ तस्यवेदपाठाभावात्पूर्वमार्गेणपूर्वोक्तप्रथमाध्यायोक्तप्रकारेणब्रह्मध्यानमेवतावत्घटिकाषट्कपर्यंतंकुर्यादित्यर्थः ॥३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४ ॥अग्रिमश्लोकोक्तप्रातःशब्दार्थंकथयति पंचपंचेति ॥ पंचपंचाशद्घटिकोत्तरमुषःकालः ॥ सप्तपंचाशत्घटिकोत्तरमरुणोदयसंज्ञकःकालः ॥ अष्टपंचाशत्घटिकायांप्रातःकालः ॥ शेषःसूर्योद यसंज्ञकइत्यर्थः ॥ ५ ॥ प्रातःपदार्थमुक्त्वातस्मिन्कर्तव्यमाह प्रातरिति ॥ यःकुर्यात्सनैर्ऋत्यांदिशिभुवःशयनस्थानात्इषुविक्षेपपरिमितमधिकंवादेशमतीत्यकुर्यादित्यर्थः ॥ इदंदूरदेशमात्रस्योपलक्ष णम् ॥ तथाचमनुः दूरादावसथान्मूत्रंदूरात्पादावसेचनमिति ॥ नैर्ऋत्यामित्युपलक्षणंदक्षिणस्याः ॥ तथाचापस्तंबः ॥ दक्षिणांदिशंदक्षिणापरांवेति ॥ ६ ॥ प्रथमेआश्रमेब्रह्मचर्याश्रमेकर्णस्थं यज्ञसूत्रंकुर्यादित्यर्थः ॥ निवीतमिति ॥ यज्ञोपवीतंनिवीतंकृत्वापृष्ठतोलंबयेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ तदेवस्पष्टयति कृत्वायज्ञोपवीतमिति ॥ यज्ञोपवीतंपूर्ववचनान्निवीतरूपम् ॥ गृहीतिवानप्रस्थस्यो

जीवब्रह्मैक्यतायेनजायतेतुनिरंतरम् ॥ जीवन्मुक्तश्चभवतितत्क्षणादेवनारद ॥ ४ ॥ पंचपंचउषःकालःसप्तपंचाऽरुणोदयः ॥ अष्टपंचभवेत्प्रातःशेषःसूर्यो दयःस्मृतः ॥ ५ ॥ प्रातरुत्थाययःकुर्याद्विण्मूत्रंद्विजसत्तमः ॥ नैर्ऋत्यामिषुविक्षेपमतीत्याभ्यधिकंभुवः ॥ ६ ॥ विण्मूत्रेपिचकर्णस्थमाश्रमेप्रथमेद्विजः ॥ निवीतंपृष्ठतःकुर्याद्वानप्रस्थगृहस्थयोः ॥ ७ ॥ कृत्वायज्ञोपवीतंतुपृष्ठतःकंठलंबितम् ॥ विण्मूत्रंतुगृहीकुर्यात्कर्णस्थंप्रथमाश्रमी ॥ ८ ॥ अंतर्धायतृणैर्भू मिंशिरःप्रावृत्यवाससा ॥ वाचंनियम्ययत्नेनष्ठीवनश्वासवर्जितः ॥९॥ नफालकृष्टेनजलेनचितायांनपर्वते ॥ जीर्णदेवालयेकुर्यान्नवल्मीकेनशाद्वले ॥१०॥ नससत्त्वेषुगर्तेषुनगच्छन्नपथिस्थितः ॥ संध्ययोरुभयोर्जप्येभोजनेदंतधावने॥११॥ पितृकार्येचदैवेचतथामूत्रपुरीषयोः ॥ उत्सारेमैथुनेवापितथावैगुरुसन्नि धौ ॥ १२ ॥ यागेदानेब्रह्मयज्ञेद्विजोमौनंसमाचरेत् ॥ देवताऋषयःसर्वेपिशाचोरगराक्षसाः ॥ १३ ॥ इतोगच्छंतुभूतानिबहिर्भूमिंकरोम्यहम् ॥ इतिसं प्रार्थ्यपश्चात्तुकुर्याच्छौचंयथाविधि ॥ १४॥ वाय्वग्नीविप्रमादित्यमापःपश्यंस्तथैवगाः ॥ नकदाचनकुर्वीतविण्मूत्रस्यविसर्जनम् ॥ १५ ॥ उदङ्मुखोदि वाकुर्याद्रात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ ततआच्छाद्यविण्मूत्रंलोष्टपर्णतृणादिभिः ॥ १६ ॥ गृहीतलिंगउत्थायसगच्छेद्वारिसन्निधौ ॥ पात्रेजलंगृहीत्वातुगच्छेद न्यत्रचैवहि ॥ १७ ॥ गृहीत्वामृत्तिकांकूलाच्छ्वेतांब्राह्मणसत्तमः ॥ रक्तांपीतांतथाकृष्णांगृह्णीयुश्चान्यवर्णकाः ॥१८॥ अथवायायत्रदेशेसैवग्राह्याद्विजोत्त मैः ॥ अंतर्जलाद्देवगृहाद्वल्मीकान्मूषकोत्करात् ॥ १९ ॥ कृतशौचावशिष्टाचनग्राह्याःसप्तमृत्तिकाः ॥ मूत्रात्तुद्विगुणंशौचेमैथुनेत्रिगुणंस्मृतम् ॥ २० ॥ ए कालिंगेकरेतिस्रउभयोर्मृद्द्वयंस्मृतम् ॥ मूत्रशौचंसमाख्यातंशौचेतद्द्विगुणंस्मृतम् ॥ २१ ॥

पलक्षणम् ॥ ८ ॥ श्वासवर्जितोऽधिकश्वासवर्जितोधावन्शौचंनकुर्यादित्यर्थः ॥ ९ ॥ वल्मीकेसर्पस्थाने ॥ नशाद्वलेनहरिततृणे ॥१०॥ ससत्त्वेषुजीवसहितेषुगर्तेषु ॥ नपथिस्थितःलोकगंतव्य मार्गेस्थितोनकुर्यादित्यर्थः ॥ शौचादिसमयेमौनमाह संध्ययोरिति ॥ जप्येजपकर्मणि ॥ ११ ॥ १२ ॥ तत्रशौचसमयेऽयंमंत्रःपठनीयइत्याह देवताऋषयइति ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ तृणादि भिरित्यत्रादिनाखर्परादिना सूर्यकिरणस्पर्शाभावार्थमाच्छादनम् ॥ १६ ॥ अन्यत्रजलदूरदेशे ॥ १७ ॥ अन्यवर्णकाःक्षत्रियवैश्यशूद्राः ॥१८॥ श्वेतादिमृत्तिकाभावेआह अथवेति ॥ अग्राह्यमृत्तिका आह अंतर्जलादिति ॥ १९ ॥ २० ॥ मूत्रशौचज्ञानार्थमाह एकालिंगइति ॥ एकाएकवारमित्यर्थः ॥ तिस्रःत्रिवारंउभयोर्हस्तयोर्द्विवारम् ॥ २१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

विट्शौचेमृत्तिकाविभागंस्पष्टमेवाऽऽह विट्शौचेइति ॥ एकस्मिन्करेइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ एकैकवारंग्राह्यमृत्तिकायाःप्रमाणमाह आर्द्रामलकेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ गंधलेपनाश पर्यंतंमृत्तिकालेपनमर्यादेत्यत्रमनुसंमतिमाह गंधलेपेति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ प्रायश्चित्तमाह जलाहारइति ॥ जापाद्गायत्र्याः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ क्षीरवृक्षाःअश्वत्थोदुंबरप्ल

विट्शौचेलिंगदेशेतुप्रदद्यान्मृत्तिकाद्वयम् ॥ पंचाऽपानेदशैकस्मिन्नुभयोःसप्तमृत्तिकाः ॥२२॥ वामपादंपुरस्कृत्यपश्चाद्दक्षिणमेवच ॥ प्रत्येकंचचतुर्वारंमृत्तिकांलापयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ एवंशौचंगृहस्थस्यद्विगुणंब्रह्मचारिणः॥ त्रिगुणंवानप्रस्थस्ययतीनांचचतुर्गुणम्॥२४॥आर्द्रामलकमानातुमृत्तिकाशौचकर्मणि ॥ प्रत्येकंतुसदाग्राह्यानातोन्यूनाकदाचन ॥ २५ ॥ एतद्दिवास्याद्विट्शौचंतदर्धंनिशिकीर्तितम् ॥ आतुरस्यतदर्धंतुमार्गस्थस्यतदर्धकम् ॥ २६ ॥ स्त्रीशूद्राणामशक्तानांबालानांशौचकर्मणि ॥ यथागंधक्षयःस्यात्तुतथाकुर्यादसंख्यकम् ॥ २७ ॥ गंधलेपक्षयोयावत्तावच्छौचंविधीयते ॥ सर्वेषामेववर्णानामित्याहभगवान्मनुः ॥ २८ ॥ वामहस्तेनशौचंतुकुर्याद्वैदक्षिणेनन ॥ नाभेरधोवामहस्तोनाभेरूर्ध्वंतुदक्षिणः ॥ २९ ॥ शौचकर्मणिविज्ञेयोनान्यथाद्विजपुंगवैः ॥ जलपात्रंनगृह्णीयाद्विण्मूत्रोत्सर्जनेबुधः ॥ ३० ॥ गृह्णीयाद्यदिमोहेनप्रायश्चित्तंचरेत्ततः॥ मोहाद्वाप्यथवाऽऽलस्यान्नकुर्याच्छौचमात्मनः ॥३१॥ जलाहारस्त्रिरात्रंस्यात्ततोजापाच्चशुध्यति ॥ देशकालद्रव्यशक्तिस्वोपपत्तीश्चसर्वशः ॥ ३२ ॥ ज्ञात्वाशौचंप्रकर्तव्यमालस्यंनात्रधारयेत् ॥ पुरीषोत्सर्जनेकुर्याद्गंडूषान्द्वादशैवतु ॥ ३३ ॥ चतुरोमूत्रविक्षेपेनातोन्यूनान्कदाचन ॥ अधोमुखंनरःकृत्वात्यजेत्तंवामतःशनैः ॥ ३४ ॥ आचम्यचततःकुर्याद्दंतधावनमादरात् ॥ कंटकिक्षीरवृक्षोत्थंद्वादशांगुलमव्रणम् ॥ ३५ ॥ कनिष्ठिकाग्रवत्स्थूलंपूर्वार्धेकृतकूर्चकम् ॥ करंजोदुंबरौचूतःकदंबोलोध्रचंपकौ ॥ ३६ ॥ बदरीतिद्रुमाश्चेतिप्रोक्तादंतप्रधावने ॥ अन्नाद्यायव्यूहध्वंसेसोमोराजायमागमत् ॥ ३७ ॥ समेमुखंप्रक्षाल्यतेयशसाचभगेनच ॥ आयुर्बलंयशोवर्चःप्रजाःपशुवसूनिच ॥ ३८ ॥ ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वन्नोदेहिवनस्पते ॥ अभावेदंतकाष्ठस्यप्रतिषिद्धदिनेषुच ॥ ३९ ॥ अपांद्वादशगंडूषैर्विदध्याद्दंतधावनम् ॥ सविताभक्षितस्तेनस्वकुलंतेनघातितम् ॥ ४० ॥ प्रतिपद्दर्शषष्ठीषुनवम्येकादशीरवौ ॥ दंतानांकाष्ठसंयोगाद्दहत्यासप्तमंकुलम् ॥ ४१ ॥

क्षन्यग्रोधाः ॥ ३५ ॥ पूर्वार्धेअग्रभागेपाषाणेनकुंचितंकृत्वाग्राह्यमित्यर्थः ॥ ३६ ॥ दंतधावनेमंत्रमाह अन्नाद्यायेति ॥ ३७ ॥३८ ॥ प्रतिषिद्धदिनेषुचेति ॥ तानिदिनान्यग्रेवक्ष्यति ॥ ३९ ॥ सविताभक्षितइत्यस्ययोदंतानांकाष्ठसंयोगंकरोतितेनेत्युत्तरेणान्वयः ॥ ४० ॥ दिनान्याह प्रतिपद्दर्शेति ॥ तथाचव्यासः ॥ प्रतिपद्दर्शषष्ठीषुनवम्यांचैवभारत ॥ दंतानांकाष्ठसंयोगोदहत्यासप्तमंकुलमिति ॥ एवमन्येऽपिकालाग्रंथांतरादवसेयाः ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दंतधावनोत्तरमाचमनमाह कृत्वालमिति ॥ त्रिःपिबेत्केशवादित्रिनामभिः द्विर्विमृज्यवचनांतरानुमत्याआस्यमित्यर्थः ॥ यद्यपिवचनांतरादास्यस्यैकवारमेवोन्मार्जनंतथापिओष्ठोन्मार्जनस्यापिवच
नांतरप्राप्तत्वेनतस्मिन्कृतेमुखस्यद्विरुन्मार्जनंजातमेवेत्यभिप्रायेणेयमुक्तिः ॥ अनंतरमंगुष्ठवत्यातर्जन्यांगुष्ठयुक्तयातर्जन्यानासिकारंध्रयुग्मंसजलंयथास्यात्तथाऽभिमृशेत्स्पृशेदित्यर्थः ॥ अनंतरमं
गुष्ठानामिकाभ्यांनयनयुगयुतंकर्णयुग्मंनयनयुगंकर्णयुगंचाभिमृशेत्स्पृशेत् ॥ अनंतरंकनिष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिदेशेस्पृशेत् ॥ अथतलेनहस्ततलेनहृदयंस्पृशेत् ॥ अनंतरंसर्वाभिरंगुलीभिःशिरांस्यभिमृ
शेदिति ॥ तथाचयाज्ञवल्क्यः ॥ अंतर्जानुःशुचौदेशेउपविष्टउदङ्मुखः ॥ प्राग्वाब्राह्मेणतीर्थेनद्विजोनित्यमुपस्पृशेत् ॥ त्रिःप्राश्यापोद्विरुन्मृज्यखान्यद्भिःसमुपस्पृशेदिति ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदेवीभागव

कृत्वाऽलंपादशौचंह्यमलमथजलंत्रिःपिबेद्विर्विमृज्यतर्जन्यांगुष्ठवत्यासजलमभिमृशेन्नासिकारंध्रयुग्मम् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यानयनयुगयुतंकर्णयुग्मंक
निष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिदेशेहृदयमथतलेनांगुलीभिःशिरांसि ॥ ४२ ॥ इतिश्रीदे०म०ए०द्वितीयोध्यायः ॥२ ॥ ॥ श्रीनारायणउ० ॥ "शुद्धंस्मार्तंचाचमनं
पौराणंवैदिकंतथा ॥ तांत्रिकंश्रौतमित्याहुःषड्विधंश्रुतिनोदितम् ॥ विण्मूत्रादिकशौचंचशुद्धंचपरिकीर्तितम् ॥ स्मार्तंपौराणिकंकर्मआचांतेविधिपूर्वकम् ॥
वैदिकंश्रौतमित्यादिब्रह्मयज्ञादिपूर्वकम् ॥ अस्त्रविद्यादिकंकर्मतांत्रिकोविधिरुच्यते ॥" स्मृत्वाचोंकारगायत्रींनिबध्नीयाच्छिखांतथा ॥ पुनराचम्यहृदयं
बाहूस्कंधौचसंस्पृशेत् ॥ १ ॥ क्षुतेनिष्ठीवनेचैवदंतोच्छिष्टेतथाऽनृते ॥ पतितानांचसंभाषेदक्षिणंश्रवणंस्पृशेत् ॥ २ ॥ अग्निरापश्चवेदाश्चसोमःसूर्योऽनि
लस्तथा ॥ सर्वेनारदविप्रस्यकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ॥ ३ ॥ ततस्तुगत्वानद्यादौप्रातःस्नानंविशोधनम् ॥ समाचरेन्मुनिश्रेष्ठदेहसंशुद्धिहेतवे ॥ ४ ॥अत्यंत
मलिनोदेहोनवद्वारैर्मलंवहन् ॥ सदाऽऽस्तेतच्छोधनायप्रातःस्नानंविधीयते ॥ ५ ॥ अगम्यागमनात्पापंयच्चपापंप्रतिग्रहात् ॥ रहस्याचरितंपापंमुच्यते
स्नानकर्मणा ॥६॥ अस्नातस्यक्रियाःसर्वाभवंतिविफलायतः ॥ तस्मात्प्रातश्चरेत्स्नानंनित्यमेवदिनेदिने ॥७॥ दर्भयुक्तश्चरेत्स्नानंतथासंध्याभिवंदनम् ॥ सप्ता
हंप्रातरस्नायीसंध्याहीनस्त्रिभिर्दिनैः ॥८॥ द्वादशाहमनग्निःसन्द्विजःशूद्रत्वमाप्नुयात् ॥ अल्पत्वाद्धोमकालस्यबहुत्वात्स्नानकर्मणः ॥९॥ प्रातर्नतुतथास्ना
याद्धोमकालेविगर्हितः॥गायत्र्यास्तुपरंनास्तिइहलोकेपरत्रच॥ १०॥गायंतंत्रायतेयस्माद्गायत्रीत्यभिधीयते॥प्रणवेनतुसंयुक्तांव्याहृतित्रयसंयुताम्॥ ११॥

ततिलकेएकादशस्कंधेद्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ ॥ सप्तत्रिंशन्महापद्यैःस्नानादिविधिपूर्वकम् ॥ रुद्राक्षधारणस्यापिमहिमाऽतीवकथ्यते ॥ १ ॥ आचमनोत्तरंशिखाबंधमाह स्मृत्वेति ॥ ओंकारयु
क्तांगायत्रीमित्यर्थः ॥ तदुक्तंवायुपुराणे ॥ ओंकारयुक्तगायत्रींसमुच्चार्यततोद्विजः ॥ शिखाबंधंप्रकुर्वीतयेनस्याद्विघ्नबंधनमिति ॥ शिखाबंधनोत्तरंपुनराचमनमाह पुनराचम्येति ॥१॥ प्रसंगाच्छ्रो
त्राचमनमाह क्षुतेनिष्ठीवनइति ॥ २ ॥ दक्षिणकर्णस्पर्शेहेतुमाह अग्निरापइति ॥ ३ ॥ अनंतरंस्नानमाह ततस्त्विति ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ स्नानादिविधेर्बाहुल्याद्धोमकालस्याल्पत्वा
त्ताहशस्नानविधिंकृत्वासंध्यादिविधिंकुर्वतोहोमकालोनैवमिलतितस्मात्प्रातःकालेताहशविधिनास्नानंनैवकर्तव्यम् किंतुसंक्षेपेण ॥ स्नानविधिस्तुमध्याह्नस्नानेचरितार्थइत्याह ॥ अल्पत्वादिति ॥ ९॥
किंतुसामान्यस्नानोत्तरमेताहशप्राणायामेनैवस्नानविधिफलमायातीत्याह गायत्र्यास्त्विति ॥ १० ॥ संयुतांपठन्निति शेषः ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वायुंप्राणवायुं वायावपानेवायौ जयेद्वशीकुर्यात्प्राणापानौसमौकुर्यादित्यर्थः ॥ प्राणायामादिसमयेब्राह्मणोवैदिकमंत्रमेवजपेदित्याह ॥ ब्राह्मणइति ॥ १२ ॥ प्राणायामेनवायोरस्थिरीकरणे दोषमाह गोशृंगइति गोशृंगेयावत्सर्षपस्तिष्ठति तावदपियेषांप्राणायामेनवायुःस्थिरोनेत्यर्थः ॥ तेनतारयंतीत्यन्वयः ॥ १३ ॥ तस्यैवद्वैविध्यमाह सगर्भेति ॥ १४ ॥ स्नानांगतर्पणमिति ॥ तथाचकार्ष्णाजिनिः ॥ देवर्षिपितॄणांचैवएकद्वित्रिक्रमेणच ॥ जलेदद्याज्जलंचात्रासंस्कृतानांतटेतथेति ॥ असंस्कृतानांमृतानामित्यर्थः ॥ असंस्कृतप्रमीतानामेकमेवतटेक्षिपेदितिबौधायनोक्तेः ॥ अ

वायुंवायौजयेद्विप्रःप्राणसंयमनत्रयात् ॥ ब्राह्मणःश्रुतिसंपन्नःस्वधर्मनिरतःसदा ॥ १२ ॥ सवैदिकंजपेन्मंत्रंलौकिकंनकदाचन ॥ गोशृंगेसर्षपोयावत्ताव द्येषांनसंस्थिरः ॥ १३ ॥ नतारयंत्युभौपक्षौपितॄनेकोत्तरंशतम् ॥ सगर्भोजपसंयुक्तअगर्भोध्यानमात्रकः ॥ १४ ॥ स्नानांगतर्पणंकृत्वादेवर्षिपितृतोष कम् ॥ शुद्धेवस्त्रेपरीधायजलाद्बहिरुपागतः ॥ १५ ॥ विभूतिधारणंकार्यंरुद्राक्षाणांचधारणम् ॥ क्रमयोगेनकर्तव्यंसर्वदाजपसाधकैः ॥ १६ ॥ रुद्राक्षान्कं ठदेशेदशनपरिमितान्मस्तकेविंशतीद्वेषट्षट्कर्णप्रदेशेकरयुगलकृतेद्वादशद्वादशैव ॥ बाह्वोरिंदोःकलाभिर्नयनयुगकृतेत्वेकमेकंशिखायांवक्षस्यष्टाधिकंयः कलयतिशतकंसस्वयंनीलकंठः ॥ १७ ॥ बध्वास्वर्णेनरुद्राक्षंरजतेनाऽथवामुने ॥ शिखायांधारयेन्नित्यंकर्णयोर्वासमाहितः ॥१८॥ यज्ञोपवीतेहस्तेवाकंठे तुंदेऽथवानरः ॥ श्रीमत्पंचाक्षरेणैवप्रणवेनतथापिवा ॥ १९ ॥ निर्व्याजभक्त्यामेधावीरुद्राक्षंधारयेन्मुदा ॥ रुद्राक्षधारणंसाक्षाच्छिवज्ञानस्यसाधनम् ॥ ॥ २० ॥ रुद्राक्षंयच्छिखायांतत्तारतत्त्वमितिस्मरेत् ॥ कर्णयोरुभयोर्ब्रह्मन्देवंदेवींचभावयेत् ॥ २१ ॥ यज्ञोपवीतेवेदांश्चतथाहस्तेदिशःस्मरेत् ॥ कंठेसर स्वतींदेवींपावकंचापिभावयेत् ॥ २२ ॥ सर्वाश्रमाणांवर्णानांरुद्राक्षाणांचधारणम् ॥कर्तव्यंमंत्रतःप्रोक्तंद्विजानांनान्यवर्णिनाम् ॥२३॥ रुद्राक्षधारणाद्रुद्रो भवत्येवनसंशयः ॥ पश्यन्नपिनिषिद्धांश्चतथाशृण्वन्नपिस्मरन् ॥२४॥ जिघ्रन्नपितथाचाश्नन्प्रलपन्नपिसंततम् ॥ कुर्वन्नपिसदागच्छन्विसृजन्नपिमानवः ॥ ॥२५॥ रुद्राक्षधारणादेवसर्वपापैर्नलिप्यते ॥ अनेनभुक्तंदेवेनभुक्तंयत्तुतथाभवेत् ॥ २६ ॥ पीतंरुद्रेणतत्पीतंघ्रातंघ्रातंशिवेनतत् ॥ रुद्राक्षधारणेलज्जाये षामस्तिमहामुने ॥२७॥ तेषांनास्तिविनिर्मोक्षःसंसाराज्जन्मकोटिभिः ॥ रुद्राक्षधारणंदृष्ट्वापरिवादंकरोतियः ॥२८॥ उत्पत्तौतस्यसांकर्यमस्त्येवेतिविनि श्चयः ॥ रुद्राक्षधारणादेवरुद्रोरुद्रत्वमाप्नुयात् ॥ २९ ॥ मुनयःसत्यसंकल्पाब्रह्माब्रह्मत्वमागतः ॥ रुद्राक्षधारणाच्छ्रेष्ठंनकिंचिदपिविद्यते ॥ ३० ॥

त्रपितृशब्देनस्वपितरश्च ॥ तदुक्तंहेमाद्रौब्रह्मवैवर्ते ॥ नाभिमात्रेजलेस्थित्वाकुर्यात्स्नानांगतर्पणम् ॥ देवानृषीन्पितृगणान्स्वपितॄंश्चापितर्पयेत् ॥ स्नानांगतर्पणंकृत्वायक्ष्मणेजलमाहरेदिति॥१५॥ ॥ १६ ॥ दशनपरिमितान्द्वात्रिंशत्संख्याकान् विंशतीद्वे विंशतिश्चविंशतिश्चविंशतीइत्येकशेषः॥द्वेविंशतीचत्वारिंशदित्यर्थः ॥ करयुगलकृतेकरयुगार्थंद्वादशद्वादशैवैकैकहस्तेद्वादशद्वादशेत्यर्थः॥इंदोः कलाभिःषोडशसंख्यैरित्यर्थः ॥ एकमेकंनयनेशिखायामेकमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१ ॥ २२॥ नान्यवर्णिनामिति ॥ अत्रद्विजशब्देनब्राह्मणक्षत्रियवैश्यास्तेषांमंत्रतोधारणम् ॥ शूद्रादीनांतुमंत्रतोनधारणंकिंत्वमंत्रकमेवेत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥२५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥२९ ॥३० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥३७ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ ॥४॥ चत्वारिंशन्महाश्लोकैरुद्राक्षोत्पत्तिपूर्वकम् ॥ रुद्राक्षाणांबहुविधंव

रुद्राक्षधारिणेभक्त्यावस्त्रंधान्यंददातियः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकंसगच्छति ॥ ३१ ॥ रुद्राक्षधारिणंश्राद्धेभोजयेतविमोदतः ॥ पितृलोकमवाप्नोति
नात्रकार्याविचारणा ॥ ३२ ॥ रुद्राक्षधारिणःपादौप्रक्षाल्याद्भिःपिबेन्नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ ३३ ॥ हारंवाकटकंवापिसुवर्णंवाद्वि
जोत्तमः ॥ रुद्राक्षसहितंभक्त्याधारयन्रुद्रतामियात् ॥ ३४ ॥ रुद्राक्षंकेवलंवापियत्रकुत्रमहामते ॥ समंत्रकंवामंत्रेणरहितंभाववर्जितम् ॥ ३५ ॥ योवाको
वानरोभक्त्याधारयेल्लज्जयाऽपिवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसम्यग्ज्ञानमवाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ अहोरुद्राक्षमाहात्म्यंमयावक्तुंनशक्यते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकु
र्याद्रुद्राक्षधारणम् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसदाचारवर्णनेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ एवंभूतानुभा
वोऽयंरुद्राक्षोभवतानघ ॥ वर्णितोमहतांपूज्यःकारणंतत्रकिंवद ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ एवमेवपुरापृष्टोभगवान्गिरिशःप्रभुः ॥ षण्मुखेनचरुद्रस्तंयदुवा
चशृणुष्वतत् ॥ २ ॥ ईश्वरउवाच ॥ शृणुषण्मुखतत्त्वेनकथयामिसमासतः ॥ त्रिपुरोनामदैत्यस्तुपुराऽसीत्सर्वदुर्जयः॥३॥हतास्तेनसुराःसर्वेब्रह्मविष्णवा
दिदेवताः ॥ सर्वैस्तुकथितेतस्मिंस्तदाऽहंत्रिपुरंप्रति ॥ ४ ॥ अचिंतयंमहाशस्त्रमघोराख्यंमनोहरम् ॥ सर्वदेवमयंदिव्यंज्वलंतंघोररूपियत् ॥ ५ ॥ त्रिपुर
स्यवधार्थायदेवानांतारणायच ॥ सर्वविघ्नोपशमनमघोरास्त्रमचिंतयम् ॥ ६ ॥ दिव्यवर्षसहस्रंतुचक्षुरुन्मीलितंमया ॥ पश्चान्ममाकुलाक्षिभ्यःपतिताजल
बिंदवः ॥ ७ ॥ तत्राश्रुबिंदुतोजातामहारुद्राक्षवृक्षकाः ॥ ममाऽऽज्ञयामहासेनसर्वेषांहितकाम्यया ॥ ८ ॥ बभूवुस्तेचरुद्राक्षाअष्टत्रिंशत्प्रभेदतः ॥ सूर्यने
त्रसमुद्भूताःकपिलाद्वादशस्मृताः ॥९॥ सोमनेत्रोत्थिताःश्वेतास्तेषोडशविधाःक्रमात् ॥ वह्निनेत्रोद्भवाःकृष्णादशभेदाभवंतिहि ॥१०॥ श्वेतवर्णश्चरुद्राक्षो
जातितोब्राह्मउच्यते ॥ क्षात्रोरक्तस्तथामिश्रोवैश्यःकृष्णस्तुशूद्रकः ॥११॥ एकवक्त्रःशिवःसाक्षाद्ब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ द्विवक्त्रोदेवदेव्यौस्याद्विविधंनाशये
दवम् ॥१२॥ त्रिवक्त्रस्त्वनलःसाक्षात्स्त्रीहत्यांदहतिक्षणात् ॥ चतुर्वक्त्रःस्वयंब्रह्मानरहत्यांव्यपोहति॥१३॥ पंचवक्त्रःस्वयंरुद्रःकालाग्निर्नामनामतः॥ अभ
क्ष्यभक्षणोद्भूतैरगम्यागमनोद्भवैः॥१४॥ मुच्यतेसर्वपापैस्तुपंचवक्त्रस्यधारणात् ॥ षड्वक्त्रःकार्तिकेयस्तुसधार्योदक्षिणेकरे ॥१५॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्य
तेनात्रसंशयः ॥ सप्तवक्त्रोमहाभागोह्यनंगोनामनामतः ॥१६॥ तद्धारणान्मुच्यतेहिस्वर्णस्तेयादिपातकैः ॥ अष्टवक्त्रोमहासेनसाक्षाद्देवोविनायकः॥१७॥

र्णनंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ रुद्राक्षमहिमानंश्रुत्वानारदःपृच्छति नारदउवाच एवंभूतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥८॥ कपिलाअनेकवर्णवंतः ॥ अतएवाग्रेरक्तोमिश्रश्चेतिवक्ष्यति ॥९॥
॥ १० ॥ ब्राह्मउच्यते ॥ तथाचसब्राह्मणैर्धार्यइत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र ॥ ११ ॥एकवक्त्रादिरुद्राक्षाणांतत्तद्देवतारूपत्वमाह एकवक्त्रइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रुद्राक्षधारणे पूर्वपक्षयापक्षांतरमाह रुद्राक्षएकःशिर

अन्नकूटंतूलकूटंस्वर्णकूटंतथैवच ॥ दुष्टान्वयस्त्रियंवाऽथसंस्पृष्टंश्वगुरुस्त्रियम् ॥ १८ ॥ एवमादीनिपापानिहंतिसर्वाणिधारणात् ॥ विघ्नास्तस्यप्रणश्यंति यातिचांतेपरंपदम् ॥ १९ ॥ अवंत्येतेगुणाःसर्वेह्यष्टवक्रस्यधारणात् ॥ नववक्रोभैरवस्तुधारयेद्वामबाहुके ॥ २० ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदःप्रोक्तोममतुल्यबलोभ वेत् ॥ भ्रूणहत्यासहस्राणिब्रह्महत्याशतानिच ॥ २१ ॥ सद्यःप्रलयमायांतिनववक्रस्यधारणात् ॥ दशवक्रस्तुदेवेशःसाक्षाद्देवोजनार्दनः ॥ २२ ॥ ग्रहा श्चैवपिशाचाश्चवेतालाब्रह्मराक्षसाः ॥ पन्नगाश्चोपशाम्यंतिदशवक्रस्यधारणात् ॥ २३ ॥ वक्रैकादशरुद्राक्षोरुद्रैकादशकंस्मृतम् ॥ शिखायांधारयेद्योवैत स्यपुण्यफलंशृणु ॥ २४ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यवाजपेयशतस्यच ॥ गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ॥ २५ ॥ तत्फलंलभतेशीघ्रंवक्रैकादशधार णात् ॥ द्वादशास्यस्यरुद्राक्षस्यैवकर्णेतुधारणात् ॥२६॥ आदित्यास्तोषितानित्यंद्वादशास्यव्यवस्थिताः ॥ गोमेधेचाऽश्वमेधेचयत्फलंतदवाप्नुयात् ॥२७॥ शृंगिणांशस्त्रिणांचैवव्याघ्रादीनांभयंनहि ॥ नचव्याधिभयंतस्यनैवचाधिःप्रकीर्तितः ॥ २८ ॥ नचकिंचिद्भयंतस्यनचव्याधिःप्रवर्तते ॥ नकुतश्चिद्भयंतस्य सुखीचैवेश्वरोभवेत् ॥ २९ ॥ हस्त्यश्वमृगमार्जारसर्पमूषकदर्दुरान् ॥ खरांश्चश्वशृगालांश्चहत्वाबहुविधानपि ॥ ३० ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहोवक्रद्वादशधार णात् ॥ वक्त्रत्रयोदशोवत्सरुद्राक्षोयदिलभ्यते ॥ ३१ ॥ कार्तिकेयसमोज्ञेयःसर्वकामार्थसिद्धिदः ॥ रसोरसायनंचैवतस्यसर्वंप्रसिध्यति ॥ ३२ ॥ तस्यैवस र्वभोग्यानिनात्रकार्याविचारणा ॥ मातरंपितरंचैवभ्रातरंवानिहंतियः ॥ ३३ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योधारणात्तस्यषण्मुख ॥ चतुर्दशास्योरुद्राक्षोयदिलभ्ये तपुत्रक ॥ ३४ ॥ धारयेत्सततंमूर्ध्नितस्यपिंडःशिवस्यतु ॥ किंमुनेबहुनोक्तेनवर्णनेनपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ पूज्यतेसंततंदेवैःप्राप्यतेचपरागतिः ॥ रुद्राक्षएकः शिरसाधार्योभक्त्याद्विजोत्तमैः ॥ ३६ ॥ षड्विंशद्भिःशिरोमालापंचाशद्धृदयेनतु ॥ कलाक्षैर्बाहुवलयेअर्काक्षैर्मणिबंधनम् ॥३७॥ अष्टोत्तरशतेनापिपंचा शद्भिःषडानन ॥ अथवासप्तविंशत्याकृत्वारुद्राक्षमालिकाम् ॥३८॥ धारणाद्वाजपाद्वापिह्यनंतंफलमश्नुते ॥ अष्टोत्तरशतैर्मालारुद्राक्षैर्धार्यतेयदि ॥३९॥ क्षणेक्षणेऽश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिषण्मुख ॥ त्रिःसप्तकुलमुद्धृत्यशिवलोकेमहीयते ॥ ४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ॥ ४ ॥ ॥छ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ लक्षणंजपमालायाःशृणुवक्ष्यामिषण्मुख ॥ रुद्राक्षस्यमुखंब्रह्माबिंदूरुद्रइतीरितः ॥ १ ॥

सीति ॥ ३६ ॥ एतेचपक्षाःशिवपुराणेप्रसिद्धाः॥ प्रयोजनाभावात्तद्वचनानिनोदाह्रियंते ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतटीकेएकादशस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ षट्त्रिंशद्भिरथश्लोकैर्जपमालाविधानकम् ॥ सम्यगुक्त्वापुनारुद्राक्षाणांतुमहिमोच्यते ॥ १ ॥ जपमालालक्षणमाह लक्षणमिति ॥ रुद्राक्षेभावनीयदेवानाह रुद्राक्षस्येति ॥ १ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पंचविंशतिमणिमालापक्षमाह पंचविंशतिभिरिति ॥ २ ॥ विदर्भितैःग्रथितैः ॥३॥ गोपुच्छलक्षणमाह वक्रंवक्रेणेति ॥ नागपाशकंग्रंथिरूपम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ शिवांभसाशुद्धजलेन॥ आक्षाल्येतिच्छेदः॥

विष्णुःपुच्छंभवेत्रैवभोगमोक्षफलप्रदम् ॥ पंचविंशतिभिश्चाक्षैःपंचवक्रैःसकंटकैः ॥ २ ॥ रक्तवर्णैःसितैर्मिश्रैःकृतरंध्रविदर्भितैः ॥ अक्षसूत्रंप्रकर्तव्यंगोपुच्छवलयाकृति ॥ ३ ॥ वक्रंवक्रेणसंयोज्यपुच्छंपुच्छेनयोजयेत् ॥ मेरुमूर्ध्वमुखंकुर्यात्तदूर्ध्वंनागपाशकम् ॥ ४ ॥ एवंसंग्रथितांमालांमंत्रसिद्धिप्रदायिनीम् ॥ प्रक्षाल्यगंधतोयेनपंचगव्येनचोपरि ॥ ५ ॥ ततःशिवांभसाऽऽक्षाल्यततोमंत्रगणान्न्यसेत् ॥ स्पृष्टाशिवास्त्रमंत्रेणकवचेनावगुंठयेत् ॥ ६ ॥ मूलमंत्रंन्यसेत्पश्चात्पूर्ववत्कारयेत्तथा ॥ सद्योजातादिभिःप्रोक्ष्ययावदष्टोत्तरंशतम् ॥ ७ ॥ मूलमंत्रंसमुच्चार्यशुद्धभूमौनिधायच ॥ तस्योपरिन्यसेत्सांबंशिवंपरमकारणम् ॥ ८ ॥ प्रतिष्ठिताभवेन्मालासर्वकामफलप्रदा ॥ यस्यदेवस्ययोमंत्रस्तांतेनैवाभिपूजयेत् ॥ ९ ॥ मूर्ध्निकंठेऽथवाकर्णेन्यसेद्वाजपमालिकाम् ॥ रुद्राक्षमालयाचैवंजप्तव्यंनियतात्मना ॥ १० ॥ कंठेमूर्ध्निहृदिप्रांतेकर्णेबाहुयुगेऽथवा ॥ रुद्राक्षधारणंनित्यंभक्त्यापरमयायुतः ॥ ११ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनवर्णनेनपुनःपुनः ॥ रुद्राक्षधारणंनित्यंतस्मादेतत्प्रशस्यते ॥ १२ ॥ स्नानेदानेजपेहोमेवैश्वदेवेसुरार्चने ॥ प्रायश्चित्तेतथाश्राद्धेदीक्षाकालेविशेषतः ॥१३॥ अरुद्राक्षधरोभूत्वायत्किंचित्कर्मवैदिकम् ॥ कुर्वन्विप्रस्तुमोहेननरकेपततिध्रुवम् ॥ १४ ॥ रुद्राक्षंधारयेन्मूर्ध्निकंठेसूत्रेकरेऽथवा ॥ सुवर्णमणिसंभिन्नंशुद्धंनान्यैर्धृतंशिवम् ॥ १५ ॥ नाशुचिर्धारयेदक्षंसदाभक्त्यैवधारयेत्॥ रुद्राक्षतरुसंभूतवातोद्धूततृणान्यपि॥१६॥पुण्यलोकंगमिष्यंतिपुनरावृत्तिदुर्लभम्॥ रुद्राक्षंधारयन्पापंकुर्वन्नपिचमानवः ॥१७॥ सर्वंतरतिपाप्मानंजाबालश्रुतिराहहि ॥ पशवोहिचरुद्राक्षधारणाद्यांतिरुद्रताम् ॥१८॥ किमुयेधारयंतिस्मनरारुद्राक्षमालिकाम् ॥ रुद्राक्षःशिरसाह्येकोधार्योरुद्रपरैःसदा॥१९॥ध्वंसनंसर्वदुःखानांसर्वपापविमोचनम्॥ व्याहरंतिचनामानियेशंभोःपरमात्मनः ॥ ॥ २० ॥ रुद्राक्षालंकृतायेचतेवैभागवतोत्तमाः ॥ रुद्राक्षधारणंकार्यंसर्वश्रेयोर्थिभिर्नृभिः ॥ २१ ॥ कर्णपाशेशिखायांचकंठेहस्तेतथोदरे ॥ महादेवश्चविष्णुश्चब्रह्मातेषांविभूतयः ॥ २२ ॥ देवाश्चान्येतथाभक्त्याखलुरुद्राक्षधारिणः ॥ गोत्रर्षयश्चसर्वेषांकूटस्थामूलरूपिणः ॥ २३ ॥ तेषांवंशप्रसूताश्चमुनयःसकलाअपि ॥ श्रौतधर्मपराःशुद्धाःखलुरुद्राक्षधारिणः ॥ २४ ॥ श्रद्धानजायतेसाक्षाद्वेदसिद्धेविमुक्तिदे ॥ बहूनांजन्मनामंतेमहादेवप्रसादतः ॥ २५ ॥ रुद्राक्षधारणेवांछास्वभावादेवजायते ॥ रुद्राक्षस्यतुमाहात्म्यंजाबालैरादरेणतु ॥ २६ ॥

शिवास्त्रेति ॥ शिवमंत्रषडंगेयोस्त्रमंत्रस्तेनेत्यर्थः ॥ कवचेनेति ॥ कवचमंत्रोहुमिति ॥ अवगुंठयेदेकत्रकुर्यात्॥६॥ मूलमंत्रंजप्यमंत्रम् ॥ इदमनुष्ठानंस्वयंकुर्यात्पूर्ववदथवाकारयेद्वागुरुहस्तेनेत्यर्थात् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११॥ १२॥ १३ ॥१४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥१७॥१८॥१९॥२०॥ भागवतोत्तमाः भगवतःशिवस्यभक्तेषूत्तमाः ॥ २१ ॥२२॥ मूलरूपिणोमूलपुरुषाः ॥२३॥२४॥ विमुक्तिदेरुद्राक्षधारणेइतिशेषः ॥ २५ ॥ जाबालैर्जाबालशाखिभिः॥२६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२७॥ फलस्येति ॥ रुद्राक्षफलस्येत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥३६॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ चतुर्भिरधिकैः

पठ्यतेमुनिभिःसर्वैर्मयापुत्रतथैवच ॥ रुद्राक्षस्यफलंचैवत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २७ ॥ फलस्यदर्शनेपुण्यंस्पर्शात्कोटिगुणंभवेत् ॥ शतकोटिगुणंपुण्यंधारणाल्लभतेनरः ॥ २८ ॥ लक्षकोटिसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ जपाच्चलभतेनित्यंनात्रकार्याविचारणा ॥ २९ ॥ हस्तेचोरसिकंठेचकर्णयोर्मस्तकेतथा ॥ रुद्राक्षंधारयेद्यस्तुसरुद्रोनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ अवध्यःसर्वभूतानांरुद्रवद्विचरेद्भुवि ॥ सुराणामसुराणांचवंदनीयोयथाशिवः ॥ ३१ ॥ रुद्राक्षधारीसततंवंदनीयस्तथानरैः ॥ उच्छिष्टोवाविकर्मस्थोयुक्तोवासर्वपातकैः ॥ ३२ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ कंठेरुद्राक्षमाबध्यश्वापिवाम्रियतेयदि ॥ ३३ ॥ सोपिमुक्तिमवाप्नोतिकिंपुनर्मानुषोऽपिसः ॥ जपध्यानविहीनोपिरुद्राक्षंयदिधारयेत् ॥३४॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिपरमांगतिम् ॥ एकंवापिहिरुद्राक्षंकृत्वायत्नेनधारयेत् ॥ ३५ ॥ कुलैकविंशतिमुद्धृत्यरुद्रलोकेमहीयते ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिरुद्राक्षस्यपुनर्विधिम् ॥ ३६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥छ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ महासेनकुशग्रंथिपुत्राजीवादयःपरे ॥ रुद्राक्षस्यतुनैकोऽपिकलामर्हतिषोडशीम् ॥ १ ॥ पुरुषाणांयथाविष्णुर्ग्रहाणांचयथारविः ॥ नदीनांतुयथागंगामुनीनांकश्यपोयथा ॥ २ ॥ उच्चैःश्रवायथाश्वानांदेवानामीश्वरोयथा ॥ देवीनांतुयथागौरीतद्वच्छ्रेष्ठमिदंभवेत् ॥ ३ ॥ नातःपरतरंस्तोत्रंनातःपरतरंव्रतम् ॥ अक्षय्येषुचदानेषुरुद्राक्षस्तुविशिष्यते ॥४॥ शिवभक्तायशांतायदद्याद्रुद्राक्षमुत्तमम् ॥ तस्यपुण्यफलस्यांतंनचाहंवक्तुमुत्सहे ॥ ५ ॥ धृतरुद्राक्षकंठाययस्त्वन्नंसंप्रयच्छति ॥ त्रिःसप्तकुलमुद्धृत्यरुद्रलोकंसगच्छति ॥ ६ ॥ यस्यभालेविभूतिर्ननांगेरुद्राक्षधारणम् ॥ नशंभोर्भवनेपूजासविप्रःश्वपचाधमः ॥७॥ खादन्मांसंपिबन्मद्यंसंगच्छन्नंत्यजानपि ॥ पातकेभ्योविमुच्येतरुद्राक्षेशिरसिस्थिते ॥८॥ सर्वयज्ञतपोदानवेदाभ्यासैश्चयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेसद्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥९॥ वेदैश्चतुर्भिर्यत्पुण्यंपुराणपठनेनच ॥ यत्तीर्थसेवनेनैवसर्वविद्यादिभिस्तथा ॥१०॥ तत्पुण्यंलभतेसद्योरुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ प्रयाणकालेरुद्राक्षंबंधयित्वाम्रियेद्यदि ॥११॥ सरुद्रत्वमवाप्नोतिपुनर्जन्मनविद्यते ॥ रुद्राक्षंधारयेत्कंठेबाह्वोर्वाम्रियतेयदि ॥ १२ ॥ कुलैकविंशमुत्तार्यरुद्रलोकेवसेन्नरः ॥ ब्राह्मणोवापिचांडालोनिर्गुणःसगुणोपिच ॥ १३ ॥ भस्मरुद्राक्षधारीयःसदेवत्वंशिवंव्रजेत् ॥ शुचिर्वाप्यशुचिर्वापितथाभक्ष्यस्यभक्षकः ॥१४॥ म्लेच्छोवाप्यथचांडालोयुतोवासर्वपातकैः ॥ रुद्राक्षधारणादेवसरुद्रोनात्रसंशयः ॥ १५ ॥ शिरसाधारितेकोटिःकर्णयोर्दशकोटयः ॥ शतकोटिर्गलेबद्धोमूर्ध्निकोटिसहस्रकम् ॥ १६ ॥

पंचाशद्भिःपद्यैरनंतरम् ॥ रुद्राक्षमहिमाऽतीवप्रोच्यतेभक्तिवृद्धये ॥१॥ अन्यमालानांनिंदामाह महासेनेति ॥ १ ॥२॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६॥ ७॥८॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३॥१४॥ १५॥१६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १७ ॥ १८ ॥ भक्तिवर्जितःसोऽपीत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

अयुतंचोपवीतेतुलक्षकोटिर्भुजेस्थिते ॥ मणिबंधेतुरुद्राक्षोमोक्षसाधनकःपरः ॥१७॥ रुद्राक्षधारकोभूत्वायत्किंचित्कर्मवैदिकम् ॥ कुर्वन्विप्रःसदाभक्त्या
महदाप्नोतितत्फलम् ॥ १८ ॥ रुद्राक्षमालिकांकंठेधारयेद्भक्तिवर्जितः ॥ पापकर्मातुयोनित्यंसमुक्तःसर्वबंधनात् ॥ १९ ॥ रुद्राक्षार्पितचेतायोरुद्राक्षस्तेन
वैधृतः ॥ असौमाहेश्वरोलोकेनमस्यःसतुलिंगवत् ॥ २० ॥ अविद्योवासविद्योवारुद्राक्षस्यतुधारणात् ॥ शिवलोकंप्रपद्येतकीकटेगर्दभोयथा ॥ २१ ॥
॥ स्कंदउवाच ॥ रुद्राक्षान्संदधेदेवगर्दभःकेनहेतुना ॥ कीकटेकेनवादत्तस्तद्ब्रूहिपरमेश्वर ॥२२॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणुपुत्रपुरावृत्तंगर्दभोविंध्यपर्वते॥
धत्तेरुद्राक्षभारंतुवाहितःपथिकेनतु ॥ २३ ॥ श्रांतोऽसमर्थस्तद्भारंवोढुंपतितवान्भुवि ॥ प्राणैस्त्यक्तस्त्रिनेत्रस्तुशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ २४ ॥ मत्प्रसादान्म
हासेनमदंतिकमुपागतः ॥ यावद्वक्त्रस्यसंख्यानंरुद्राक्षाणांसुदुर्लभम् ॥ २५ ॥ तावद्युगसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ स्वशिष्येभ्यस्तुवक्तव्यंनाशिष्ये
भ्यःकदाचन॥२६॥अभक्तेभ्योपिमूर्खेभ्यःकदाचिन्नप्रकाशयेत्॥अभक्तोवास्तुभक्तोवानीचोनीचतरोऽपिवा॥२७॥रुद्राक्षान्धारयेद्यस्तुमुच्यतेसर्वपातकैः॥
रुद्राक्षधारणंपुण्यंकेनवासदृशंभवेत् ॥ २८ ॥ महाव्रतमिदंप्राहुर्मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ सहस्रंधारयेद्यस्तुरुद्राक्षाणांधृतव्रतः ॥ २९ ॥ तंनमंतिसुराःसर्वेय
थारुद्रस्तथैवसः ॥ अभावेतुसहस्रस्यबाह्वोःषोडशषोडश ॥ ३० ॥ एकंशिखायांकरयोर्द्वादशद्वादशैवतु ॥ द्वात्रिंशत्कंठदेशेतुचत्वारिंशच्चमस्तके ॥३१॥
एकैकंकर्णयोःषट्षट्वक्षस्यष्टोत्तरंशतम् ॥ योधारयतिरुद्राक्षान्रुद्रवत्सतुपूज्यते ॥ ३२ ॥ मुक्ताप्रवालस्फटिकरौप्यवैडूर्यकांचनैः ॥ समेतान्धारयेद्यस्तुरु
द्राक्षान्सशिवोभवेत् ॥ ३३ ॥ केवलानपिरुद्राक्षान्यद्यालस्याद्बिभर्तियः ॥ तंनस्पृशंतिपापानितमांसीवविभावसुम् ॥ ३४ ॥ रुद्राक्षमालयामंत्रोजप्तो
ऽनंतफलप्रदः ॥ यस्यांगेनास्तिरुद्राक्षएकोऽपिबहुपुण्यदः ॥३५॥ तस्यजन्मनिरर्थस्यात्त्रिपुंड्ररहितंयथा ॥ रुद्राक्षंमस्तकेधृत्वाशिरःस्नानंकरोतियः ॥३६॥
गंगास्नानफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ एकवक्त्रःपंचवक्त्रएकादशमुखाःपरे॥३७॥ चतुर्दशमुखाःकेचिद्रुद्राक्षालोकपूजिताः॥ भक्त्यासंपूज्यतेनित्यंरुद्राक्षः
शंकरात्मकः ॥ ३८ ॥ दरिद्रंवापिपुरुषंराजानंकुरुतेभुवि ॥ अत्रतेकथयिष्यामिपुराणंमतमुत्तमम् ॥ ३९ ॥ कोसलेषुद्विजःकश्चिद्द्विरिनाथइतिश्रुतः ॥ म
हाधनीचधर्मात्मावेदवेदांगपारगः ॥४०॥ यज्ञकृद्दीक्षितस्तस्यतनयःसुंदराकृतिः ॥ नाम्नागुणनिधिःख्यातस्तरुणःकामसुंदरः ॥४१॥ गुरोःसुधिषणस्या
थपत्नींमुक्तावलीमथ ॥ मोहयामासरूपेणयौवनेनमदेनच ॥४२॥ संगतस्तुतयासार्धंकंचित्कालंततोभिया ॥ विषंददौचगुरवेयेभेपश्चात्तुनिर्भयः ॥४३॥

॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ सुधिषणनाम्नोगुरोःमुक्तावलीनाम्नीपत्नी ॥ ४२ ॥ पश्चाद्गुरौमृतेसतियेभेमैथुनंकृतवान् ॥ ४३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तद्विषात्तस्माद्विषात् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ अर्धाधिकै

यदामातापिताकर्मकिंचिज्जानातितत्क्षणे ॥ मातरंपितरंचापिमारयामसतद्विषात् ॥४४॥ नानाविलासभोगैश्चजातेद्रव्यव्ययेततः ॥ ब्राह्मणानांगृहेचौ
र्यंचकारसतदाखलः ॥ ४५ ॥ सुरापानमदोन्मत्तस्तदाज्ञातिबहिष्कृतः ॥ ग्रामान्निष्काशितःसर्वैस्तदासोऽभूद्वनेचरः ॥ ४६ ॥ मुक्तावल्यातयासार्धंजगा
मगहनंवनम् ॥ मार्गेस्थितोद्रव्यलोभाज्जघानब्राह्मणान्बहून् ॥ ४७ ॥ एवंबहुगतेकालेममारसतदाऽधमः ॥ नेतुंतंयमदूताश्चसमाजग्मुःसहस्रशः ॥४८॥
शिवलोकाच्छिवगणास्तथैवचसमागताः ॥ तयोःपरस्परंवादोबभूवगिरिजासुत ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तदाप्रोचुःपुण्यमस्तिकिमस्तिहि ॥ ब्रुवंतुसेवकाःशं
भोर्यद्येनंनेतुमिच्छथ ॥ ५० ॥ शिवदूतास्तदाप्रोचुरयंयस्मिन्स्थलेमृतः ॥ दशहस्तादधोभूमेरुद्राक्षस्तत्रचास्तिहि ॥५१॥ तत्प्रभावेनहेदूतानेष्यामःशि
वसन्निधौ ॥ ततोविमानमारुह्यदिव्यरूपधरोद्विजः ॥ ५२ ॥ गतोगुणनिधिर्दूतैःसहितःशंकरालयम् ॥ इतिरुद्राक्षमाहात्म्यंकथितंतवसुव्रत ॥ ५३ ॥ एवं
रुद्राक्षमहिमासमासात्कथितोमया ॥ सर्वपापक्षयकरोमहापुण्यफलप्रदः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
॥ श्रीनारायणउवाच ॥ एवंनारदषड्वक्त्रोगिरिशेनविबोधितः ॥ रुद्राक्षमहिमानंचज्ञात्वाऽसीत्सकृतार्थकः ॥ १ ॥ इत्थंभूतानुभावोयंरुद्राक्षोवर्णि
तोमया ॥ सदाचारप्रसंगेनशृणुचान्यत्समाहितः ॥ २ ॥ यथारुद्राक्षमहिमावर्णितोऽनंतपुण्यदः ॥ लक्षणंमंत्रविन्यासंतथाऽहंवर्णयामिते ॥ ३ ॥ लक्षं
तुदर्शनात्पुण्यंकोटिस्तत्स्पर्शनाद्भवेत् ॥ तस्यकोटिगुणंपुण्यंलभतेधारणान्नरः ॥ ४ ॥ लक्षकोटिसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ तज्जपाल्लभतेपुण्यंनरो
रुद्राक्षधारणात् ॥५ ॥ रुद्राक्षाणांतुभद्राक्षधारणात्स्यान्महाफलम् ॥ धात्रीफलप्रमाणंयच्छ्रेष्ठमेतदुदाहृतम् ॥६॥ बदरीफलमात्रंतुप्रोच्यतेमध्यमंबुधैः॥
अधमंचणमात्रंस्यात्प्रतिज्ञैषामयोदिता ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चेतिशिवाज्ञया ॥ वृक्षाजाताःपृथिव्यांतुतज्जातीयाःशुभाक्षकाः ॥ ८ ॥ श्वे
तास्तुब्राह्मणाज्ञेयाःक्षत्रियारक्तवर्णकाः ॥ पीतावैश्यास्तुविज्ञेयाकृष्णाःशूद्राःप्रकीर्तिताः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणोबिभृयाच्छ्वेतान्रक्तान्राजातुधारयेत् ॥ पीतान्वै
श्यस्तुबिभृयात्कृष्णाञ्छूद्रस्तुधारयेत् ॥ १० ॥ समाःस्निग्धादृढास्तद्वत्कंटकैःसंयुताःशुभाः ॥ कृमिदष्टांश्छिन्नभिन्नान्कंटकैरहितांस्तथा ॥ ११ ॥ व्रण
युक्तानावृतांश्चषड्रुद्राक्षांस्तुवर्जयेत् ॥ स्वयमेवकृतद्वारोरुद्राक्षःस्यादिहोत्तमः ॥ १२ ॥ कचत्वारिंशत्पद्यैरथवर्णनम् ॥

एकवक्त्रादिकाक्षाणांक्रियतेभक्तिवृद्धये ॥ १ ॥ षड्वक्त्रःस्कंदः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तज्जपात्तस्यमालयाजपादित्यर्थः ॥ ५ ॥ भद्राक्षधारणादितिल्यब्लोपेपंचमी ॥ भद्राक्षधारणमपेक्ष्य
रुद्राक्षाणांमहाफलंभवतीत्यर्थः ॥ एतेनरुद्राक्षाभावेभद्राक्षधारणेऽनुमतिर्दर्शिता ॥ उत्तमादिभेदेनरुद्राक्षभेदमाह धात्रीति ॥ ६ ॥७॥८॥९॥१०॥छिन्नान्खंडितान्भिन्नान्विदीर्णान् ॥११॥१२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कृतंद्वारमितिशेषः ॥ १३ ॥ सर्वगात्रेरुद्राक्षाणांसर्वावयवेषुः ॥ समानाऽतिविलक्षणाच ॥ निघर्षःसुवर्णपरीक्षापाषाणस्तत्रयाहेमलेखातत्समानासुवर्णलेखायत्रदृश्यतेइत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥

यत्तुपौरुषयत्नेनकृतंतन्मध्यमंभवेत् ॥ समान्स्निग्धान्दृढान्वृत्तान्क्षौमसूत्रेणधारयेत् ॥ १३ ॥ सर्वगात्रेषुसाम्येनसमानाऽतिविलक्षणा ॥ निघर्षहेमलेखाभायत्रलेखाप्रदृश्यते ॥ १४ ॥ तदक्षमुत्तमंविद्यात्सधार्यःशिवपूजकैः ॥ शिखायामेकरुद्राक्षंत्रिंशद्वैशिरसावहेत् ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशच्चगलेधार्याबाह्वोःषोडशषोडश ॥ मणिबंधेद्वादशाक्षान्स्कंधेपंचाशतंभवेत् ॥ १६ ॥ अष्टोत्तरशतैर्मालोपवीतंचप्रकल्पयेत् ॥ द्विसरंत्रिसरंवापिबिभृयात्कंठदेशतः ॥१७॥कुंडलेमुकुटेचैवकर्णिकाहारकेषुच ॥ केयूरेकटकेचैवकुक्षिवंशेतथैवच ॥१८॥ सुप्तेपीतेसर्वकालंरुद्राक्षंधारयेन्नरः ॥ त्रिंशतंत्वधमंपंचशतंमध्यममुच्यते ॥१९॥ सहस्रमुत्तमंप्रोक्तंचैवंभेदेनधारयेत् ॥ शिरसीशानमंत्रेणकर्णेतत्पुरुषेणच ॥ २० ॥ अघोरेणललाटेतुतेनैवहृदयेऽपिच ॥ अघोरबीजमंत्रेणकरयोर्धारयेत्पुनः ॥२१॥ पंचाशदक्षग्रथितांवामदेवेनचोदरे ॥ पंचब्रह्मभिरंगैश्चाप्येवंरुद्राक्षधारणम् ॥२२॥ ग्रथितान्मूलमंत्रेणसर्वानक्षांस्तुधारयेत्॥एकवक्त्रस्तुरुद्राक्षःपरतत्त्वप्रकाशकः ॥२३॥ परतत्त्वधारणाच्चजायतेतत्प्रकाशनम् ॥ द्विवक्त्रस्तुमुनिश्रेष्ठअर्धनारीश्वरोभवेत् ॥२४॥ धारणादर्धनारीशःप्रीयतेतस्यनित्यशः॥ त्रिवक्त्रस्त्वनलःसाक्षात्स्त्रीहत्यांदहतिक्षणात् ॥ २५ ॥ त्रिमुखश्चैवरुद्राक्षोप्यग्नित्रयस्वरूपकः ॥ तद्धारणाच्चहुतभुक्तस्यतुष्यतिनित्यशः ॥२६॥ चतुर्मुखस्तुरुद्राक्षःपितामहस्वरूपकः ॥ तद्धारणान्महाश्रीमान्महदारोग्यमुत्तमम् ॥ २७ ॥ महतीज्ञानसंपत्तिःशुद्धयेधारयेन्नरः ॥ पंचमुखस्तुरुद्राक्षःपंचब्रह्मस्वरूपकः ॥ २८ ॥ तस्यधारणमात्रेणसंतुष्यतिमहेश्वरः ॥ षड्वक्त्रश्चैवरुद्राक्षःकार्तिकेयाधिदैवतः ॥ २९ ॥ विनायकंचापिदैवंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ सप्तवक्त्रस्तुरुद्राक्षःसप्तमात्राधिदैवतः ॥३० ॥ सप्ताश्वदैवतश्चैवमुनिसप्तकदैवतः ॥ तद्धारणान्महाश्रीःस्यान्महदारोग्यमुत्तमम् ॥३१॥ महतीज्ञानसंपत्तिःशुचिर्वैधारयेन्नरः ॥ अष्टवक्त्रस्तुरुद्राक्षोप्यष्टमात्राधिदैवतः ॥३२॥ वस्वष्टकप्रीतिकरोगंगाप्रीतिकरःशुभः ॥ तद्धारणादिमेप्रीताभवेयुःसत्यवादिनः ॥ ३३ ॥ नववक्त्रस्तुरुद्राक्षोयमदेवउदाहृतः ॥ तद्धाणाद्यमभयंनभवत्येवसर्वथा ॥३४॥ दशवक्त्रस्तुरुद्राक्षोदशाशादैवतःस्मृतः ॥ दशाशाप्रीतिजनकोधारणेनात्रसंशयः ॥ ३५ ॥ एकादशमुखस्त्वक्षोरुद्रैकादशदैवतः ॥ तमिंद्रदैवतंचाहुःसदासौख्यविवर्धनम् ॥३६॥ रुद्राक्षोद्वादशमुखोमहाविष्णुस्वरूपकः ॥ द्वादशादित्यदैवश्चबिभर्त्येवहितत्परः ॥ ३७ ॥ त्रयोदशमुखश्चाक्षःकामदःसिद्धिदःशुभः ॥ तस्यधारणमात्रेणकामदेवःप्रसीदति ॥ ३८ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ अघोरबीजमंत्रेण ॥ सच हकारसकारौकारात्मकः ॥ वामदेवेनेति ॥ तेचमंत्राःसद्योजातादयःपंचब्रह्ममंत्राश्चतएव ॥ अंगैरंगमंत्रैः ॥ तेचमंत्राःशिवषडंगेषुप्रसिद्धाः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ अष्टमातरोब्राह्म्याद्याः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३९ ॥ रुद्राक्षधारणकर्तामद्यादिपदार्थान्नभक्षयेदित्याह मद्यंमांसमिति ॥ शिग्रुशब्देनसौभांजनःभाषायामुगवाइतिप्रसिद्धः ॥ तथाचकोशः सौभांजनेशिग्रुतीक्ष्णगंधकाक्षीवमोचकाइति ॥ विड्रा
होग्रामसूकरइतिमिताक्षरा ॥ ४० ॥ नित्यंरुद्राक्षधारणाभावेऽपिएतेषुदिनेषुनियतंधारयेदित्याह ग्रहणेविषुवेचैवेति ॥ ४१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥
एकविंशतिपद्यैस्तुभूतशुद्धिःसमुच्यते ॥ ययाविनानाधिकारोजपपूजादिकर्मणि ॥ १ ॥ प्रथमतोवस्त्रपरिधानानंतरमासनेउपविश्यभस्मधारणंकार्यंततोरुद्राक्षधारणंकार्यंततोभूतशुद्धिःकर्तव्येत्याह
भूतशुद्धिप्रकारमिति ॥ मूलाधारादितिकुंभकप्राणायामेनेत्यर्थः ॥ १ ॥ २ ॥ जीवब्रह्मसंयोजनानंतरंकृत्यमाह पादादिति ॥ सवज्रकमिति ॥ कोणचतुष्टयेऽपित्रिषष्ट्यंकयुक्तमित्यर्थः ॥ वज्रस्यत्रिष

चतुर्दशमुखश्चाक्षोरुद्रनेत्रसमुद्भवः ॥ सर्वव्याधिहरश्चैवसर्वारोग्यप्रदायकः ॥ ३९ ॥ मद्यंमांसंचलशुनंपलांडुंशिग्रुमेवच ॥ श्लेष्मातकंविड्वराहंभक्षणेवर्ज
येत्ततः ॥ ४० ॥ ग्रहणेविषुवेचैवसंक्रमेअयनेतथा ॥ दर्शेचपौर्णमासेचपुण्येचदिवसेष्वपि ॥ ४१ ॥ रुद्राक्षधारणात्सद्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ॥ इतिश्री
देवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ भूतशुद्धिप्रकारंचकथयामिमहामुने ॥ मूलाधारात्समुत्था
यकुंडलींपरदेवताम् ॥ १ ॥ सुषुम्नामार्गमाश्रित्यब्रह्मरंध्रगतांस्मरेत् ॥ जीवंब्रह्मणिसंयोज्यहंसमंत्रेणसाधकः ॥ २ ॥ पादादिजानुपर्यंतंचतुष्कोणंसवज्र
कम् ॥ लंबीजाढ्यंस्वर्णवर्णंस्मरेदवनिमंडलम् ॥ ३ ॥ जान्वाद्यानाभिचंद्रार्धनिभंपद्मद्वयांकितम् ॥ वंबीजयुक्तंश्वेताभमंभसोमंडलंस्मरेत् ॥ ४ ॥ नाभेर्हृ
दयपर्यंतंत्रिकोणंस्वस्तिकान्वितम् ॥ रंबीजेनयुतंरक्तंस्मरेत्पावकमंडलम् ॥ ५ ॥ हृदोभ्रूमध्यपर्यंतंवृत्तंषड्बिंदुलांछितम् ॥ यंबीजयुक्तंधूम्राभंनभस्वन्मं
डलंस्मरेत् ॥ ६ ॥ आब्रह्मरंध्रंभ्रूमध्याद्वृत्तंस्वच्छंमनोहरम् ॥ हंबीजयुक्तमाकाशमंडलंचविचिंतयेत् ॥ ७ ॥ एवंभूता निसंचिंत्यप्रत्येकंसंविलापयेत् ॥
भुवंजलेजलंवह्नौवह्निंवायौनभस्यमुम् ॥ ८ ॥ विलाप्यखमहंकारेमहत्तत्त्वेप्यहंकृतिम् ॥ महांतंप्रकृतौमायामात्मनिप्रविलापयेत् ॥ ९ ॥ शुद्धसंविन्म
योभूत्वाचिंतयेत्पापपूरुषम् ॥ वामकुक्षिस्थितंकृष्णमंगुष्ठपरिमाणकम् ॥ १० ॥ ब्रह्महत्याशिरोयुक्तंकनकस्तेयबाहुकम् ॥ मदिरापानहृदयंगुरुतल्पक
टीयुतम् ॥ ११ ॥ तत्संसर्गिपदद्वंद्वमुपपातकमस्तकम् ॥ खड्गचर्मधरंदुष्टमधोवक्त्रंसुदुःसहम् ॥ १२ ॥ वायुबीजंस्मरन्वायुंसंपूर्यैनंविशोषयेत् ॥
स्वशरीरयुतंमंत्रीवह्निबीजेनर्निर्दहेत् ॥ १३ ॥

ष्ट्यंकाकारत्वात् ॥ तस्यमध्येलंबीजंध्यायेदे
वमवनिमंडलंपृथ्वीमंडलंध्यायेदित्यर्थः॥३॥ आनाभिनाभिपर्यंतंअर्धचंद्रस्याग्रद्वयेपद्मद्वयंध्यायेदित्यर्थः ॥ वंबीजंमध्ये ॥४॥ कोणत्रयाग्रेप्रसिद्धस्वस्तिकान्वितम् ॥५॥ षड्बिंदुलांछितमिति ॥ सम
भागेवृत्तस्पर्शिनःषड्बिंदवोध्येयाइत्यर्थः ॥ नभस्वन्मंडलंवायुमंडलंमध्येयंबीजयुक्तम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ भुवंजलेइति ॥ पृथ्वीमंडलंजलमंडलेविलापयेदित्यर्थः ॥ विलापनंनामकार्यस्यकारणरूपतापाद
नम् ॥ एवंपूर्वपूर्वकार्यस्योत्तरोत्तरकारणेविलापोब्रह्मपर्यंतंकार्यः ॥ अमुंवायुंनभसिविलापयेदित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ भूतलयानंतरंस्वशरीरेपापपुरुषध्यानमाह चिंतयेदिति ॥१०॥११ ॥ १२॥ वायु
बीजंयमितिस्मरंस्तद्बीजोद्भूतवायुनापूरकप्राणायामेनदेहंसंपूर्यैनंपापपुरुषंशोषयेत् शुष्कंकुर्यादित्यर्थः ॥ पश्चात्स्वशरीरयुतंपापपुरुषंवह्निबीजेनरमितिबीजोच्चारणेनतदुत्थाग्निनादहेदित्यर्थः ॥१३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कुंभकेपरिजप्तेनवह्निबीजेनेतिपूर्वेणान्वयः ॥ ततोवायुबीजमुच्चार्यपापनरोद्भवंपापपुरुषोद्भवंकेवलंभस्मबहिःस्वशरीराद्बहिःसमुत्सार्यरेचयेत्त्यजेदित्यर्थः ॥ इयंक्रियारेचकप्राणायामेनकर्तव्येत्यर्थ.
॥ १४ ॥ अनंतरंस्वशरीरोद्भवंयद्भस्मतत्सुधाबीजेनामृतबीजेन वमित्युच्चारणेन तदुत्थामृतेनसंप्लावयेद्यथापिंडोभवति ॥ पश्चाद्भूबीजेनलमितिमंत्रेणतद्भस्मद्रवीभूतंघनीभूतंकुर्यादित्यर्थः ॥ तच्च क
नकांडवद्भावयेत् ॥१५॥ पुनर्विहायसआकाशस्यबीजंहमित्युच्चायतंपिंडंमुकुराकारंभावयेत् ॥ ततःकठिनपिंडस्यमूर्धादिनखांताअवयवामनसारचनीयाइत्यर्थः ॥ १६ ॥ पुनर्येनक्रमेणपंचभूतानांसं
हारोब्रह्मणिकृतस्तेनैवक्रमेणसृष्टिमार्गेणचितोब्रह्मणःसकाशादुत्पाद्ययथापूर्वस्थानंतानिभूतानिस्थापयेत् ॥ ततःसोहमितिमंत्रेणब्रह्मण्येकीभूतंजीवंस्वहृदयांबुजेआनयेदित्यर्थः ॥ १७ ॥ तत्रप्रका
रमाह कुंडलीति ॥ पूर्वंयथाकुंडलिन्याजीवोब्रह्मणिसंयोजितः सैवकुंडलीतांपरसंगात्परमात्मनःसंगात्सुधामयंजीवंहृदयांभोजेसंस्थाप्यमूलाधारगतांस्मरेदितिजीवानयनप्रकारइत्यर्थः ॥ तत्रप्राणा

कुंभकेपरिजप्तेनततःपापनरोद्भवम् ॥ बहिर्भस्मसमुत्सार्यवायुबीजेनरेचयेत् ॥ १४ ॥ सुधाबीजेनदेहोत्थंभस्मसंप्लावयेत्सुधीः ॥ भूबीजेनघनीकृत्यभस्म
तत्कनकांडवत् ॥ १५ ॥ विशुद्धमुकुराकारंजपन्बीजंविहायसः ॥ मूर्धादिपादपर्यंतान्यंगानिरचयेत्सुधीः ॥ १६ ॥ आकाशादीनिभूतानिपुनरुत्पादयेच्चि
तः ॥ सोऽहंमंत्रेणचात्मानमानयेद्धृदयांबुजे ॥ १७ ॥ कुंडलीजीवमादायपरसंगात्सुधामयम् ॥ संस्थाप्यहृदयांभोजेमूलाधारगतांस्मरेत् ॥ १८ ॥ रक्तां
भोधिस्थपोतोल्लसदरुणसरोजाधिरूढाकराब्जैःशूलंकोदंडमिक्षूद्भवमथगुणमप्यंकुशंपंचबाणान् ॥ बिभ्राणासृक्कपालंत्रिनयनलसितापीनवक्षोरुहाढ्यादेवी
बालार्कवर्णाभवतुसुखकरीप्राणशक्तिःपरानः ॥ १९ ॥ एवंध्यात्वाप्राणशक्तिंपरमात्मस्वरूपिणीम् ॥ विभूतिधारणंकार्यंसर्वाधिकृतिसिद्धये ॥ २० ॥ वि
भूतेर्विस्तरंवक्ष्येधारणेचमहाफलम् ॥ श्रुतिस्मृतिप्रमाणोक्तंभस्मधारणमुत्तमम् ॥ २१ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेऽष्टमो
ऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥छ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ इदंशिरोव्रतंचीर्णंविधिवद्यैर्द्विजातिभिः ॥ तेषामेवपरांविद्यांवदेदज्ञानबाधिकाम् ॥१॥ विधिवच्छ्रद्धयासा
र्धंनचीर्णंयैःशिरोव्रतम् ॥ श्रौतस्मार्तसमाचारस्तेषामनुपकारकः ॥ २ ॥ शिरोव्रतसमाचारादेवब्रह्मादिदेवताः ॥ देवताअभवन्विद्वन्खलुनान्येनहेतुना
॥ ३ ॥ शिरोव्रतस्यमाहात्म्यंपूर्वैःपूर्वतरंकृतम् ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चदेवताःसकलाअपि ॥ ४ ॥

स्थापनंपश्चात्कर्तव्यमित्यनुक्तमपिप्राणशक्तिध्यानकथनादर्थाद्बोध्यम् ॥ तदुक्तम् ॥ भूतशुद्धिंविधायेत्थंप्राणस्थापनमाचरेदिति ॥ तत्रप्राणप्रतिष्ठामंत्रःस्पष्टएवास्तीतिनात्रलिख्यते ॥ १८ ॥
प्राणशक्तिध्यानमाह रक्तांभोधिस्थेति ॥ रक्तांभोधिःशोणसमुद्रस्तत्रस्थितःपोतोनौकातस्मिन्नुल्लसितंयदरुणसरोजंतस्मिन्नारूढाम् ॥ असृक्कपालंरक्तपूर्णकपालम् ॥ इक्षूद्भवंकोदंडमिक्षुधनुः ॥ गुणं
पाशम् ॥ षड्हस्ताध्येया ॥ १९ ॥ ध्यात्वाप्राणस्थापनमाचरेदितिशेषः ॥ सर्वाधिकृतिसिद्ध्येयद्विभूतिधारणंकर्तव्यमित्युक्तंतस्यविधिःसिंहावलोकनन्यायेनाऽधुनाकथ्यतइतिशेषः ॥ २० ॥
॥२१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेऽष्टमोऽध्यायः ॥८ ॥ ॥ त्र्यधिकैश्चैवचत्वारिंशत्पद्यैरथसादरम् ॥ शिरोव्रतविधानंचयथावदभिधीयते ॥ १ ॥ इदंवक्ष्यमाणम् ॥ विद्यांब्रह्मविद्याम्
॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ सकलाअपिदेवताःशिरोव्रतंकुर्वंतीतिशेषः ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ शिवेनविष्णुनाचैवब्रह्मणावज्रिणातथा ॥ देवताभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मनेति ॥ उमादेव्याचलक्ष्म्याच
वाचाचान्याभिरास्तिकाः सर्वस्त्रीभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मनेति ॥ बृहज्जाबालेऽपिस्पष्टमेतत् ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५ ॥ अथर्वणश्रुतेःशिरसिप्रोक्तत्वाच्छिरोव्रतमेतस्यनामेत्यर्थः ॥ ६ ॥ शाखाभेदेष्विति ॥ क्वचिच्छिरोव्रतमितिक्वचित्पाशुपतव्रतमितिक्वचिच्छिवव्रतमितिशाखाभेदेनसंज्ञाभेदेप्येकमेवव्रतमिदंस
र्वशाखास्वस्तीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ सर्वासुविद्यासुयद्यप्यधिकारीतथाऽपिधर्मवर्जितएवसज्ञेयइतिभावः ॥९॥ १० ॥११॥ अग्निरित्यादिभिरिति ॥ अग्निरितिभस्म ॥ जलमितिभस्म ॥ स्थलमितिभ
 स्म ॥ वायुरितिभस्म ॥ व्योमेतिभस्म ॥ सर्वंहवाइदंभस्मेतिषड्भिराथर्वणप्रोक्तैर्मंत्रैर्भस्मनासर्वांगोद्धूलनंकुर्यादिदंशिरोव्रतमित्यर्थः ॥ १२ ॥ विद्योदयोब्रह्मविद्योदयः ॥ १३ ॥१४॥ १५ ॥ ब्रह्मविद्या

सर्वपातकयुक्तोऽपिमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ शिरोव्रतमिदंयेनचरितंविधिवद्बुध ॥५॥ शिरोव्रतमिदंनामशिरस्याथर्वणश्रुतेः ॥यदुक्तंतद्विनैवान्यत्तत्पुण्येनल
भ्यते ॥ ६ ॥ शाखाभेदेषुनामानिव्रतस्यास्यविभेदतः ॥ पश्यंतेमुनिशार्दूलशाखास्वेकंव्रतंहितत् ॥७॥ सर्वशाखासुवस्त्वेकंशिवाख्यंसत्यचिद्घनम् ॥ त
थातद्विषयंज्ञानंतथैवचशिरोव्रतम् ॥ ८ ॥ शिरोव्रतविहीनस्तुसर्वधर्मविवर्जितः ॥ अपिसर्वासुविद्यासुसोऽधिकारीनसंशयः ॥ ९ ॥ शिरोव्रतमिदंकार्यंपाप
कांतारदाहकम् ॥ साधनंसर्वविद्यानांयतस्तत्सम्यगाचरेत् ॥१०॥ श्रुतिराथर्वणीसूक्ष्मासूक्ष्मार्थस्यप्रकाशिनी ॥ यदुवाचव्रतंप्रीत्यातन्नित्यंसम्यगाचरेत्
॥ ११ ॥ अग्निरित्यादिभिर्मंत्रैःषड्भिःशुद्धेनभस्मना ॥ सर्वांगोद्धूलनंकुर्याच्छिरोव्रतसमाह्वयम् ॥१२॥ एतच्छिरोव्रतंकुर्यात्संध्याकालेषुसादरम् ॥ यावद्वि
द्योदयस्तावत्तस्यविद्याखलूत्तमा ॥१३॥ द्वादशाब्दमथाब्दंवातदर्धंचतदर्धकम् ॥ प्रकुर्याद्द्वादशाहंवासंकल्पेनशिरोव्रतम् ॥१४॥ शिरोव्रतेनयःस्नातस्तं
तुनोपदिशेत्तुयः ॥ तस्यविद्याविनष्टास्यान्निर्घृणःसगुरुःखलु ॥१५॥ ब्रह्मविद्यागुरुःसाक्षान्मुनिःकारुणिकःखलु ॥ यथासर्वेश्वरःश्रीमान्मृदुःकारुणिकःख
लु ॥ १६ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुनरायेधर्मचारिणः ॥ तेषामेवखलुश्रद्धाजायतेनकदाचन ॥१७॥ प्रत्युताज्ञानबाहुल्याद्द्वेषएवविजायते ॥ अतःप्रद्वेषयुक्तस्य
नभवेदात्मवेदनम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मविद्योपदेशस्यसाक्षादेवाधिकारिणः ॥ तएवनेतरेविद्वन्येतुस्नाताःशिरोव्रतैः ॥१९॥ व्रतंपाशुपतंचीर्णंयैर्द्विजैरादरेणतु ॥
तेषामेवोपदेष्टव्यमितिवेदानुशासनम् ॥२०॥ यःपशुस्तत्पशुत्वंचव्रतेनानेनसंत्यजेत्॥ तान्हत्वानसपापीयान्भवेद्वेदांतनिश्चयः ॥ २१॥ त्रिपुंड्रधारणंप्रोक्तं
जाबालैरादरेणतु ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणशिवेनच ॥ २२ ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंगृहस्थाश्रममाश्रितः ॥ ओंकारेणत्रिरुक्तेनसहंसेनत्रिपुंड्रकम् ॥ २३ ॥

गुरुरिति ॥ ब्रह्मविद्याप्रदाताहिपरमकारुणिकोऽपेक्षितस्तथाचैतादृशशिरोव्रतकर्त्रेऽपियदितांनोपदिशेत्तर्हितस्यविद्याविनष्टास्यान्नप्रचरेदेवेत्यर्थः ॥ एतेनसकृज्जाताऽपिब्रह्मविद्यामोक्षदायिनीभवती
तिश्रुतिप्राबल्याद्विनष्टायामपिकोदोषइतिशंकापरास्ता ॥ ब्रह्मविद्याप्रचारस्याभिलषितत्वात्तस्यचनाशप्रसंगइतिदोषस्यसत्त्वात् ॥ १६ ॥ नकदाचनेति ॥ अन्यथाकदाचनकदापिनेत्यर्थः ॥१७ ॥
॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तान्पशून्हत्वेत्यर्थः ॥ अतिशयोक्तिपरमिदंवाक्यम् ॥२१॥ जाबालैरादरेणत्विति ॥ ब्राह्मणानामयमेवधर्मोऽयमेवधर्मइत्यादिवाक्यैरित्यर्थः ॥ जाबालश्रुतौस्पष्टमेतत्॥
गृहस्थस्यभस्मलापनमंत्रानाह त्रियंबकेनेति ॥ शिवेनपंचाक्षरमंत्रेणवा ॥ तथाजाबालश्रुतिः ॥ स्मरन्नमःशिवायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकमिति ॥ सूतसंहितायांतु ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणशिवेनवा ॥
गृहस्थश्चवनस्थश्चधारयेच्चत्रिपुंड्रकमिति ॥ २२ ॥ सहंसेनहंसइतिमंत्रसहितेन ॥ इदमपिजाबालश्रुतौस्पष्टम् ॥ सूतसंहितायांच ॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २४ ॥ मेधावीत्यादिनेति ॥ इदमपिबृहज्जाबालेसूतसंहितायांचस्पष्टम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ आदिंब्राह्मणभूतेनब्रह्मणेत्यर्थः ॥ २८ ॥ देहगुंठनंदेहोद्धूलनम् ॥ २९ ॥ पंचाक्षरमंत्रेणेत्येतावत्पर्यंतंगृहस्थविषयम् ॥ प्रणवेनेतितुसंन्यासविषयम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ त्रियायुषंजमदग्नेरितिमंत्रेणेत्यर्थः ॥ गौणेनभस्मनेति अग्निहोत्रजंभस्ममुख्यंतदतिरिक्तंगौणमित्यर्थः ॥ अतएवाग्रेवक्ष्यति गौणंनानाविधंप्रोक्तमिति ॥ तथाचब्रह्मचारिणास्वाग्निजन्येनभस्मनागौणेनत्रिपुंड्रादिकंधार्यमित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ तत्त्वात्सर्वधर्मवरेण्यत्वादित्यर्थः ॥ ३५ ॥ शिरोव्रतविधिमाह भस्माग्नि

धारयेद्भिक्षुकोनित्यमितिजाबालिकीश्रुतिः ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणप्रणवेनशिवेनच ॥ २४ ॥ गृहस्थश्चवनस्थश्चधारयेच्चत्रिपुंड्रकम् ॥ मेधावीत्यादिनावाऽपि ब्रह्मचारीदिनेदिने ॥ २५ ॥ भस्मनासजलेनाऽपिधारयेच्चत्रिपुंड्रकम् ॥ ब्राह्मणोविधिनोत्पन्नस्त्रिपुंड्रंभस्मनैवतु ॥ २६ ॥ ललाटेधारयेन्नित्यंतिर्यग्भस्मावगुंठनम् ॥ “महादेवस्यसंबंधात्तद्धर्मेप्यस्तिसंगतिः ॥ ” सम्यक्त्रिपुंड्रधर्मंचब्राह्मणोनित्यमाचरेत् ॥ २७ ॥ आदिब्राह्मणभूतेनत्रिपुंड्रंभस्मनाधृतम् ॥ यतोऽतएवविप्रस्तुत्रिपुंड्रंधारयेत्सदा ॥ २८ ॥ भस्मनावेदसिद्धेनत्रिपुंड्रंदेहगुंठनम् ॥ रुद्रलिंगार्चनंवाऽपिमोहतोऽपिचनत्यजेत् ॥ २९ ॥ त्रियंबकेनमंत्रेणसतारेणतथैवच ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणप्रणवेनतथैवच ॥ ३० ॥ ललाटेहृदयेचैवदोर्द्वंद्वेचमहामुने ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंसंन्यासाश्रममाश्रितः ॥ ३१ ॥ त्रियायुषेणमंत्रेणमेधावीत्यादिनाऽथवा ॥ गौणेनभस्मनाधार्यंत्रिपुंड्रंब्रह्मचारिणा ॥ ३२ ॥ नमोंतेनशिवेनैवशूद्रःशुश्रूषणेरतः ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचनित्यंभक्त्यासमाचरेत् ॥३३॥ अन्येषामपिसर्वेषांविनामंत्रेणसुव्रत ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचकर्तव्यंभक्तितोमुने ॥३४॥ भूत्यैवोद्धूलनंतिर्यक्त्रिपुंड्रस्यचधारणम् ॥ वरेण्यंसर्वधर्मेभ्यस्तत्त्वान्नित्यंसमाचरेत् ॥ ३५ ॥ भस्माग्निहोत्रजंवाऽथविरजाग्निसमुद्भवम् ॥ आदरेणसमादायशुद्धेपात्रेनिधायतत् ॥३६॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचद्विराचम्यसमाहितः ॥ गृहीत्वाभस्मतत्पंचब्रह्ममंत्रैःशनैःशनैः ॥ ३७ ॥ प्राणायामत्रयंकृत्वाअग्निरित्यादिमंत्रितम् ॥ तैरेवसप्तभिर्मंत्रैस्त्रिवारमभिमंत्रयेत् ॥ ३८ ॥ ओमापोज्योतिरित्युक्त्वाध्यात्वामंत्रानुदीरयेत् ॥ सितेनभस्मनापूर्वंसमुद्धूल्यशरीरकम् ॥ ३९ ॥ विपापोविरजोमर्त्योजायतेनात्रसंशयः ॥ ततोध्यात्वामहाविष्णुंजगन्नाथंजलाधिपम् ॥ ४० ॥ संयोज्यभस्मनातोयअग्निरित्यादिभिःपुनः ॥ विमृज्यसांबंध्यात्वासमुद्धूल्यादूर्ध्वमस्तकम् ॥ ४१ ॥ तेनभावनयाब्रह्मभूतेनसितभस्मना ॥ ललाटवक्षःस्कंधेषुस्वाश्रमोचितमंत्रतः ॥ ४२ ॥

होत्रजमिति ॥ विरजाग्निसमुद्भवमग्रेवक्ष्यमाणम् ॥ ३६ ॥ पंचब्रह्ममंत्रैःसद्योजातंप्रपद्यामीत्यादिभिः ॥३७॥ अग्निरित्यादिमंत्रितम् ॥ अग्निरितिभस्म ॥ जलमितिभस्म ॥ स्थलमितिभस्म ॥ वायुरितिभस्म ॥ व्योमेतिभस्म ॥ सर्वंहवाइदंभस्मेतिषड्भिराथर्वणप्रोक्तमंत्रैरभिमंत्रितमित्यर्थः ॥ एतैर्मंत्रैस्त्रिवारमभिमंत्रयेदित्यर्थः ॥ तैरेवसप्तभिरिति ॥ बृहज्जाबालेतेषामेवषण्मंत्राणांमध्येवायुरितिभस्मेत्यस्याग्रेतेजोभस्मेतिसप्तमोमंत्रःपठ्यतेतेनसहितैस्तैरेवसप्तभिर्मंत्रैरित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ध्यात्वेति ॥ महादेवंध्यात्वेत्यर्थः ॥ मंत्राग्निरितिभस्मेत्यादिकान् ॥ ३९ ॥ इत्थंशुष्कभस्मनोद्धूलनंकृत्वापश्चाज्जलमिश्रितेनकर्तव्यमित्याह ॥ ततोध्यात्वेति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ स्वाश्रमोचितमंत्रतः ॥ तेचमंत्रास्त्रियंबकमित्यादयःपूर्वमुक्ताः ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनुलोमविलोमतःसव्यापसव्येन ॥ अंगुलिद्वयेनवामभागमारभ्यदक्षभागपर्यंतंरेखाद्वयंकृत्वांगुष्ठेनदक्षभागमारभ्यवामभागपर्यंतमेकांरेखांकुर्यादित्यर्थः ॥ ४३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकाद
शस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥९॥ ॥ ध्व ॥ ॥त्रयस्त्रिंशत्पद्यवर्यैर्गौणभस्मानुवर्णनम् ॥ कीर्तयित्वाकथ्यतेतद्विरजानलसंभवम् ॥१॥ पूर्वाध्यायेगौणेनभस्मनेत्युक्तंगौणंभस्मदर्शयति आग्नेयमिति ॥ गौ
णमप्याग्नेयंभस्माज्ञानध्वंसकमित्यर्थः ॥ तच्चानेकविधमित्याह गौणंनानेति ॥ १ ॥ यथाग्निहोत्राग्निजंभस्मतद्वदेवसमानमाहात्म्यंविरजानलजमेकंगौणंभस्मास्तीत्यर्थः ॥ औपासनसमुत्पन्नंस्मार्तंवि
वाहाग्निजन्यंगृहस्थानांसमिदग्निसमुद्भवंब्रह्मचारिणाम् ॥२॥ दावानलजन्यमेतानिगौणभस्मानीत्यर्थः ॥ तत्रतत्तद्भस्मनामधिकारिभेदेनविभागमाह त्रैवर्णिकानामिति ॥ ३ ॥ उभयभस्माधिकारिणस्त्रैव

मध्यमानामिकांगुष्ठैरनुलोमविलोमतः ॥ त्रिपुंड्रंधारयेन्नित्यंत्रिकालेष्वपिभक्तितः ॥ ४३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेनवमो
ऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ध्व ॥ नारायणउवाच ॥ आग्नेयंगौणमज्ञानध्वंसकंज्ञानसाधकम् ॥ गौणंनानाविधंविद्धिब्रह्मन्ब्रह्मविदांवर ॥ १ ॥ अग्निहोत्राग्निजं
तद्वद्विरजानलजंमुने ॥ औपासनसमुत्पन्नंसमिदग्निसमुद्भवम् ॥ २ ॥ पचनाग्निसमुत्पन्नंदावानलसमुद्भवम् ॥ त्रैवर्णिकानांसर्वेषामग्निहोत्रसमुद्भवम् ॥ ३ ॥
विरजानलजंचैवधार्यंभस्ममहामुने ॥ औपासनसमुत्पन्नंगृहस्थानांविशेषतः ॥ ४ ॥ समिदग्निसमुत्पन्नंधार्यंवैब्रह्मचारिणा ॥ शूद्राणांश्रोत्रियागार
पचनाग्निसमुद्भवम् ॥ ५ ॥ अन्येषामपिसर्वेषांधार्यंदावानलोद्भवम् ॥ कालश्चित्रापौर्णमासीदेशःस्वीयःपरिग्रहः ॥ ६ ॥ क्षेत्रारामाद्यरण्यंवाप्रशस्तःशुभल
क्षणः ॥ तत्रपूर्वंत्रयोदश्यांसुस्नातःसुकृताह्निकः ॥ ७ ॥ अनुज्ञाप्यस्वमाचार्यंसंपूज्यप्रणिपत्यच ॥ पूजांवैशेषिकींकृत्वाशुक्लांबरधरःस्वयम् ॥ ८ ॥ शुद्ध
यज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ दर्भासनेसमासीनोदर्भमुष्टिंप्रगृह्यच ॥ ९ ॥ प्राणायामत्रयंकृत्वाप्राङ्मुखोवाप्युदङ्मुखः ॥ ध्यात्वादेवंचदेवींचतद्वि
ज्ञापनवर्त्मना ॥ १० ॥ व्रतमेतत्करोमीतिभवेत्संकल्पदीक्षितः ॥ यावच्छरीरपातंवाद्वादशाब्दमथोऽपिवा ॥ ११ ॥ तदर्धंवातदर्धंवामासद्वादशकंतुवा ॥
तदर्धंवातदर्धंवामासमेकमथापिवा ॥ १२ ॥ दिनद्वादशकंवाऽपिदिनषट्कमथापिवा ॥ तदर्धंदिनमेकंवाव्रतसंकल्पनावधि ॥ १३ ॥ अग्निमाधायविधि
वद्विरजाहोमकारणात् ॥ हुत्वाऽऽज्येनसमिद्भिश्चचरुणाचयथाविधि ॥ १४ ॥

णिकाइत्यर्थः गृहस्थानांविधुररहितानामि
त्यर्थः औपासनसमुत्पन्नंविवाहाग्निजंस्मार्तंभस्माप्यस्तीत्यर्थः ॥ तेनपूर्वोक्ताग्निहोत्रभस्मनोऽपिसंग्रहः ॥ ४ ॥ ५ ॥ विरजानलभस्मनउत्पत्तिमाह कालश्चित्रेति ॥ चित्रायुक्तापौर्णमासीमुख्यःकालस्तद
लाभेऽन्योपिकालोबृहज्जाबालेउक्तः ॥ उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेऽथवाव्रती ॥ परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितइति ॥ स्वीयःपरिग्रहः यस्मिन्देशेस्वयंतिष्ठतिसएवदेशइत्यर्थः ॥ ६ ॥ पूर्वत्रयो
दश्यांपौर्णमासीतःपूर्वत्रयोदश्यामित्यर्थः ॥ ७ ॥ वैशेषिकींविशिष्टामित्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ तद्विज्ञापनवर्त्मनातयोरनुज्ञाजातेतिमनसातदनुज्ञांगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १० ॥ तत्रव्रतकालमनेकविधमाह यावच्छरी
रपातमित्यादि ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ इत्थंसंकल्पंकृत्वापश्चात्स्वगृह्योक्तप्रकारेणाग्निस्थापनंकुर्यादित्याह अग्निमाधायविधिवदिति ॥ स्वगृह्योक्तप्रकारेणेत्यर्थः ॥ तथाचबृहज्जाबालश्रुतिः ॥ स्वगृह्योक्तप्र
कारेणप्रतिष्ठाप्याग्निमीजयेदिति ॥ वस्तुतस्तुतांत्रिकप्रकारस्याग्रेवक्ष्यमाणत्वात्तांत्रिकविधिरेवात्रग्राह्यइति ॥ हुत्वाज्येनेति ॥ ततोग्निस्थापनानंतरमाज्येनवाचरुणावासमिद्भिर्वाजुहुयादित्यर्थः ॥ १४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पूताहात्पुरतइति ॥ अयंचहोमः पूताहात्पौर्णमासीदिनात्पूर्वमेवममतत्त्वशुद्धिर्भवत्वित्युद्देशेनकार्यइत्यर्थः ॥ होमःकेनमंत्रेणकर्तव्यस्तदाह जुहुयादिति ॥ मूलमंत्रेण ॥ संख्यानुक्तौगजांतकसहस्रकमिति नियमादष्टोत्तरसहस्रंहोमः ॥१५॥ तद्धोमानंतरंकृत्यमाह पश्चादिति ॥ पृथ्वीतत्त्वंमेशुध्यतांज्योतिरहंविरजाविपाप्माभूयासंस्वाहेत्याद्यैर्मंत्रैर्वक्ष्यमाणैकैकतत्त्वनामोच्चारसहितैर्होमःकार्यइत्यर्थः॥ तेषांपृथिव्यादितत्त्वानांनामान्याह भूतादीति॥ पंचमहाभूतानि तथापंचतन्मात्राः तथापंचकर्मेंद्रियाणि॥१६॥ज्ञानकर्मेति॥पंचज्ञानेंद्रियाण्यपिग्राह्याणीत्यर्थः॥१७॥बुद्धिशब्देनचित्तस्यापिसंग्रहःकर्तव्यः ॥ गुणाःसत्त्वादयः ॥ १८ ॥ १९ ॥ अथेति ॥ अभिमंत्र्यपंचाक्षरमंत्रेण॥ २०॥ न्यस्याग्नावित्यत्रतूष्णींकेवलंन्यासएवोक्तः॥बृहज्जाबालेतु पंचानांत्वेतिमंत्रेणापिंडानांतुचतुर्दश ॥ कुर्यादित्युक्त्वा ॥ षडक्षरस्यमंत्रस्यव्यावृतस्यतथाक्षरैः ॥स्वाहांतैर्जुहुयात्तत्रवर्णदेवाय।पिंडकाः॥ होतव्याःपंचब्रह्मणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वेत्यनेनहोमएवोक्तः॥इत्थंपिंडमग्नौन्यस्यतंचाग्निसंस्कृतंतस्मिन्दिनेसंर

पूताहात्पुरतोभूयस्तत्त्वानांशुद्धिमुद्दिशन् ॥ जुहुयान्मूलमंत्रेणतैरेवसमिदादिभिः ॥ १५ ॥ तत्त्वान्येतानिमेदेहेशुध्यंतामित्यनुस्मरन् ॥ पश्चाद्भूतादितन्मात्राःपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥१६॥ ज्ञानकर्मविभेदेनपंचपंचविभागशः ॥ त्वगादिधातवःसप्तपंचप्राणादिवायवः ॥ १७ ॥ मनोबुद्धिरहंकारोगुणाःप्रकृतिपूरुषौ ॥ रागोविद्याकलाचैवनियतिःकालएवच ॥ १८ ॥ मायाचशुद्धविद्याचमहेश्वरसदाशिवौ ॥ शक्तिश्चशिवतत्त्वंचतत्त्वानिक्रमशोविदुः ॥ १९ ॥ मंत्रैस्तुविरजैर्हुत्वाहोताऽसौविरजोभवेत् ॥ अथगोमयमादायपिंडीकृत्याभिमंत्र्यच ॥ २० ॥ न्यस्याग्नौतंचसंरक्ष्यदिनेतस्मिन्हविष्यभुक् ॥ प्रभातेचचतुर्दश्यांकृत्वासर्वंपुरोदितम् ॥२१॥ तस्मिन्दिनेनिराहारःकालशेषंसमापयेत् ॥ प्रातःपर्वणिचाप्येवंकृत्वाहोमावसानतः ॥२२॥ उपसंहृत्यरुद्राग्निंगृहीत्वाभस्मयत्नतः ॥ ततश्चजटिलोमुंडःशिखैकजटएवच॥२३॥ भूत्वास्नात्वापुनर्वीतलज्जश्चेत्स्याद्दिगंबरः॥ अन्यःकाषायवसनश्चर्मचीरांबरोऽथवा ॥२४॥एकांबरोवल्कलवान्भवेद्दंडीचमेखली ॥ प्रक्षाल्यचरणौपश्चाद्द्विराचम्याऽऽत्मनस्तनुम् ॥ २५ ॥ संकलीकृत्यतद्भस्मविरजानलसंभवम् ॥ अग्निरित्यादिभिर्मंत्रैःषड्भिराथर्वणैःक्रमात् ॥ २६ ॥ विमृज्यांगानिमूर्धादिचरणांतंचतैःस्पृशेत् ॥ ततस्तेनक्रमेणैवसमुद्धूल्यचभस्मना ॥२७॥ सर्वांगोद्धूलनंकुर्यात्प्रणवेनशिवेनवा ॥ ततश्चपुंड्रंरचयेत्त्रियायुषसमाह्वयम् ॥ २८ ॥ शिवभावंसमागम्यशिवभावमथाचरेत् ॥ कुर्यात्त्रिसंध्यमप्येवमेतत्पाशुपतंव्रतम् ॥ २९ ॥

क्ष्यहविष्यभुग्भूयादित्याह न्यस्येति ॥ कृत्वासर्वमिति ॥ चतुर्दश्यांनित्यकर्मसमाप्यनंतरंपूर्वोक्तरीत्यापंचाक्षरमंत्रेणहोमंतस्मिन्नेवाग्नौतद्दिनेऽपिकृत्वानिराहारःसन्कालशेषंसमापयेदित्यर्थः ॥२१॥प्रातःपर्वणीति ॥ तदनंतरंपर्वणिपूर्णिमायांप्रातर्नित्यकर्मसमाप्यपुनस्तथैवपंचाक्षरमंत्रेणहोमंकृत्वाहोमांगंसमाप्याग्निंविसर्जयेदित्यर्थः ॥ २२ ॥ तदाह उपसंहृत्यरुद्राग्निमिति ॥ रुद्राग्निमित्यनेनशैवमतोक्तोऽयंप्रकारोस्तीतिबोधितम् ॥ तेनबृहज्जाबालोक्तप्रकारस्यैतत्प्रकारस्यचभेदेऽपिनविरोधइति ॥ इत्थंभस्मसंपाद्यजटावान्वामुंडशिखोवाएकजटोवाभूयादित्याह ततश्चेति ॥ २३ ॥ इत्थंभूत्वापुनःस्नात्वावीतलज्जस्त्यक्तलज्जश्चेद्दिगंबरोभवेदन्यश्चेत्काषायवसनोभवेदित्याह भूत्वेति ॥२४॥ दंडधारीमेखलाधारीचभवेदित्याह भवेद्दंडीति॥२५॥संकलीकृत्यैकीकृत्य षड्भिःपूर्वोक्तैर्मंत्रैः ॥२६॥२७॥ त्रियायुषसमाह्वयं यस्यत्रियायुषमितिसंज्ञाऽस्तिशास्त्रेतत्त्रिपुंड्रंवक्ष्यमाणप्रकारेणकुर्यादित्यर्थः ॥ २८ ॥ एतत्पाशुपतमिति ॥ इदंपाशुपतंव्रतंभवतीत्यर्थः ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ सप्तविंशतिपद्यैस्तुश्लोकार्धेनसमायुतैः ॥ त्रिविधत्वंकथ्यतेऽत्रमाहात्म्यंचविशेषतः ॥१॥
पूर्वाध्यायांते शांतिकंपौष्टिकंभस्मकामदंचत्रिधाभवेदितित्रिविधंभस्मश्रुत्वापृच्छति त्रिविधत्वमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ब्राह्मैर्मंत्रैः ॥ सद्योजातादिपंचब्रह्ममंत्रैः॥३॥ षडंगेनषडक्षरमंत्रषडंगेन ॥ उभयत्रा

भुक्तिमुक्तिप्रदंचैवपशुत्वंविनिवर्तयेत् ॥ तत्पशुत्वंपरित्यज्यकृत्वापाशुपतंव्रतम् ॥ ३० ॥ पूजनीयोमहादेवोलिंगमूर्तिःसदाशिवः ॥ भस्मस्नानंमहापुण्यं सर्वसौख्यकरंपरम् ॥ ३१ ॥ आयुष्यंबलमारोग्यंश्रीपुष्टिवर्धनंयतः ॥ रक्षार्थंमंगलार्थंचसर्वसंपत्समृद्धये ॥ ३२ ॥ भस्मस्निग्धमनुष्याणांमहामारीभयं नच ॥ शांतिकंपौष्टिकंभस्मकामदंचत्रिधाभवेत् ॥ ३३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेदशमोऽध्यायः॥१०॥ नारदउवाच ॥ त्रिविधत्वं कथंचास्यभस्मनःपरिकीर्तितम् ॥ एतत्कथयमेदेवमहत्कौतूहलंमम ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ त्रिविधत्वंप्रवक्ष्यामिदेवर्षेभस्मनःशृणु ॥ महापापक्षय करंमहाकीर्तिकरंपरम् ॥ २ ॥ गोमयंयोनिसंबद्धंतद्धस्तेनैवगृह्यते ॥ ब्राह्मैर्मंत्रैस्तुसंदग्धंतच्छांतिकृदिहोच्यते ॥ ३ ॥ सावधानस्तुगृह्णीयान्नरोवैगोमयंतु यत् ॥ अंतरिक्षेगृहीत्वातत्षडंगेनदहेदतः ॥ ४ ॥ पौष्टिकंतत्समाख्यातंकामदंचततःशृणु ॥ प्रासादेनदहेदेतत्कामदंभस्मकीर्तितम् ॥ ५ ॥ प्रातरुत्थायदे वर्षेभस्मव्रतपरःशुचिः ॥ गवांगोष्ठेषुगत्वातुनमस्कृत्वातुगोकुलम् ॥ ६ ॥ गवांवर्णानुरूपाणांगृह्णीयाद्गोमयंशुभम् ॥ब्राह्मणस्यचगौःश्वेतारक्तागौःक्षत्रिय स्यच ॥ ७ ॥ पीतवर्णातुवैश्यस्यकृष्णाशूद्रस्यकथ्यते ॥ पौर्णमास्याममावास्यामष्टम्यांवाविशुद्धधीः ॥ ८ ॥ प्रासादेनतुमंत्रेणगृहीत्वागोमयंशुभम् ॥ हृदयेनतुमंत्रेणपिंडीकृत्यतुगोमयम् ॥ ९ ॥ रविरश्मिसुसंतप्तंशुचौदेशेमनोहरे ॥ तुषेणवाबुसैर्वापिप्रासादेनतुनिक्षिपेत् ॥ १० ॥ अरण्युद्भवमग्निंवाश्रो त्रियागारजंतुवा ॥ तदग्नौविन्यसेत्तंचशिवबीजेनमंत्रतः ॥११॥ गृह्णीयादथतत्राग्निकुंडाद्भस्मविचक्षणः ॥ नवपात्रंसमादायप्रासादेनतुनिक्षिपेत् ॥१२॥ केतकीपाटलीतद्वदुशीरंचंदनंतथा ॥ नानासुगंधिद्रव्याणिकाश्मीरप्रभृतीनिच ॥ १३ ॥ निक्षिपेत्तत्रपात्रेतुसद्योमंत्रेणशुद्धधीः ॥ जलस्नानंपुराकृत्वाभ स्मस्नानमतःपरम् ॥ १४ जलस्नानेत्वशक्तश्चभस्मस्नानंसमाचरेत् ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचशिरश्चेशानमंत्रतः ॥ १५ ॥ समुद्धूल्यततःपश्चादाननंतत्पुरुषे णतु ॥ अघोरेणतुहृदयंनाभिंवामेनतत्परम् ॥ १६ ॥

पिभूम्यस्पृष्टमंतरिक्षेएवग्राह्यंगोमयम् ॥ ४ ॥ प्रासादेनह्रौमितिमंत्रेण ॥ ५ ॥ गोमयग्रहणप्रकारमाह प्रातरुत्थायेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ हृदयेननमइतिमंत्रेण ॥ ९ ॥ रविरश्मीति ॥ तंगोमयपिंडं र विरश्मिसुसंतप्तंरविकिरणेनशुष्कंजातंतुषेणवाबुसैर्वापिवेष्टितंप्रासादमंत्रेणशुचौदेशेस्थापयेदित्यर्थः ॥ १० ॥ पश्चादग्निस्थापनंकृत्वातंपिंडंपूर्वोक्तरीत्याजुहुयादित्याह अरण्युद्भवमिति ॥ अरण्युद्भवम ग्निंश्रोत्रियागारजंवाग्निमानीयविधिवत्संस्कृतेतदग्नौशिवबीजेनमंत्रतः ॥ शिवमंत्रेणतंपिंडंपूर्वोक्तरीत्यान्यसेज्जुहुयादित्यर्थः ॥११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ईशानमंत्रतः ॥ ईशानःसर्वविद्याना मितिमंत्रः॥ १५ ॥ १६ ॥ ॥ १२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १७ ॥ १८ ॥ परतःसंध्यायाम् ॥ १९ ॥ न्यासस्थानंत्रिपुंड्रन्यासस्थानम् ॥ २० ॥ संक्षेपेणोक्तेत्रिपुंड्रविधानेअंगुलिनियममाह पंचांगुलैर्न्यसेन्मूर्ध्नीति ॥ त्र्यंगुलैस्तर्जन्यनामिकामध्यैः पूर्वो
क्तैः ॥ शिरोमंत्रेणस्वाहामंत्रेण ॥ अनेककल्पोक्तप्रकाराअत्रकथ्यंतेइतिपूर्वोक्तमंत्रापेक्षयाऽतिरिक्तमंत्रकथनेऽपिनदोषइतिबोध्यम् ॥ २१ ॥२२ ॥ हृदयेनैवनमइतिमंत्रेणैव ॥ शिखामंत्रेणवषण्मंत्रेण
॥ २३ ॥ कवचेनहुमितिमंत्रेण ॥ मध्येनमध्यमांगुल्याइत्यर्थः ॥ इतिमंत्रतइति ॥ अयमप्येकःपक्षइत्यर्थः ॥ २४ ॥ स्थानभेदेनस्थितस्यत्रिपुंड्रस्यदेवताआह ब्रह्मविष्णिवति॥२५॥एकांगुलेनेति॥
सद्योमंत्रेणसर्वांगंसमुद्धूल्यविचक्षणः ॥ पूर्ववस्त्रंपरित्यज्यशुद्धवस्त्रंपरिग्रहेत् ॥ १७ ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचपश्चादाचमनंचरेत् ॥ भस्मनोद्धूलनाभावेत्रिपुं
ड्रंतुविधीयते ॥ १८ ॥ मध्याह्नात्प्राग्जलैर्युक्तंपरतोजलवर्जितम् ॥ तर्जन्यनामिकामध्यैस्त्रिपुंड्रंचसमाचरेत् ॥१९ ॥ मूर्ध्निचैवललाटेचकर्णेकंठेतथैवच॥
हृदयेचैवबाहौचन्यासस्थानंहिचोच्यते ॥ २० ॥ पंचांगुलैर्न्यसेन्मूर्ध्निप्रासादेनतुमंत्रतः ॥ त्र्यंगुलैर्विन्यसेद्भालेशिरोमंत्रेणदेशिकः ॥२१॥ सद्येनदक्षिणे
कर्णेवामदेवेनवामतः ॥ अघोरेणतुकंठेचमध्यांगुल्यास्पृशेद्बुधः ॥२२॥ हृदयंहृदयेनैवत्रिभिरंगुलिभिःस्पृशेत् ॥ विन्यसेद्दक्षिणेबाहौशिखामंत्रेणदेशिकः॥
॥ २३ ॥ वामबाहौन्यसेद्धीमान्कवचेनत्रियंगुलैः॥ मध्येनसंस्पृशेन्नाभ्यामीशानइतिमंत्रतः ॥ २४ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानास्तिस्रोरेखाइतिस्मृताः ॥ आ
द्योब्रह्माततोविष्णुस्तदूर्ध्वंतुमहेश्वरः ॥ २५ ॥ एकांगुलेनन्यस्तंयदीश्वरस्तत्रदेवता ॥ शिरोमध्येत्वयंब्रह्माईश्वरस्तुललाटके ॥२६॥ कर्णयोरश्विनौदेवौ
गणेशस्तुगलेतथा ॥ क्षत्रियश्चतथावैश्यःशूद्रश्चोद्धूलनंत्यजेत् ॥२७॥ सर्वेषामंत्यजातीनांमंत्रेणरहितंभवेत्॥"उदीक्षितमनुष्याणामपिमंत्रंविनाभवेत्"॥
॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ देवर्षेशृणुतत्सर्वंभस्मोद्धूलनजंफलम् ॥ सरहस्यवि
धानंचसर्वकामफलप्रदम् ॥ १ ॥ कपिलायाःशकृत्स्वच्छंगृहीत्वागगनेपतत् ॥ नक्लिन्नंनापिकठिनंनदुर्गंधंनचोषितम् ॥२॥ उपर्यधःपरित्यज्यगृह्णीयात्प
तितंयदि ॥ पिंडीकृत्यशिवाग्न्यादौतत्क्षिपेन्मूलमंत्रितम् ॥ ३ ॥ आदायवाससाच्छाद्यभस्माधानेविनिक्षिपेत् ॥ सुकृतेसुदृढेशुद्धेक्षालितेप्रोक्षितेशुभे ॥
॥ ४ ॥ विन्यस्यमंत्रीमंत्रेणपात्रेभस्मविनिक्षिपेत्॥ तैजसंदारवंचाथमृन्मयंचैलमेवच॥५॥अन्यद्वाशोभनंशुद्धंभस्माधारंप्रकल्पयेत् ॥ क्षौमेचैवातिशुद्धेवा
धनवद्भस्मनिक्षिपेत् ॥ ६ ॥ प्रस्थितोभस्मगृह्णीयात्स्वयंचानुचरोपिवा ॥ नचायुक्तकरेदद्यान्नचाशुचितलेक्षिपेत् ॥ ७ ॥ नसंस्पृशेत्तुनीचांगैर्नक्षिपेन्नचलं
घयेत् ॥ तस्माद्भसितमादायविनियुंजीतमंत्रितम् ॥ ८ ॥ विभूतिधारणविधिःस्मृतिप्रोक्तोमयेरितः ॥ यदीयाचरणेनैवशिवतुल्योनसंशयः ॥ ९ ॥
एकांगुलेनयत्रभस्मलापनंमध्यमेनस्पृशेन्नाभ्यामित्यत्रतत्रेश्वरोदेवइत्यर्थः ॥ २६ ॥ धूलनमुद्धूलनम् ॥ त्यजेन्नकुर्यादित्यर्थः ॥ २७ ॥ किंतुमंत्रेणरहितंत्रिपुंड्रमेवकुर्यादित्यर्थः ॥ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवततिलकेएकादशस्कंधेएकादशोऽध्यायः॥११॥ ॥ ७ ॥ ॥ अर्धाधिकैकचत्वारिंशत्पद्यैश्चसविस्तरम् ॥ कल्पांतरोक्तरीत्याऽपिभस्मधारणमुच्यते ॥१॥१॥ गगनेपतदेव नभूमौपतितमित्य
र्थः ॥२॥३॥ आधानेभस्मस्थाने ॥ ४ ॥ भस्माधारपात्राण्याह तैजसमिति ॥ सुवर्णताम्रादिनिर्मितम्॥ चैलंवस्त्रंवा ॥५॥ क्षुमाअतसीतन्निर्मितेवस्त्रेवा॥६॥प्रस्थितोमार्गेगच्छन्नित्यर्थः ॥ ७ ॥८॥९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वैदिकैः संपादितंभस्मतांत्रिकैर्ग्राह्यं तांत्रिकैः संपादितंतुवैदिकैर्नग्राह्यमित्याह शैवैरिति ॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥ अशि ाश्रयामशिवविषयाम् ॥१८॥ कृशानुरहितोऽग्निहोत्ररहितो

शैवैःसंपादितंभस्मवैदिकैःशिवसन्निधौ ॥ भक्त्यापरमयाग्राह्यंप्रार्थयित्वातुपूजयेत् ॥ १० ॥ तंत्रोक्तवर्त्मनासिद्धंभस्मतांत्रिकपूजकैः ॥ यत्रकुत्रापिदत्तंचे

त्तद्ग्राह्यंनैववैदिकैः ॥ ११ ॥ शूद्रैःकापालिकैर्वाथपाखंडैरपरैस्तुतत् ॥ त्रिपुंड्रंधारयेद्भक्त्यामनसाऽपिनलंघयेत् ॥ १२ ॥ श्रुत्याविधीयतेयस्मात्तत्त्यागीप
तितोभवेत् ॥ त्रिपुंड्रधारणंभक्त्यातथादेहावगुंठनम् ॥१३॥ द्विजःकुर्याद्धिमंत्रेणतत्त्यागीपतितोभवेत् ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचभक्त्यानैवाचरंतिये ॥ १४ ॥
तेषांनास्तिविनिर्मोक्षःसंसाराज्जन्मकोटिभिः ॥ येनभस्मोक्तमार्गेणधृतंनमुनिपुंगव ॥ १५ ॥ तस्यविद्धिमुनेजन्मनिष्फलंसौकरंयथा ॥ येषांवपुर्मनुष्या
णांत्रिपुंड्रेणविनास्थितम् ॥ १६॥ श्मशानसदृशंतत्स्यान्नप्रेक्ष्यंपुण्यकृज्जनैः ॥ धिग्भस्मरहितंभालंधिग्ग्राममशिवालयम् ॥ १७॥ धिगनीशार्चनंजन्म
धिग्विद्यामशिवाश्रयाम् ॥ त्रिपुंड्रंयेविनिंदंतिनिंदंतिशिवमेवते ॥१८॥ धारयंतिचयेभक्त्याधारयंतितमेवते ॥ यथाकृशानुरहितोभूधरोनविराजते॥१९॥
अशेषसाधनेप्येवंभस्महीनंशिवार्चनम् ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचश्रद्धयानाचरंतिये ॥ २० ॥ तैःपूर्वाचरितंसर्वंविपरीतंभवेदपि ॥ भस्मनावेदमंत्रेणत्रिपुंड्रस्यच
धारणम् ॥ २१ ॥ विनावेदोचिताचारंस्मार्तस्यानर्थकारणम् ॥ कृतंस्यादकृतंतेनश्रुतमप्यश्रुतंभवेत् ॥ २२ ॥ अधीतमनधीतंचत्रिपुंड्रंयोनधारयेत् ॥ वृ
थावेदावृथायज्ञावृथादानंवृथातपः ॥ २३ ॥ वृथाव्रतोपवासेनत्रिपुंड्रंयोनधारयेत् ॥ भस्मधारणकंत्यक्त्वामुक्तिमिच्छतियःपुमान् ॥ २४ ॥ विषपानेननि
त्यत्वंकुरुतेह्यात्मनोहिसः ॥ स्रष्टास्रष्टिच्छलेनाहत्रिपुंड्रस्यचधारणम् ॥ २५ ॥ ससर्जसललाटंहितिर्यगूर्ध्वंनवर्तुलम् ॥ तिर्यग्रेखाःप्रदृश्यंतेललाटेसर्वदेहि
नाम् ॥ २६ ॥ तथापिमानवामूर्खानकुर्वंतित्रिपुंड्रकम् ॥ नतद्ध्यानंनतन्मोक्षंनतज्ज्ञानंनतत्तपः॥२७॥ विनातिर्यक्त्रिपुंड्रंचविप्रेणयदनुष्ठितम् ॥ वेदस्या
ध्ययनेशूद्रोनाधिकारीयथाभवेत् ॥ २८ ॥ त्रिपुंड्रेणविनाविप्रोनाधिकारीशिवार्चने ॥ प्राङ्मुखश्चरणौहस्तौप्रक्षाल्याचम्यपूर्ववत् ॥ २९ ॥ प्राणानाय
म्यसंकल्प्यभस्मस्नानंसमाचरेत् ॥ आदायभसितंशुद्धमग्निहोत्रसमुद्भवम् ॥३०॥ ईशानेनतुमंत्रेणस्वमूर्धनिविनिक्षिपेत्॥ ततआदायतद्भस्ममुखेचपुरुषेण
तु ॥ ३१ ॥ अघोराख्येनहृदयेगुह्येवामाह्वयेनच ॥ सद्योजाताभिधानेनभस्मपादद्वयेक्षिपेत् ॥ ३२ ॥ सर्वांगंप्रणवेनैवमंत्रेणोद्धूलनंततः ॥ एतदाग्नेयकं ॥ १३ ॥
स्नानमुदितंपरमर्षिभिः ॥ ३३ ॥ सर्वकर्मसमृद्ध्यर्थंकुर्यादादाविदंबुधः ॥ ततःप्रक्षाल्यहस्तादीनुपस्पृश्ययथाविधि ॥ ३४ ॥

भूधरोब्राह्मणः ॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥ सृष्टिच्छलमेवाऽह ससर्जेति ॥ भस्मत्रिपुंड्रलापनयोग्यंतिर्यगेवससर्जनोर्ध्वंनवावर्तुलंससर्जेत्यर्थः ॥ तेनचजगत्स्रष्टुर्मनसिसर्वैर्भस्मधारणंक
र्तव्यमितिवर्ततइतिभावः ॥ तिर्यग्रेखास्त्रिपुंड्राकाराः ॥ २६ ॥ मोक्षमितिनपुंसकत्वमार्षम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥ ४० ॥ ४१ ॥ इदंसर्वंबृहज्जाबालेस्पष्टम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकाद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ अर्धाधिकैश्चपंचत्रिंशत्पद्यैरथसादरम्॥भस्मनोमहिमाऽतीवप्रोच्य

तिर्यक्त्रिपुंड्रंविधिनाललाटेहृदयेगले ॥ पंचभिर्ब्रह्मभिर्वापिक्तेनभसितेनच ॥ ३५ ॥ धृतमेतत्त्रिपुंड्रंस्यात्सर्वकर्मसुपावनम् ॥ शूद्रैरंत्यजहस्तस्थंनधार्यं
भस्मचक्वचित् ॥ ३६ ॥ भस्मनासाग्निहोत्रेणलिप्तःकर्मसमाचरेत् ॥ अन्यथासर्वकर्माणिनफलंतिकदाचन ॥ ३७ ॥ सत्यंशौचंजपोहोमस्तीर्थंदेवादिपूज
नम् ॥ तस्यव्यर्थमिदंसर्वंयस्त्रिपुंड्रंनधारयेत् ॥ ३८ ॥ त्रिपुंड्रधृग्विप्रवरोयोरुद्राक्षधरःशुचिः॥ सहंतिरोगदुरितव्याधिदुर्भिक्षतस्करान् ॥३९॥ समाप्नोति
परंब्रह्मयतोनावर्ततेपुनः ॥ सपंक्तिपावनःश्राद्धेपूज्योविप्रैःसुरैरपि ॥ ४० ॥ श्राद्धेयज्ञेजपेहोमेवैश्वदेवेसुरार्चने ॥ धृतत्रिपुंड्रःपूतात्मामृत्युंजयतिमानवः॥
॥ ४१ ॥ भस्मधारणमाहात्म्यंभूयोपिकथयामिते ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेद्वादशोध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥
महापातकसंघाश्चपातकान्यपराण्यपि ॥ नश्यंतिमुनिशार्दूलसत्यंसत्यंनचान्यथा ॥ १ ॥ एकंभस्मधृतंयेनतस्यपुण्यबलंशृणु ॥ यतीनांज्ञानदंप्रोक्तंवन
स्थानांविरक्तिदम् ॥ २ ॥ गृहस्थानांमुनेतद्वद्धर्मवृद्धिकरंतथा ॥ ब्रह्मचर्याश्रमस्थानांस्वाध्यायप्रदमेवच ॥३॥ शूद्राणांपुण्यदंनित्यमन्येषांपापनाशनम्॥
भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकम् ॥ ४ ॥ रक्षार्थंसर्वभूतानांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकम् ॥ ५ ॥ यज्ञत्वेनैवसर्वे
षांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकम् ॥ ६ ॥ सर्वधर्मतयातेषांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रक
म् ॥ ७ ॥ माहेश्वराणांलिंगार्थंविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ भस्मनोद्धूलनंचैवतथातिर्यक्त्रिपुंड्रकम् ॥ ८ ॥ विज्ञानार्थंचसर्वेषांविधत्तेवैदिकीश्रुतिः ॥ शिवे
नविष्णुनाचैवब्रह्मणावज्रिणातथा ॥ ९ ॥ हिरण्यगर्भेणतदवतारैर्वरुणादिभिः ॥ देवताभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मकम् ॥ १० ॥ उमादेव्याचलक्ष्म्या
चवाचाचान्याभिरास्तिकः ॥ सर्वस्त्रीभिर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥ ११ ॥ यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ मुनिभिश्चधृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलना
त्मना ॥ १२ ॥ ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैःशूद्रैरपिचसंकरैः ॥ अपभ्रंशैर्धृतंभस्मत्रिपुंड्रोद्धूलनात्मना ॥ १३ ॥ उद्धूलनंत्रिपुंड्रंचयैःसमाचरितंमुदा ॥ तएवशि
ष्टाविद्वांसोनेतरेमुनिपुंगव ॥१४॥ शिवलिंगंमणिःसख्यंमंत्रःपंचाक्षरस्तथा ॥ विभूतिरौषधंपुंसांमुक्तिस्त्रीवश्यकर्मणि ॥१५॥ भुनक्तियत्रभस्मांगोमूर्खोवा
पंडितोऽपिवा ॥ तत्रभुंक्तेमहादेवःसपत्नीकोवृषध्वजः ॥१६॥ भस्मसंछन्नसर्वांगमनुगच्छतियःपुमान् ॥ सर्वपातकयुक्तोऽपिपूजितोमानवोचिरात् ॥१७॥

तेविस्तरेणतु॥१॥भस्मनोनानाफलप्रदत्वमाह महापातकेति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥शिवलिंगमणिरितियथापरस्त्रीवश्यकर्मणिकंठेनघर्षमणिरेकंसाधनम्॥द्वितीयं
साधनंसख्यम्॥तृतीयंसाधनंवाजीकरणात्मकमौषधंवशीकरणगुटिकावा॥तथापुंसांमुक्तिरूपस्त्रीवश्यकर्मणिशिवलिंगमेवानघर्षोमणिः॥पंचाक्षरमंत्रएवसख्यम्॥विभूतिरेवौषधमित्यर्थः ॥१५॥१६॥१७

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ ममपुत्रोब्रह्मातद्वदितिनारायणवाक्यमेतत् ॥२२ ॥२३॥२४॥ २५॥ २६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३॥३४॥पंचशिवमंत्राः सद्योजातादयः ॥३५॥ इतिश्रीदेवी

भस्मसंछन्नसर्वांगंयःस्तौतिश्रद्धयासह ॥ सर्वपातकमुक्तोऽपिपूज्यतेमानवोचिरात् ॥ १८ ॥ त्रिपुंड्रधारिणेभिक्षाप्रदानेनहिकेवलम् ॥ तेनाऽधीतंश्रुतंते
नतेनसर्वमनुष्ठितम् ॥ १९ ॥ येनविप्रेणशिरसित्रिपुंड्रंभस्मनाकृतम् ॥ कीकटेष्वपिदेशेषुयत्रभूतिविभूषणः ॥ २० ॥ मानवस्तुवसेन्नित्यंकाशीक्षेत्रसमंहि
तत् ॥ दुःशीलःशीलयुक्तोवायोगयुक्तोप्यलक्षणः ॥ २१ ॥ भूतिशासनयुक्तोवासपूज्योममपुत्रवत् ॥ छद्मनापिचरेद्योहिभूतिशासनमैश्वरम् ॥२२॥ सो
ऽपियांगतिमाप्नोतिनतांयज्ञशतैरपि ॥ संपर्कालीलयावापिभयाद्वाधारयेत्तुयः ॥ २३॥ विधियुक्तोविभूतिंतुसचपूज्योयथाह्यहम् ॥ शिवस्यविष्णोर्देवानां
ब्रह्मणस्तृप्तिकारणम् ॥२४॥ पार्वत्याश्चमहालक्ष्म्याभारत्यास्तृप्तिकारणम् ॥ नदानेननयज्ञेननतपोभिःसुदुर्लभैः ॥२५॥ नतीर्थयात्रयापुण्यंत्रिपुंड्रेणच
लभ्यते ॥ दानंयज्ञाश्चधर्माश्चतीर्थयात्राश्चनारद ॥ २६ ॥ ध्यानंतपस्त्रिपुंड्रस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ यथाराजास्वचिह्नांकंस्वजनंमन्यतेसदा ॥ २७ ॥
तथाशिवस्त्रिपुंड्रांकंस्वकीयमिवमन्यते ॥ द्विजातिर्वाऽन्यजातिर्वाशुद्धचित्तेनभस्मना ॥२८॥ धारयेद्यस्त्रिपुंड्रांकंरुद्रस्तेनवशीकृतः॥त्यक्तसर्वाश्रमाचारोलु
प्तसर्वक्रियोऽपिसः ॥ २९ ॥ सकृत्तिर्यक्त्रिपुंड्रांकंधारयेत्सोऽपिसुच्यते ॥ नास्यज्ञानंपरीक्षेतनकुलंनव्रतंतथा॥३०॥त्रिपुंड्रांकितभालेनपूज्यएवहिनारद॥
शिवमंत्रात्परोमंत्रोनास्तितुल्यंशिवात्परम् ॥ ३१ ॥ शिवार्चनात्परंपुण्यंनहितीर्थंचभस्मना ॥ रुद्राग्नेर्यत्परंवीर्यंतद्भस्मपरिकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ ध्वंसनंस
र्वदुःखानांसर्वपापविशोधनम् ॥ अंत्यजोवाऽधमोवापिमूर्खोवापंडितोऽपिवा ॥ ३३ ॥ यस्मिन्देशेवसेन्नित्यंभूतिशासनसंयुतः ॥ तस्मिन्सदाशिवःसोमः
सर्वभूतगणैर्वृतः ॥ सर्वतीर्थैश्चसंयुक्तःसान्निध्यंकुरुतेसदा ॥ ३४॥ एतानिपंचशिवमंत्रपवित्रितानिभस्मानिकामदहनांगविभूषितानि ॥ त्रैपुंड्रकाणिरचि
तानिललाटपट्टेलुंपंतिदैवलिखितानिदुरक्षराणि॥३५॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः॥ १३ ॥ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥
भस्मदिग्धशरीराययोददातिधनंमुदा ॥ तस्यसर्वाणिपापानिविनश्यंतिनसंशयः ॥ १ ॥ श्रुतयःस्मृतयःसर्वाःपुराणान्यखिलान्यपि ॥ वदंतिभूतिमाहा
त्म्यंतत्तस्माद्धारयेद्द्विजः ॥ २ ॥ सितेनभस्मनाकुर्यात्त्रिसंध्यंयस्त्रिपुंड्रकम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ ३ ॥ योगीसर्वांगकंस्नानमापादतल
मस्तकम् ॥ त्रिसंध्यमाचरेन्नित्यमाशुयोगमवाप्नुयात् ॥४॥ भस्मस्नानेनपुरुषःकुलस्योद्धारकोभवेत् ॥ भस्मस्नानंजलस्नानादसंख्येयगुणान्वितम् ॥ ५ ॥
सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेसर्वंभस्मस्नानान्नसंशयः ॥ ६ ॥

भागवततिलकेएकादशस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ सप्ताधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथसविस्तरम् ॥ विभूतिधारणस्यैवमाहात्म्यमनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ भस्मदिग्धेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ आर्द्रस्नानादिति ॥ आर्द्रं जलस्नानाद्भस्मस्नानंवरंश्रेष्ठमित्यर्थः ॥ यतोभस्मस्नानादार्द्रस्यप्रकृतिरूपबंधनस्यवधोनाशोभवतिततइत्यर्थः ॥ त

महापातकयुक्तोवायुक्तोवाप्युपपातकैः ॥ भस्मस्नानेनतत्सर्वंदहत्यग्निरिवेंधनम् ॥ ७ ॥ भस्मस्नानात्परंस्नानंपवित्रंनैवविद्यते ॥ एवमुक्तंशिवेनादौतदास्ना
तःस्वयंशिवः ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्यामुनयश्चशिवार्थिनः ॥ सर्वकर्मसुयत्नेनभस्मस्नानंप्रचक्रिरे ॥ ९ ॥ तस्मादेतच्छिरस्नानमाग्नेयंयःसमाचरेत् ॥ अ
नेनैवशरीरेणसहिरुद्रोनसंशयः ॥ १० ॥ येभस्मधारिणंदृष्ट्वापरितृप्ताभवंतिते ॥ देवासुरमुनींद्रैश्चपूज्यानित्यंनसंशयः ॥ ११ ॥ भस्मसंच्छन्नसर्वांगंदृष्ट्वोत्तिष्ठ
तियःपुमान् ॥ तंदृष्ट्वादेवराजोऽपिदंडवत्प्रणमिष्यति ॥ १२ ॥ अभक्ष्यभक्षणंयेषांभस्मधारणपूर्वकम् ॥ तेषांतद्भक्ष्यमेवस्यान्मुनेनात्रविचारणा ॥ १३ ॥ यःस्ना
तिभस्मनानित्यंजलेस्नात्वाततःपरम् ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोऽथवादरात् ॥ १४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिपरमांगतिम् ॥ आग्नेयंभस्मनास्नानं
यतीनांचविशिष्यते ॥ १५ ॥ आर्द्रस्नानाद्वरंभस्मस्नानमार्द्रवधोध्रुवः ॥ आर्द्रंतुप्रकृतिंविद्यात्प्रकृतिंबंधनंविदुः ॥ १६ ॥ प्रकृतेस्तुप्रहाणायभस्मनास्नानमिष्य
ते ॥ भस्मनासदृशंब्रह्मन्नास्तिलोकत्रयेष्वपि ॥ १७ ॥ रक्षार्थंमंगलार्थंचपवित्रार्थंपुरासुरैः ॥ भस्मदृष्ट्वामुनेपूर्वंदत्तंदेव्यैप्रियेणतु ॥ १८ ॥ तस्मादेतच्छिरस्ना
नमाग्नेयंयःसमाचरेत् ॥ भवपाशैर्विनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ १९ ॥ ज्वररक्षःपिशाचाश्चपूतनाकुष्ठगुल्मकाः ॥ भगंदराणिसर्वाणिचाऽशीतिर्वातरोग
काः ॥ २० ॥ चतुःषष्टिःपित्तरोगाःश्लेष्माःसप्तत्रिपंचकाः ॥ व्याघ्रचौरभयंचैवाप्यन्येदुष्टग्रहाअपि ॥ २१ ॥ भस्मस्नानेननश्यंतिसिंहेनेवयथागजाः ॥ शुद्ध
शीतजलेनैवभस्मनाचत्रिपुंड्रकम् ॥ २२ ॥ योधारयेत्परंब्रह्मसप्राप्नोतिनसंशयः ॥ "भस्मनाचत्रिपुंड्रंचयःकोपिधारयेत्परम् ॥ सब्रह्मलोकमाप्नोतिमुक्तपा
पोनसंशयः ॥" यथाविधिललाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात् ॥ २३ ॥ नाशयेल्लिखितांयामींललाटस्थांलिपिंध्रुवम् ॥ कंठोपरिकृतंपापंनाशयेत्तत्प्रधारणात् ॥
॥ २४ ॥ कंठेचधारणात्कंठभोगादिकृतपातकम् ॥ बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसामनसाकृतम् ॥ २५ ॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंगुदेगुदकृतंहरेत् ॥ पार्श्वयोर्धार
णाद्ब्रह्मन्परस्त्र्यालिंगनादिकम् ॥ २६ ॥ तद्भस्मधारणंशस्तंसर्वत्रैवत्रिलिंगकम् ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्र्यग्नीनांचधारणम् ॥ २७ ॥ गुणलोकत्रयाणांच
धारणंतेनवैकृतम् ॥ भस्मछन्नोद्विजोविद्वान्महापातकसंभवैः ॥ २८ ॥ दोषैर्वियुज्यतेसद्योमुच्यतेचनसंशयः ॥ भस्मनिष्ठस्यदह्यंतेदोषाभस्माग्निसं
गमात् ॥ २९ ॥ भस्मस्नानविशुद्धात्माआत्मनिष्ठइतिस्मृतः ॥ भस्मनादिग्धसर्वांगोभस्मदीप्तत्रिपुंड्रकः ॥ ३० ॥

देवाहआर्द्रंत्विति ॥ अशुष्कधान्यवदशुष्ककर्मयुक्तत्वात्प्रकृतेरार्द्रत्वम् ॥ तांचप्रकृतिंबंधनंविदुरित्यन्वयः ॥ १६ ॥ १७ ॥ पुरासुरैःस्वीकृतमितिशेषः ॥ प्रियेणशिवेनदेव्यैदत्तमित्यन्वयः ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ यामींलिपिम् ॥ २४ ॥ वक्षसाधारणादितिशेषः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६॥३७॥ वनस्पतिगतेसोमइति ॥ चंद्रेवनस्पतिगतेसतीत्यर्थः ॥ सचामावास्यायांगच्छतीतिप्रसिद्धंबृहदारण्यके ॥ तस्यरात्रयएवपंचदशकलाःध्रुवैवास्य

भस्मशायीचपुरुषोभस्मनिष्ठइतिस्मृतः ॥ भूतप्रेतपिशाचाद्यारोगाश्चातीवदुःसहाः ॥३१॥ भस्मनिष्ठस्यसान्निध्याद्विद्रवंतिनसंशयः ॥ भासनाद्भसितंप्रो
क्तंभस्मकल्मषभक्षणात् ॥ ३२ ॥ भूतिर्भूतिकरीपुंसांरक्षारक्षाकरीपुरा ॥ त्रिपुंड्रधारणंदृष्ट्वाभूतप्रेतपुरःसराः ॥३३॥ भीताःप्रकंपिताःशीघ्रंनश्यंत्येवनसंश
यः॥ स्मरणादेवरुद्रस्ययथापापंप्रणश्यति ॥ ३४ ॥ अप्यकार्यसहस्राणिकृत्वायःस्नातिभस्मना ॥ तत्सर्वंदहतेभस्मयथाग्निस्तेजसावनम् ॥ ३५ ॥
कृत्वापिचातुलंपापंमृत्युकालेऽपियोद्विजः ॥ भस्मस्नायीभवेत्कश्चित्क्षिप्रंपापैःप्रमुच्यते ॥३६॥ भस्मस्नानाद्विशुद्धात्माजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ मत्समी
पंसमागम्यनसभूयोऽभिवर्तते ॥ ३७ ॥ वनस्पतिगतेसोमेभस्मोद्धूलितविग्रहः ॥ अर्चितंशंकरंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ३८ ॥ आयुष्कामोऽथवाविद्वा
न्भूतिकामोऽथवानरः ॥ नित्यंवैधारयेद्भस्ममोक्षकामीचवैद्विजः ॥ ३९ ॥ त्रिपुंड्रंपरमंपुण्यंब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ॥ येघोराराक्षसाःप्रेतायेचान्येक्षुद्रजंतवः
॥४० ॥ त्रिपुंड्रधारणंदृष्ट्वापलायंतेनसंशयः ॥ कृत्वाशौचादिकंकर्मस्नात्वातुविमलेजले ॥४१॥ भस्मनोद्धूलनंकार्यमापादतलमस्तकम् ॥ केवलंवारुणंस्ना
नंदेहेबाह्यमलापहम् ॥ ४२ ॥ विभूतिस्नानमनघंबाह्यांतरमलापहम् ॥ त्यक्त्वापिवारुणंस्नानंतत्परःस्यान्नसंशयः ॥ ४३ ॥ कृतमप्यकृतंसत्यंभस्मस्नानं
विनामुने ॥ भस्मस्नानंश्रुतिप्रोक्तमाग्नेयंस्नानमुच्यते ॥४४॥ अंतर्बहिश्चसंशुद्धंशिवपूजाफलंलभेत् ॥ यद्वाह्यमलमात्रस्यनाशकंस्नानमस्तितत् ॥ ४५ ॥
तन्नाशयतितीव्रेणप्राणिबाह्यांतरंमलम् ॥ कृत्वाऽपिकोटिशोनित्यंवारुणंस्नानमादरात् ॥ ४६ ॥ नभवत्येवपूतात्माभस्मस्नानंविनामुने ॥ यद्भस्मस्नानमा
हात्म्यंतद्वेदोवेदतत्त्वतः ॥४७॥ यद्वावेदमहादेवःसर्वदेवशिखामणिः ॥ भस्मस्नानमकृत्वैवयःकुर्यात्कर्मवैदिकम् ॥४८॥ सतत्कर्मकलार्धार्धमपिनाप्नोति
वस्तुतः॥यःकरिष्यतियत्नेनभस्मस्नानंयथाविधि ॥ ४९ ॥ सएवैकःसर्वकर्मस्वधिकारीश्रुतिश्रुतः ॥ पावनंपावनानांचभस्मस्नानंश्रुतिश्रुतम् ॥५०॥ नक
रिष्यतियोमोहात्समहापातकीभवेत् ॥ अनंतैर्वारुणैःस्नानैर्यत्पुण्यंप्राप्यतेद्विजैः ॥५१॥ ततोऽनंतगुणंपुण्यंभस्मस्नानादवाप्यते ॥ कालत्रयेपिकर्तव्यंभस्म
स्नानंप्रयत्नतः ॥५२ ॥ भस्मस्नानंस्मृतंश्रौतंतत्त्यागीपतितोभवेत्॥ मूत्राद्युत्सर्जनांतेतुभस्मस्नानंप्रयत्नतः॥५३॥कर्तव्यमन्यथापूतानभविष्यंतिमानवाः॥
विधिवत्कृतशौचोऽपिभस्मस्नानंविनाद्विजः ॥५४॥ नभविष्यतिपूतात्मानाधिकार्यपिकर्मणि ॥ अपानवायुभिर्यातेजृंभणेस्कंदनेक्षुते ॥ ५५ ॥

षोडशीकलासरात्रिभिरेवापूर्यतेऽपक्षीयतेसोमावास्यांरात्रिमेतयाषोडश्याकलयासर्वमिदंप्राणभृदनुप्रविश्यततः प्रातर्जायतइत्यादिना ॥ तथाचसोमवारस्यामावास्यायामित्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥
॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥५६ ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः॥१४॥छ ॥ ॥ अष्टादशाधिकैःश्लोकैःशतसंख्यैरतःपरम् ॥ अर्धाधिकैस्त्रिपुंड्रोर्ध्वपुंड्रयोर्महिमोच्यते ॥१॥ अग्निरित्यादि
श्लेष्मोद्गारेऽपिकर्तव्यंभस्मस्नानंप्रयत्नतः ॥ श्रीभस्मस्नानमाहात्म्यस्यैकदेशोऽत्रवर्णितः ॥५६॥ पुनश्चसंप्रवक्ष्यामिभस्मस्नानोत्थितंफलम् ॥ सावधानेन
मनसाश्रोतव्यंमुनिपुंगव ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ अग्निरि
त्यादिभिर्मंत्रैर्भस्मसंशोध्यसादरम् ॥ धारणीयंललाटादौत्रिपुंड्रंकेवलंद्विजैः ॥१॥ ब्रह्मक्षत्रियवैश्याश्चएतेसर्वेद्विजाःस्मृताः ॥ तस्माद्द्विजैःप्रयत्नेनत्रिपुंड्रंधा
र्यमन्वहम् ॥ २ ॥ यस्योपनयनंब्रह्मन्सएवद्विजउच्यते ॥ तस्माच्छ्रौतंद्विजैःकार्यंत्रिपुंड्रस्यचधारणम् ॥३॥ विभूतिधारणंत्यक्त्वायःसत्कर्मसमाचरेत् ॥
तत्कृतंचाऽकृतप्रायंभवत्येवनसंशयः ॥ ४ ॥ नगायत्र्युपदेशोपिभस्मनोधारणंविना ॥ ततोधृत्वैवभस्मांगेगायत्रीजपमाचरेत् ॥ ५ ॥ गायत्रींमूलमे
वाहुर्ब्राह्मण्येमुनिपुंगव ॥ साभस्मधारणाभावेनकेनाप्युपदिश्यते ॥ ६ ॥ नतावदधिकारोऽस्तिगायत्रीग्रहणेमुने ॥ यावन्नभस्मभालादौधृतमग्निसमुद्भ
वम् ॥ ७ ॥ भस्महीनललाटत्वंनब्राह्मण्यानुमापकम् ॥ एवमेवमयाब्रह्मन्हेतुरुक्तःसुपुण्यदः ॥ ८ ॥ मंत्रपूतंसितंभस्मललाटेपरिवर्तते ॥ सएवब्राह्मणोवि
द्वान्सत्यंसत्यंमयोच्यते ॥९॥ यस्यास्तिसहजाप्रीतिर्मणिवद्भस्मसंग्रहे ॥ सएवब्राह्मणोब्रह्मन्सत्यंसत्यंमयोच्यते ॥ १० ॥ नयस्यसहजाप्रीतिर्मणिवद्भस्म
संग्रहे ॥ सचांडालइतिज्ञेयोजन्मजन्मांतरेध्रुवम् ॥ ११ ॥नयस्यसहजाप्रीतिस्त्रिपुंड्रोद्धूलनादिषु ॥ सचांडालइतिज्ञेयःसत्यंसत्यंमयोच्यते ॥ १२ ॥ येभ
स्मधारणंत्यक्त्वाभुंजंतेचफलादिकम् ॥ तेसर्वेनरकंघोरंप्राप्नुवंतिनसंशयः ॥ १३ ॥ "विभूतिधारणंत्यक्त्वायःशिवंपूजयिष्यति ॥ सदुर्भगःशिवद्वेष्टासद्वे
षोनरकप्रदः ॥ सर्वकर्मबहिर्भूतोभस्मधारणवर्जितः ॥ " विभूतिधारणंत्यक्त्वाकुर्वन्हेमतुलामपि ॥ नतत्फलमवाप्नोतिपतितोहिभवेद्द्विसः ॥ १४ ॥
यथोपवीतरहितैःसंध्यानक्रियतेद्विजैः ॥ तथासंध्यानकर्तव्याविभूतिरहितैरपि ॥१५॥ गतोपवीतैःसंध्यायांकार्यःप्रतिनिधिःक्वचित् ॥ जपादिकंतुसावि
त्र्यास्तथैवोपोषणादिकम् ॥ १६ ॥ विभूतिधारणेत्वन्योनास्तिप्रतिनिधिःक्वचित् ॥ विभूतिधारणंत्यक्त्वायदिसंध्यांकरोतियः ॥ १७ ॥ प्रत्यवैत्ये
वयेनासौनाधिकारीतदाद्विजः ॥ यथाश्रुत्वांत्यजोवेदान्प्रत्यवैतितथाद्विजः ॥ १८ ॥ प्रत्यवैतिनसंदेहःसंध्याकृद्भस्मवर्जितः ॥ संपादनीयंयत्नेनश्रौतं
भस्मसदाद्विजैः ॥ १९ ॥ स्मार्तंवातदभावेतुलौकिकंवासमाहितैः ॥ यादृशंतादृशंवास्तुपवित्रंभस्मसंततम् ॥ २० ॥ धारणीयंप्रयत्नेनद्विजैःसंध्यादिक
र्मसु ॥ नसंविशंतिपापानिभस्मनिष्ठंततःसदा ॥ २१ ॥ कर्तव्यमपियत्नेनब्राह्मणैर्भस्मधारणम् ॥ मध्यांगुलित्रयेणैवस्वदक्षिणकरस्यतु॥ २२ ॥
भिरिति ॥ तेचमंत्राःपूर्वमुक्ताः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ अत्रेतिहासमाह अत्रतेकथयामीति ॥ २६ ॥ २७ ॥ कव्यवालादयइति ॥ तेच कव्यवालोनलःसोमोयमश्चैवार्यमातथा ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदःसोमपाःपितृदेवताइतिवच

षडंगुलायतंमानमपिचाधिकमानकम् ॥ नेत्रयुग्मप्रमाणेनभालेदीप्तंत्रिपुंड्रकम् ॥ २३ ॥ कदाचिद्भस्मनाकुर्यात्सरुद्रोनात्रसंशयः ॥ अकारोनामिकाप्रोक्तोउकारोमध्यमांगुलिः ॥ २४ ॥ मकारस्तर्जनीतस्मात्त्रिपुंड्रंत्रिगुणात्मकम् ॥ त्रिपुंड्रंमध्यमातर्जन्यनामाभिरनुलोमतः ॥२५॥ अत्रतेकथयाम्येनमितिहासंपुरातनम् ॥ कदाचिदथदुर्वासाःपितृलोकंगतोऽभवत् ॥ २६ ॥ भस्मसंदिग्धसर्वांगोरुद्राक्षाभरणान्वितः ॥ शिवशंकरसर्वात्मन्श्रीमातर्जगदंबिके ॥ ॥ २७ ॥ नामानीतिगृणन्नुच्चैस्तापसानांशिखामणिः ॥ कव्यवालादयस्तेतुप्रत्युत्थानाभिवादनैः ॥ २८ ॥ आसनाद्युपचारैश्चसंमानंबहुचक्रिरे ॥ नानाकथाभिरन्योन्यसंभाषांचक्रिरेतदा ॥ २९ ॥ तस्मिंस्तुसमयेकुंभीपाकस्थानांतुपापिनाम् ॥ घोरःसमभवच्छब्दोहाहताःस्मेतिवादिनाम् ॥३०॥ मृताःस्मेतिवदंत्येकेदग्धाःस्मेतिपरेजगुः ॥ छिन्नाःस्मेतिविभिन्नाःस्मेत्येवंरोदनकारिणः ॥ ३१ ॥ श्रुत्वातंकरुणंशब्दंदुःखितोमुनिराड्हृदि ॥ पप्रच्छपितृनाथांस्तान्केषांशब्दोऽयमित्यपि ॥ ३२ ॥ तेसमूचुर्मुनेऽत्रैवपुरीसंयमनीपरा ॥ वर्ततेयमराडत्रपापिनांभोगदायकः ॥ ३३ ॥ नानादूतैःकालरूपैःकृष्णवर्णैर्भयंकरैः ॥ सहितोऽत्रैवतत्पुर्यानायकोविद्यतेऽनघ ॥ ३४ ॥ तत्रकुंडान्यनेकानिपापिनांभोगदानिच ॥ षडशीतिर्घोररूपैर्दूतैःपरिवृतानिच ॥ ३५ ॥ तत्रमुख्यतमंकुंडंकुंभीपाकाभिधंमहत् ॥ वर्ततेतद्गतानांचयातनानांतुवर्णनम् ॥ ३६ ॥ कर्तुंनशक्यतेकैश्चिदपिवर्षशतैरपि ॥ येशिवद्रोहिणःसंतितथादेवीविनिंदकाः ॥ ३७ ॥ येविष्णुद्रोहिणःसंतिपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ येवेदनिंदकाःसंतिसूर्यस्यचगणेशितुः ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणानांद्रोहिणोयेपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ कामाचाराश्चयेसंतितप्तमुद्रांकिताश्चये ॥ ३९ ॥ त्रिशूलधारिणोयेचपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ मातृपितृगुरुज्येष्ठपुराणस्मृतिनिंदकाः ॥ ४० ॥ येधर्मदूषकाःसंतिपतंत्यत्रैवतेमुने ॥ तेषामयंमहाघोरःशब्दःश्रवणदारुणः ॥ ४१ ॥ श्रूयतेऽस्माभिरनिशंवैराग्यंयच्छ्रुतेर्भवेत् ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वामुनिराट्तद्दिदृक्षया ॥४२॥ उत्थायचलितस्तूर्णंययौकुंडसमीपतः ॥ अवाङ्मुखोददर्शाऽधस्तस्मिन्नेवक्षणेमुने ॥४३॥ तत्रत्यानांपापिनांतुस्वर्गाधिकमभूत्सुखम् ॥ हसंतिकेचिद्गायंतिनृत्यंतिचतथापरे ॥ ४४ ॥ परस्परंरमंतेतेऽप्युन्मत्ताःसुखवर्धनात् ॥ मृदंगमुरजावीणाढक्कादुंदुभिनिस्वनाः ॥ ४५ ॥ समुद्भूतास्तुमधुराःपंचमस्वरभूषिताः ॥ वसंतवल्लीपुष्पाणांसुगंधमरुतोववुः ॥ ४६ ॥

नोक्ताःपितृगणस्वामिनः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ षडशीतिरिति ॥ तानिकुंडानिनामतोरूपतश्चनवमस्कंधेसावित्र्युपाख्यानेकथितानि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ केकेतस्मिन्कुंडेपतंतितानाह येशिवद्रोहिणइति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ कामाचाराश्चेति ॥ यथेष्टाचरणवंतइत्यर्थः ॥ त्रिशूलधारिणइति ॥ तप्तत्रिशूलधारिणःशैवाइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तत्रत्यानांकुंडस्थानाम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

वेदिने ज्ञानवंते ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ अमरावतीमिंद्रंप्रति ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ स्वस्यसंकल्पंकुंभीपाकस्थानांदुःखंभवत्वित्येवंरूपंसंकल्पमित्यर्थः ॥ वितथंमिथ्या ॥

मुनिस्तुचकितोदृष्ट्वायमदूताश्चविस्मिताः ॥ शीघ्रंतेकथयामासुर्धर्मराजायवेदिने ॥ ४७ ॥ महाराजमहाश्चर्यमधुनैवाभवद्विभो ॥ स्वर्गादप्यधिकंसौख्यंकुं
भीपाकस्थपापिनाम् ॥ ४८ ॥ निमित्तंनैवजानीमःकस्मादिदमभूद्विभो ॥ चकिताःस्मवयंसर्वेप्राप्तादेवत्वदंतिकम् ॥ ४९ ॥ निशम्यदूतवाणींतांधर्मराट्
शीघ्रमुत्थितः ॥ महामहिषमारूढोययौतेयत्रपापिनः ॥ ५० ॥ तांवार्तांप्रेषयामासदूतद्वाराऽमरावतीम् ॥ श्रुत्वातांदेवराजोपिप्राप्तोदेवगणैःसह ॥ ५१ ॥
ब्रह्मलोकात्पद्मजोपिवैकुंठाद्विष्टरश्रवाः ॥ तत्तल्लोकाच्चदिक्पालाःसमाजग्मुर्गणैःसह ॥ ५२ ॥ परिवार्यस्थिताःसर्वेकुंभीपाकमितस्ततः ॥ अपश्यंस्तद्गता
ञ्जीवान्स्वर्गाधिकसुखान्वितान् ॥ ५३ ॥ चकिताएवतेसर्वेनविदुस्तस्यकारणम् ॥ अहोपापस्यभोगार्थंकुंडमेतद्विनिर्मितम् ॥ ५४ ॥ तत्रसौख्यंयदाजातंत
दापापात्तुकिंभयम् ॥ उच्छिन्नावेदमर्यादापरमेशकृताकथम् ॥ ५५ ॥ भगवान्स्वस्यसंकल्पंवितथंकृतवान्कथम् ॥ आश्चर्यमेतदाश्चर्यमेतदित्येवभाषि
णः ॥ ५६ ॥ तटस्थाअभवन्सर्वेनविदुस्तत्रकारणम् ॥ एतस्मिन्नंतरेशौरिःसंमंत्र्यविबुधादिभिः ॥ ५७ ॥ ययौकैश्चित्सुरगणैःसहितःशंकरालयम् ॥ पा
र्वत्यासहितंदेवंकोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ ५८ ॥ रमणीयतमांगंतंलावण्यखनिमद्भुतम् ॥ सदाषोडशवर्षीयंनानालंकारभूषितम् ॥ ५९ ॥ नानागणैःपरिवृतं
लालयंतंपरांशिवाम् ॥ ददर्शचंद्रमौलिंसचतुर्वेदंननामह ॥ ६० ॥ वृत्तांतंकथयामासचमत्कृतमतिस्फुटम् ॥ एतस्यकारणंदेवनजानीमःकथंचन ॥ ६१ ॥
वदतत्कारणंदेवसर्वज्ञोसियतःप्रभो ॥ विष्णुवाक्यंतदाश्रुत्वाप्रसन्नमुखपंकजः ॥ ६२ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंमेघगंभीरयागिरा ॥ शृणुविष्णोतन्निमित्तंनाश्चर्यं
त्वत्रविद्यते ॥ ६३ ॥ भस्मनोमहिमैवायंभस्मनाकिंभवेन्नहि ॥ कुंभीपाकंगतोद्रष्टुंदुर्वासाःशैवसंमतः ॥ ६४ ॥ अवाङ्मुखोददर्शाऽधस्तदावायुवशाद्धरे ॥
भालभस्मकणास्तत्रपतितादैवयोगतः ॥ ६५ ॥ तेनजातमिदंसर्वंभस्मनोमहिमात्वयम् ॥ इतःपरंतुतत्तीर्थंपितृलोकनिवासिनाम् ॥ ६६ ॥ भविष्यतिन
संदेहोयत्रस्नात्वासुखीभवेत् ॥ पितृतीर्थंतुतन्नाम्नाऽप्यतऊर्ध्वंभविष्यति ॥ ६७ ॥ मल्लिंगस्थापनंतत्रकार्यंदेव्याश्चसत्तम ॥ पूजयिष्यंतितेतत्रपितृलोकनि
वासिनः ॥ ६८ ॥ त्रैलोक्येयानितीर्थानितत्रश्रेष्ठमिदंभवेत् ॥ पित्रीश्वरीपूजयातुत्रैलोक्यंपूजितंभवेत् ॥ ६९ ॥ नारायणउवाच ॥ इतिदेववचःश्रुत्वादे
वंमूर्ध्नाप्रणम्यच ॥ तदनुज्ञांसमादाययौदेवांतिकंहरिः ॥ ७० ॥ तत्सर्वंकथयामासकारणंशंकरोदितम् ॥ साधुसाध्वितितेप्रोचुरमरामौलिचालनैः ॥ ७१ ॥
शशंसुर्भस्ममाहात्म्यंहरिब्रह्मादयःसुराः ॥ पितरश्चैवसंतुष्टास्तीर्थलाभात्परंतप ॥ ७२ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सचतुर्वेदंचतुर्वेदैः सहितंशिवमित्यर्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ निमित्तमाह कुंभीपाकमिति ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ पित्रीश्वरीति ॥ तस्मिंस्तीर्थेस्थापितादेवी ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ७३ ॥ ७४ ॥ तत्रकैलासे ॥७५॥ निरुद्धमिति ॥ यदितत्रापिशैवगमनंस्यात्तदापुनश्चकुंभीपाकोच्छेदएवस्यादितिभियाकुंभीपाकमार्गेशैवैर्नैवगंतव्यमितिनिरोधःकृतइत्यर्थः ॥ ७६ ॥ अथोर्ध्वपुंड्रविधिमाह ऊर्ध्वपुंड्रविधिमिति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ श्याममूर्ध्वपुंड्रमित्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र ॥ ८१ ॥ अंगुलिनियममाह अंगुष्ठइति ॥ ८२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्राकारमाह वर्तिदीपेति ॥ वर्तिवृत्तिर्योदीपस्तस्ययावलिः पंक्तिरूर्ध्वरेखारूपाअधःस्थूलांतेसूक्ष्मरूपातद्वत्कृतिराकृतिर्यस्येत्यर्थः ॥ ८३ ॥ एतेषांविनियोगोब्रह्मांडपुराणे ॥ ललाटेबाहुवच्चैवदंडवत्कर्णपल्लवे ॥ हृदयेकमलाकारमुदरेदीपवल्लिखेत् ॥ वेणुपत्रसमाकारंबाह्वोर्मध्येलिखेत्सुधीः ॥ अधःपृष्ठस्कंधदेशेन्यसेज्जंबूपलाशवदिति ॥८४॥ तत्रोत्तमंत्रिपुंड्रमंगुलिप्रमाणभेदेनत्रिविधमाह दशांगुलीति ॥ दशांगुलप्रमाणमुत्तमोत्तमम् ॥ उत्तमेत्रिपुंड्रेउत्तममित्यर्थः ॥ मध्यममुत्तमेत्रिपुंड्रेमध्यममित्यर्थः ॥ अधःपरमिति ॥ उत्तमेऊर्ध्वपुंड्रेऽधःकनिष्ठमित्यर्थः ॥८५॥ मध्यमोर्ध्वपुंड्रमपित्रिविधमाह सप्तषट्पंचभिरिति ॥ ८६ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रेदेवताध्यानमाह ललाटेकेशवमिति ॥८७॥ तत्पार्श्वेउदरस्यवामपार्श्वेइत्यर्थः ॥८८॥ कर्णकेदक्षिणकर्णे ॥८९॥ ककुदितिलुप्तसप्तम्यंतम ॥ ककुदीत्यर्थः ॥९०॥ नामानीति ॥ तत्र शुक्लकृष्णपक्षभेदेननामभेदोब्रह्मांडपुराणेउक्तः ॥ संकर्षणादिभिःशुक्लेकृष्णेचेत्केशवादिभिरिति ॥ ९१ ॥ ९२

तत्तीर्थतीरेलिंगंचदेव्यामूर्त्तिंयथाविधि ॥ स्थापयामासुरमराःपूजयामासुरन्वहम् ॥७३॥ तत्रयेप्राणिनोऽभूवन्पापभोगार्थमास्थिताः ॥ तेविमानंसमारुह्यगताःकैलासमंडलम् ॥७४॥ नाम्नाभद्रगणास्तेतुवसंत्यद्यापितत्रहि ॥ पुनश्चदूरदेशेतुकुंभीपाकोविनिर्मितः ॥ ७५ ॥ निरुद्धंशैवगमनंदेवैस्तत्रतुतद्दिनात् ॥ इतितेसर्वमाख्यातंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥७६॥ नातःपरतरंकिंचिदधिकंविद्यतेमुने ॥ ऊर्ध्वपुंड्रविधिंचैवाऽप्यधिकारिविभेदतः ॥७७ ॥ प्रवक्ष्येमुनिशार्दूलवैष्णवागमलोकनात् ॥ ऊर्ध्वपुंड्रप्रमाणानिदिव्यान्यंगुलिभेदतः ॥ ७८ ॥ वर्णाभिमंत्रदेवांश्चप्रवक्ष्यामिफलानिच ॥ पर्वताग्रेनदीतीरेशिवक्षेत्रेविशेषतः ॥७९॥ सिंधुतीरेचवल्मीकेतुलसीमूलमाश्रिते ॥ मृदएतास्तुसंग्राह्यावर्जयेदन्यमृत्तिकाः ॥८०॥ श्यामंशांतिकरंप्रोक्तंरक्तंवश्यकरंभवेत् ॥ श्रीकरंपीतमित्याहुर्धर्मदंश्वेतमुच्यते ॥८१॥ अंगुष्ठःपुष्टिदःप्रोक्तोमध्यमायुष्करीभवेत् ॥ अनामिकान्नदानित्यंमुक्तिदाचप्रदेशिनी ॥८२ ॥ एतैरंगुलिभेदैस्तुकारयेन्ननखैःस्पृशेत् ॥ वर्तिदीपावलिकृतिंवेणुपत्राकृतिंतथा ॥ ८३ ॥ पद्मस्यमुकुलाकारंतथाकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ मत्स्यकूर्माकृतिंवापिशंखाकारंततःपरम् ॥ ८४ ॥ दशांगुलिप्रमाणंतुउत्तमोत्तममुच्यते ॥ नवांगुलंमध्यमंस्यादष्टांगुलमतःपरम् ॥ ८५ ॥ सप्तषट्पंचभिःपुंड्रंमध्यमंत्रिविधंस्मृतम् ॥ चतुस्त्रिद्व्यंगुलैःपुंड्रंकनिष्ठंत्रिविधंभवेत् ॥८६॥ ललाटेकेशवंविद्यान्नारायणमथोदरे ॥ माधवंहृदिविन्यस्यगोविंदंकंठकूपके ॥८७॥ उदरेदक्षिणेपार्श्वेविष्णुरित्यभिधीयते ॥ तत्पार्श्वेबाहुमध्येचमधुसूदनमेवच ॥ ८८ ॥ त्रिविक्रमंकर्णदेशेवामकुक्षौतुवामनम् ॥ श्रीधरंबाहुकेवामेहृषीकेशंतुकर्णके ॥८९॥ पृष्ठेचपद्मनाभंतुककुद्दामोदरंस्मरेत् ॥ द्वादशैतानिनामानिवासुदेवेतिमूर्धनि ॥ ९० ॥ पूजाकालेचहोमेचसायंप्रातःसमाहितः ॥ नामान्युच्चार्यविधिनाधारयेदूर्ध्वपुंड्रकम् ॥ ९१ ॥ अशुचिर्वाप्यनाचारोमनसापापमाचरेत् ॥ शुचिरेवभवेन्नित्यंमूर्ध्निपुंड्रांकितोनरः ॥ ९२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ९३ ॥ सांतरालान्रेखाद्वयमध्येऽवकाशसहितान् ॥ ९४ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रभेदमाह हरिद्राचूर्णसंयुक्तानिति ॥ रामानुजसंप्रदायेस्पष्टमेतत् ॥ ९५ ॥ पद्मशब्देनपद्ममुकुलंगृह्यते ॥ पूर्वंतदुक्तत्वात् ॥ ॥ ९६ ॥ केवलवैष्णवाभागवताइत्यर्थः ॥९७ ॥ एकांतिनामेकांतभक्तानांवीरवैष्णवानां परमैकांतिनामपि वीरवैष्णवेभ्योपिमहावीरवैष्णवानामित्यर्थः ॥ तेचसांप्रतंमाध्वरामानुजाश्चक्रमेणभवंति

ऊर्ध्वपुंड्रधरोमर्त्योम्रियतेयत्रकुत्रचित् ॥ श्वपाकोपिविमानस्थोममलोकेमहीयते ॥९३ ॥ एकांतिनोमहाभागामत्स्वरूपविदोऽमलाः ॥ सांतरालान्प्रकुर्वतिपुंड्रान्विष्णुपदाकृतीन् ॥ ९४ ॥ परमैकांतिनोप्येवंमत्पादैकपरायणाः ॥ हरिद्राचूर्णसंयुक्ताञ्छूलाकारांस्तुवाऽमलान् ॥ ९५ ॥ अन्येतुवैष्णवापुंड्रानच्छिद्रानपिभक्तितः ॥ प्रकुर्वीरन्दीपपद्मवेणुपत्रोपमाकृतीन् ॥ ९६ ॥ अच्छिद्रानपिसच्छिद्रान्कुर्युःकेवलवैष्णवाः ॥ अच्छिद्रकरणेतेषांप्रत्यवायोनविद्यते ॥९७॥ एकांतिनांप्रपन्नानांपरमैकांतिनामपि ॥ अच्छिद्रपुंड्राकरणेप्रत्यवायोमहान्भवेत् ॥९८॥ ऊर्ध्वपुंड्रंतुयःकुर्याद्दंडाकारंतुशोभनम् ॥ मध्येच्छिद्रंवैष्णवश्चनमोंतैःकेशवादिभिः ॥ ९९ ॥ विमलान्यूर्ध्वपुंड्राणिसांतरालानियोनरः ॥ करोतिविपुलंतत्रमंदिरंमेकरोतिसः ॥ १०० ॥ ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे ॥ लक्ष्म्यासाकंसहासीनोरमतेविष्णुरव्ययः ॥१ ॥ निरंतरालंयःकुर्यादूर्ध्वपुंड्रंद्विजाधमः ॥ सहितत्रस्थितंविष्णुंश्रियंचैवव्यपोहति ॥ ॥२॥अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रंतुयःकरोतिविमूढधीः ॥ सपर्यायेणतानेतिनरकानेकविंशतिम् ॥ ३ ॥ ऋजूनिस्फुटपार्श्वानिसांतरालानिविन्यसेत् ॥ ऊर्ध्वपुंड्राणिदंडाब्जदीपमत्स्यनिभानिच ॥ ४ ॥ शिखोपवीतवद्धार्यमूर्ध्वपुंड्रंद्विजेनच ॥ विनाकृताश्चेद्विफलाःक्रियाःसर्वामहामुने ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वेषुकार्येषुकार्यंविप्रस्यधीमतः ॥ ऊर्ध्वपुंड्रंत्रिशूलंचवर्तुलंचतुरस्रकम् ॥६॥अर्धचंद्रादिकंलिंगंवेदनिष्ठोनधारयेत् ॥ जन्मनालब्धजातिस्तुवेदपंथानमाश्रितः ॥७॥ पुंड्रांतरंभ्रमाद्वापिललाटेनैवधारयेत् ॥ ख्यातिकांत्यादिसिद्ध्यर्थंचापिविष्ण्वागमादिषु ॥ ८ ॥ स्थितंपुंड्रांतरंनैवधारयेद्वैदिकोजनः ॥तिर्यक्त्रिपुंड्रंसंत्यज्यश्रौतंकथमपिभ्रमात् ॥ ९ ॥ ललाटेभस्मनातिर्यक्त्रिपुंड्रस्यचधारणम् ॥ विनापुंड्रांतरंमोहाद्धारयन्नारकीभवेत् ॥ ११० ॥ वेदमार्गैकनिष्ठस्तुमोहेनाप्यंकितोयदि ॥ पतत्येवनसंदेहस्तथापुंड्रांतरादपि ॥११॥ नांकनंविग्रहेकुर्याद्वेदमार्गसमाश्रितः ॥ श्रौतधर्मैकनिष्ठानांलिंगंतुश्रौतमेवहि ॥ १२ ॥ अश्रौतधर्मनिष्ठानामश्रौतंलिंगमीरितम् ॥ देवतावेदसिद्धायास्तासांलिंगंतुवैदिकम् ॥१३॥ अश्रौततंत्रनिष्ठायास्तासामश्रौतमेवहि ॥ वेदसिद्धोमहादेवःसाक्षात्संसारमोचकः ॥ १४ ॥ भक्तानामुपकारायश्रौतंलिंगंदधातिच ॥ वेदसिद्धस्यविष्णोश्चश्रौतंलिंगंनचेतरत् ॥ १५॥

॥ ९८ ॥ मध्येछिद्रमुभयोरेखयोर्मध्येऽवकाशंकुर्यादित्यर्थः ॥ नमोंतैःकेशवादिभिरितिपूर्वोक्तानुवादः ॥ ९९ ॥ तदेवस्पष्टयति विमलान्यूर्ध्वेति ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इतःपरमूर्ध्वपुंड्रादीनामधिकारिणआह ऊर्ध्वपुड्रमिति ॥ ६ ॥ वैदिकस्याधिकारोनास्ति वैदिकातिरिक्तएवाधिकारीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ श्रौतंतिर्यक्त्रिपुंड्रमित्यस्यपूर्वेणान्वयः ॥ ९ ॥ ११० ॥ अंकितस्तप्तमुद्रादिभिः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ नचेतरदिति वैदिकविष्णुभक्तस्यापिश्रौतंभस्मादिकमेवविधीयते ॥ तप्तमुद्रोर्ध्वपुंड्रादिकंतुतंत्रोक्तदीक्षावतांवैष्णवानांविधीयतइतिभावः ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रादुर्भावविशेषाणांरामकृष्णाद्यवताराणाम् ॥ तेषामुपासकैरपिभस्मोद्धूलनंभस्मत्रिपुंड्रादिकमेवधार्यमितिभावः ॥ १६ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रादिकमश्रौतमेवभवतिनतिर्यक्त्रिपुंड्रकमित्यन्वयः ॥ १७ ॥ तस्मत्तांत्रिकैरेवोर्ध्वपुंड्रंधार्यंनवैदिकैरित्युपसंहरति यस्त्विति ॥१८॥ इतिसर्वंसूतसंहितापराशरोपपुराणकूर्मपुराणादिषुस्पष्टम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेपंचदशोऽध्यायः॥१५॥शतश्लोकैःषडधिकैःसंध्योपासनमुत्तमम् ॥ द्विजानांकथ्यतेयेनजगदंबातुतुष्यति॥१॥तिलकविधानानंतरंसंध्याविधिंकथयति अथातइति ॥संध्यायाःसंध्याकालाधिष्ठात्र्यागायत्रीदेव्याउपासनमित्यर्थः॥ तथाचयाज्ञवल्क्यः ॥ संधौसंध्यामुपासीतनोदितेनास्तगेरवाविति ॥ संध्याशब्दवाच्यांदेवीमाह ॥ संध्यात्रयंतुकर्तव्यमित्यत्रतुसंध्याशब्दःसंध्याकालिककर्मपरः ॥ तत्रयाज्ञवल्क्यवाक्येसंधावितिमध्याह्नस्याप्युपलक्षणम् ॥ पूर्वंसंध्यातुगायत्रीसावित्रीमध्यमास्मृता ॥ याभवेत्पश्चिमासंध्यासाविज्ञेयासरस्वती ॥ श्वेताभवतिगायत्रीसावित्रीरक्तवर्णिका॥कृष्णासरस्वतीज्ञेयासंध्यात्रयमुदाहृतमितितदुक्तेश्च ॥ अनेनैवक्रमेणब्रह्मरुद्रविष्णुसमानाकारत्वाद्गायत्र्यादीनांब्रह्मरुद्रविष्णुरूपत्वमुक्तंनत्वत्रब्रह्मरुद्रविष्णूनांस्त्रीरूपत्वेनध्येयत्वमितिबोध्यम् ॥ तत्रोपासनंनामध्यानमात्रम् ॥ नभिन्नांप्रतिपद्येतगायत्रींब्रह्मणासह ॥ साहमस्मीत्युपासीतविधिनायेनकेनचिदितिव्यासवचनादितिकेचित् ॥ परेतुध्यानपूर्वकोमंत्रजपएवात्रोपासनम् ॥ यासासंध्याजगत्सूतिर्मायातीताहिनिष्कला ॥ ईश्वरीकेवलाशक्तिस्तत्त्वत्रयसमुद्भवा ॥ ध्यात्वार्कमंडलगतांसावित्रींप्रजपेद्बुधइतिकौर्मेणवचनेनध्यानस्यांगत्वप्रतिपादनात् ॥ देवतांध्यायन्जपंकुर्यादितिशंखस्मृतेश्च ॥ एवंचनभिन्नामितिव्यासवाक्येंगभूतध्यानस्यैवोपासनात्वेनाभिध्यानम् ॥ नित्योदकःसंध्यामुपासीतेत्युपक्रम्यगायत्रीजपस्यैवाश्वलायनेनाभिधानाच्च ॥ गायत्रीजपस्यैवप्राधान्यप्रतीतेः ॥ ऋषयोदीर्घसंध्यत्वाद्दीर्घमायुरवाप्नुयुरिति ॥ मनुरपि गायत्रीजपपरतयैवब्रह्माभिन्नार्कोपस्थानादित्याहुः ॥ केचित्तुगायत्रीमंत्ररूपांतत्प्रतिपाद्यब्रह्माभिन्नत्वेनगृहीतांजपेनसाहमित्युपासीतेतिव्यासवाक्यार्थमाहुः ॥ सर्वथापिअत्रसंध्यापदेनस्त्रीरूपाणांब्रह्मरुद्रविष्णूनांसंध्याकालेनग्रहणम् ॥ नवागायत्र्यतिरिक्तायाःकस्याश्चित्संध्याकालाधिष्ठात्र्यादेव्याग्रहणम् ॥ किंतु ब्रह्मणएवार्कमंडलांतर्गतचैतन्याभिन्नस्यगायत्र्यर्थभूतस्यसंध्यात्रयेगायत्र्याद्याकारधारिणोग्रहणम् ॥ तथाचैकैवगायत्रीसंध्यात्रयेआकारत्रयैरुपास्या ॥ संध्याकालातिरिक्तकालेजपेकर्तव्येतु मुक्ताविद्रुमहेमनीलेत्यादिध्यानप्रकारेणोपास्येतिबोध्यम्॥ एतेनसंध्यापदेनस्त्रीरूपाणांब्रह्मरुद्रविष्णूनांग्रहणंगायत्र्यतिरिक्तस्यदेवतात्रयस्यकस्यचिद्वाग्रहणम् ॥ गायत्रीजपेतुगायत्र्यामुक्ताविद्रुमेतिप्रोक्तध्यानायाएवग्रहणमितिप्राचोक्तमपास्तम् ॥ १ ॥ संध्योपासनकालमाह प्रातःसंध्यामिति ॥ २ ॥ उत्तमाधमभेदेनकालभेदमाह तद्भेदानिति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

प्रादुर्भावविशेषाणामपितस्यतदेवहि ॥ श्रौतंलिंगंतुविज्ञेयंत्रिपुंड्रोद्धूलनादिकम् ॥ १६ ॥ अश्रौतमूर्ध्वपुंड्रादिनैवतिर्यक्त्रिपुंड्रकम् ॥ वेदमार्गैकनिष्ठानां
वेदोक्तेनैववर्त्मना ॥ १७ ॥ ललाटेभस्मनातिर्यक्त्रिपुंड्रंधार्यमेवहि ॥ यस्तुनारायणंदेवंप्रपन्नःपरमंपदम् ॥ ११८ ॥ धारयेत्सर्वदाशूलंललाटेगंधवारि
णा ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांपुण्यंसंध्योपासनमुत्तम
म् ॥ भस्मधारणमाहात्म्यंकथितंचैवविस्तरात् ॥ १ ॥ प्रातःसंध्याविधानंचकथयिष्यामितेऽनघ ॥ प्रातःसंध्यांसनक्षत्रांमध्याह्नेमध्यभास्कराम् ॥ २ ॥
ससूर्यांपश्चिमांसंध्यांतिस्रःसंध्याउपासते ॥ तद्भेदानपिवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ ३ ॥ उत्तमातारकोपेतामध्यमालुप्ततारका ॥ अधमासूर्यसहिताप्रा
तःसंध्यात्रिधामता ॥ ४ ॥ उत्तमासूर्यसहितामध्यमाऽस्तमितेरवौ ॥ अधमातारकोपेतासायंसंध्यात्रिधामता ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

संध्योपासनस्यावश्यकत्वमाह विप्रोवृक्षइति ॥६॥७॥८॥९॥प्रायश्चित्तमाह कालातिक्रमणेइति ॥ अर्घ्यत्रयानंतरंप्रायश्चित्तार्थमर्घ्यांतरंदेयमित्यर्थः ॥ आदौप्रथमतः प्रायश्चित्तार्थंदेवींगायत्रींजप्त्वासंध्यां समाचरेदित्यर्थः ॥ अल्पकालातिक्रमे चतुर्थोर्घ्योबहुकालातिक्रमेऽष्टशतंजपइतितुरहस्यम् ॥१० ॥ ११॥ तदुत्तमाउत्तमातोऽप्युत्तमेत्यर्थः ॥१२॥ तत्रहेतुमाह यतोदेव्याइति ॥ गायत्रीदेव्याउपासना देव्याःसमीपेएवकर्तव्येत्यर्थः ॥ १३॥१४॥१५॥ १६॥१७॥ संध्याक्रममाह आचांतइति ॥ केशवादिकनामभिराचांतइत्यन्वयः ॥ प्रथमतआचांतः पश्चात्प्राणमायम्यसंकल्पंकुर्यादितिशेषः ॥ सचेत्थं

विप्रोवृक्षोमूलकान्यत्रसंध्यावेदःशाखाधर्मकर्माणिपत्रम् ॥ तस्मान्मूलंयत्नतोरक्षणीयंछिन्नेमूलेनैववृक्षोनशाखा ॥ ६ ॥ संध्यायेननविज्ञातासंध्यायेनानुपासिता ॥ जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतःश्वाचैवजायते ॥७॥ तस्मान्नित्यंप्रकर्तव्यंसंध्योपासनमुत्तमम् ॥ तदभावेऽन्यकर्मादावधिकारीभवेन्नहि ॥८॥ उदयास्तमयादूर्ध्वंयावत्स्याद्घटिकात्रयम् ॥ तावत्संध्यामुपासीतप्रायश्चित्तंततःपरम् ॥९॥ कालातिक्रमणेजातेचतुर्थार्घ्यंप्रदापयेत् ॥ अथवाष्टशतंदेवींजप्त्वाऽऽदौतांसमाचरेत् ॥१०॥ यस्मिन्कालेतुयत्कर्मतत्कालाधीश्वरींचताम् ॥ संध्यामुपास्यपश्चात्तुतत्कालीनंसमाचरेत् ॥११॥ गृहेसाधारणाप्रोक्तागोष्ठेवैमध्यमाभवेत् ॥ नदीतीरेचोत्तमास्याद्देवीगेहेतदुत्तमा ॥१२॥ यतोदेव्याउपासेयंततोदेव्यास्तुसन्निधौ ॥ संध्यात्रयंप्रकर्तव्यंतदानंत्यायकल्पते ॥१३॥ एतस्याअपरंदैवंब्राह्मणानांनविद्यते ॥ नविष्णूपासनानित्यानशिवोपासनातथा ॥ १४ ॥ यथाभवेन्महादेव्यागायत्र्याःश्रुतिचोदिता ॥ सर्ववेदसारभूतागायत्र्यास्तुसमर्चना॥१५॥ब्रह्मादयोऽपिसंध्यायांतांध्यायंतिजपंतिच ॥ वेदाजपंतितांनित्यंवेदोपास्याततःस्मृता ॥१६॥ तस्मात्सर्वेद्विजाःशाक्तानशैवानचवैष्णवाः ॥ आदिशक्तिमुपासंतेगायत्रींवेदमातरम् ॥ १७ ॥ आचांतःप्राणमायम्यकेशवादिकनामभिः ॥ केशवश्चतथानारायणोमाधवएवच ॥ १८ ॥ गोविंदोविष्णुरेवाथमधुसूदनएवच ॥ त्रिविक्रमोवामनश्चश्रीधरोऽपितत:परम् ॥ १९ ॥ हृषीकेशःपद्मनाभोदामोदरअतःपरम् ॥ संकर्षणोवासुदेवःप्रद्युम्नोप्यनिरुद्धकः ॥२० ॥ पुरुषोत्तमाधोक्षजौचनारसिंहोच्युतस्तथा ॥ जनार्दनउपेंद्रश्चहरिःकृष्णोंऽतिमस्तथा ॥ २१ ॥ ॐकारपूर्वकंनामचतुर्विंशतिसंख्यया ॥ स्वाहांतैःप्राशयेद्वारिनमोंतैःस्पर्शयेत्तथा ॥२२॥ केशवादित्रिभिःपीत्वाद्वाभ्यांप्रक्षालयेत्करौ ॥ मुखंप्रक्षालयेद्वाभ्यांद्वाभ्यामुन्मार्जनंतथा ॥२३॥ एकेनपाणिंसंप्रोक्ष्यपादावपिशिरोऽपिच ॥ संकर्षणादिदेवानांद्वादशांगानिसंस्पृशेत् ॥ २४ ॥

ममोपात्तदुरितक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रातःसंध्यामुपासिष्येइति ॥ केशवादिनामान्याह केशवश्चेति ॥१८॥१९ ॥२०॥२१॥ स्वाहांतैर्नामभिराचमनंनमोंतैरंगस्पर्शःकार्यइत्यर्थः ॥ २२ ॥ तदेवाह केशवादित्रिभिरिति ॥ २३॥ संकर्षणादिदेवानांनामभिरितिशेषः ॥ तत्रप्रकारः ॥ ॐकेशवायस्वाहेति ॥ एवंत्रिनामभिरपःपीत्वागोविंदायनमोविष्णवेनमइतिकरौप्रक्षाल्यमधुसूदनत्रिविक्रमेतिद्वाभ्यामंगुष्ठमूलेनोष्ठौसंमृज्यवामनश्रीधरेतिद्वाभ्यांतथैवमुखमुन्मार्ज्यहृषीकेशेतिवामकरंप्रोक्ष्यपद्मनाभेतिपादौसंप्रोक्ष्यदामोदरेतिमूर्धानंसंप्रोक्ष्यसंकर्षणेतिसंहतमध्यमांगुलित्रयेणास्यंसंस्पृश्यवासुदेवप्रद्युम्नेतिद्वाभ्यामंगुष्ठतर्जनीभ्यांनासापुटेसंस्पृश्यानिरुद्धपुरुषोत्तमेतिद्वाभ्यामंगुष्ठानामिकाभ्यांचक्षुषीसंस्पृश्याधोक्षजनारसिंहेतिद्वाभ्यांतथैवश्रोत्रेसंस्पृश्याच्युतेतिकनिष्ठांगुष्ठाभ्यांनाभिंसंस्पृश्यजना

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देनेतिपाणितलेनत्हृदयंसंस्पृश्योपेंद्रेतिशिरःसंस्पृश्यहरयेनमःकृष्णायनमइतिद्वाभ्यांदक्षिणवामबाहुमूलेस्पृशेदिति ॥एतच्चाचाराह्निकेस्पष्टम् ॥ २४॥उदकंपीत्वेति ॥ उदकपानसमयेवामेनहस्तेनदक्षिणंस्पृशेदित्यर्थः ॥२५॥२६॥ आचमनमुद्रामाह संहतांगुलिनेति ॥ मिलितांगुलिनेत्यर्थः ॥ २७॥ आचमनविधिमुक्त्वाप्राणायामविधिमाह प्राणायाममिति ॥ तुरीयपदंतुर्यपादस्तत्सहितामित्यर्थः ॥

तांजपन्प्राणायामंकुर्यादित्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ पीडयेदिति ॥ दक्षनासापुटेअंगुष्ठंस्थापयेद्वामनासापुटेकनिष्ठानामिकेस्थापयेन्मध्यमांतर्जनींचबहिःप्रसारयेदित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

दक्षिणेनोदकंपीत्वावामेनसंस्पृशेद्बुधः ॥ तावन्नशुध्यतेतोयंयावद्वामेननस्पृशेत् ॥ २५ ॥ गोकर्णाकृतिहस्तेनमाषमात्रंजलंपिबेत् ॥ ततोन्यूनाधिकंपीत्वा सुरापानीभवेद्द्विजः ॥ २६ ॥ संहतांगुलिनातोयंपाणिनादक्षिणेनतु ॥ मुक्तांगुष्ठकनिष्ठाभ्यांशेषेणाचमनंविदुः ॥२७ ॥ प्राणायामंततःकृत्वाप्रणवस्मृतिपूर्वकम् ॥ गायत्रींशिरसासार्धंतुरीयपदसंयुताम् ॥२८॥ दक्षिणेरेचयेद्वायुंवामेनपूरितोदरम् ॥ कुंभेनधारयेन्नित्यंप्राणायामंविदुर्बुधाः॥२९॥पीडयेद्दक्षिणां नाडीमंगुष्ठेनतथोत्तराम् ॥ कनिष्ठानामिकाभ्यांतुमध्यमांतर्जनींत्यजेत् ॥ ३० ॥ रेचकःपूरकश्चैवप्राणायामोऽथकुंभकः ॥ प्रोच्यतेसर्वशास्त्रेषुयोगिभिर्यतमानसैः ॥३१॥ रेचकःसृजतेवायुंपूरकःपूरयेत्तुतम् ॥ साम्येनसंस्थितिर्यत्तत्कुंभकःपरिकीर्तितः ॥ ३२ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंनाभिमध्येप्रतिष्ठितम् ॥ चतुर्भुजंमहात्मानंपूरकेचिंतयेद्धरिम् ॥३३॥ कुंभकेतुहृदिस्थानेध्यायेत्तुकमलासनम् ॥ प्रजापतिंजगन्नाथंचतुर्वक्त्रंपितामहम् ॥ ३४ ॥ रेचकेशंकरंध्यायेल्ललाटस्थंमहेश्वरम् ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंनिर्मलंपापनाशनं ॥ ३५ ॥ पूरकेविष्णुसायुज्यंकुंभकेब्रह्मणोगतिम् ॥ रेचकेनतृतीयंतुप्राप्नुयादीश्वरंपरम् ॥ ॥ ३६ ॥ पौराणाचमनाद्यंचप्रोक्तंदेवर्षिसत्तम ॥ श्रौतमाचमनाद्यंचशृणुपापापहंमुने ॥३७ ॥ प्रणवंपूर्वमुच्चार्यगायत्रींतुतदित्यृचम् ॥ पादादौव्याहृतीस्तिस्रःश्रौताचमनमुच्यते ॥ ३८ ॥ गायत्रींशिरसासार्धंजपेद्व्याहृतिपूर्विकाम् ॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तांत्रिरयंप्राणसंयमः ॥३९॥ “सलक्षणंतुप्राणानामायामंकीर्त्यतेऽधुना ॥ नानापापैकशमनंमहापुण्यफलप्रदम् ॥” पंचांगुलीभिर्नासाग्रंपीडयेत्प्रणवेनतु ॥ सर्वपापहरामुद्रावानप्रस्थगृहस्थयोः॥४०॥कनिष्ठानामिकांगुष्ठैर्यतेश्चब्रह्मचारिणः ॥ आपोहिष्ठेतितिसृभिःप्रोक्षणंस्यात्कुशोदकैः ॥४१ ॥ ऋगंतेमार्जनंकुर्यात्पादांतेवासमाहितः ॥ नवप्रणवयुक्तेनापोहिष्ठेत्यनेनतु ॥ ४२ ॥ नश्येदघंमार्जनेनसंवत्सरसमुद्भवम् ॥ ततआचमनंकृत्वासूर्यश्चेतिपिबेदपः ॥ ४३ ॥ अंतःकरणसंभिन्नंपापंतस्यविनश्यति ॥ प्रणवेनव्याहृतिभिर्गायत्र्याप्रणवाद्यया ॥४४॥ आपोहिष्ठेतिसूक्तेनमार्जनंचैवकारयेत् ॥ उद्धृत्यदक्षिणेहस्तेजलंगोकर्णवत्कृते ॥ ४५ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तदित्यृचंतत्सवितुरित्यादि ॥ ३८ ॥ प्रतिप्रणवेति ॥ प्रत्येकव्याहृतौप्रणवयोगःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ३९ ॥ प्राणायामेपक्षांतरेणमुद्रांतरमाह पंचांगुलीभिरिति ॥ ४० ॥ मार्जनमाह आपोहिष्ठेतीति ॥ तिसृभिर्ऋग्भिस्त्रिवारंप्रोक्षणम् ॥ यद्वा तिसृणांऋचांनवपादाभवंतितत्रपादादौप्रणवमुच्चार्यनवभिःपादैर्नववारंमार्जनंकुर्यादित्यर्थः॥४१ ॥ ४२ ॥ सूर्यश्चेतीति ॥ सूर्यश्चमामन्यु श्चेतिऋचा ॥ ४३ ॥ मार्जनांतरमाह प्रणवेनेति ॥ सर्वैर्मिलित्वैकंमार्जनमित्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ऋतंचेति ॥ ऋतंचसत्यंचेत्यादिः ॥ ४६ ॥ द्रुपदांद्रुपदादिवेन्मुमुचानइत्यादि ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मध्याह्नेइति ॥ मध्याह्नेतुसकृदेवार्घ्यदानंसंध्ययोरुभयोस्तुत्रिवारमर्घ्यदानमित्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ अर्घ्यदानकारणमाह उदकमिति ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ तथाचतैत्तिरीयश्रुतिः ॥ ताआपोवज्रीभूतास्तानिरक्षांसिमंदेहारुणेद्वीपेप्रक्षिपंतीति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ आगच्छ

नीत्वातंनासिकाग्रंतुवामकुक्षौस्मरेदघम् ॥ पुरुषंकृष्णवर्णंचऋतंचेतिपठेत्ततः ॥४६॥ द्रुपदावाऋचंपश्चाद्दक्षनासापुटेनच ॥ श्वासमार्गेणतंपापमानयेत्करवारिणि ॥ ४७ ॥ नावलोक्यैवतद्वारिवामभागेऽश्मनिक्षिपेत् ॥ निष्पापंतुशरीरंमेसंजातमितिभावयेत् ॥४८॥ उत्थायतुततःपादौद्वौसमौसन्नियोजयेत्॥जलांजलिंगृहीत्वातुतर्जन्यंगुष्ठवर्जितम्॥४९॥ वीक्ष्यभानुंक्षिपेद्वारिगायत्र्याचाभिमंत्रितम् ॥ त्रिवारंमुनिशार्दूलविधिरेषोऽर्घ्यमोचने॥५०॥ततःप्रदक्षिणांकुर्यादसावादित्यमंत्रतः ॥ मध्याह्नेसकृद्देवस्यात्संध्ययोस्तुत्रिवारतः॥५१॥ ईषन्नम्रःप्रभातेतुमध्याह्नेदंडवत्स्थितः ॥ आसनेचोपविष्टस्तुद्विजःसायंक्षिपेदपः॥५२॥ उदकंप्रक्षिपेद्यस्मात्तत्कारणमतःशृणु ॥ त्रिंशत्कोट्योमहावीरामंदेहानामराक्षसाः॥५३॥कृतघ्नादारुणाघोराःसूर्यमिच्छंतिखादितुम् ॥ ततोदेवगणाःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः ॥ ५४ ॥ उपासतेमहासंध्यांप्रक्षिपंत्युदकांजलीन् ॥ दह्यंतेतेनदैत्यास्तेवज्रीभूतेनवारिणा ॥५५॥ एतस्मात्कारणाद्विप्राःसंध्यांनित्यमुपासते ॥ महापुण्यस्यजननंसंध्योपासनमीरितम् ॥५६॥ अर्घ्यांगभूतमंत्रोऽयंप्रोच्यतेशृणुनारद॥ यदुच्चारणमात्रेणसांगसंध्याफलंभवेत् ॥५७॥ सोहमर्कोऽस्म्यहंज्योतिरात्माज्योतिरहंशिवः ॥ आत्मज्योतिरहंशुक्लःसर्वज्योतीरसोऽस्म्यहम् ॥ ५८ ॥ आगच्छवरदेदेविगायत्रिब्रह्मरूपिणि ॥ जपानुष्ठानसिद्ध्यर्थंप्रविश्यहृदयंमम ॥५९॥ उत्तिष्ठदेविगंतव्यंपुनरागमनायच ॥ अर्घ्यैषुदेविगंतव्यंप्रविश्यहृदयंमम ॥६०॥ ततःशुद्धःस्थलेनैजमासनंस्थापयेद्बुधः ॥ तत्रारुह्यजपेत्पश्चाद्गायत्रींवेदमातरम् ॥६१॥ अत्रैवखेचरीमुद्राप्राणायामोत्तरंमुने ॥ प्रातःसंध्याविधानेचकीर्तितामुनिपुंगव ॥६२॥ तन्नामार्थंप्रवक्ष्यामिसादरंशृणुनारद ॥ चित्तंचरतिखेयस्माज्जिह्वाचरतिखेगता ॥६३॥ भ्रुवोरंतर्गताद्दृष्टिर्मुद्राभवतिखेचरी॥नचासनंसिद्धसमंनकुंभसदृशोऽनिलः॥६४॥ नखेचरीसमामुद्रासत्यंसत्यंचनारद ॥ घंटावत्प्रणवोच्चाराद्वायुंनिर्जित्ययत्नतः॥६५॥स्थिरासनेस्थिरोभूत्वानिरहंकारनिर्ममः॥लक्षणंनारदमुनेशृणुसिद्धासनस्यच ॥६६॥ योनिस्थानकमंघ्रिमूलघटितंकृत्वादृढंविन्यसेन्मेढ्रेपादमथैकमेवहृदयंकृत्वासमंविग्रहम् ॥स्थाणुःसंयमितेंद्रियोचलदृशापश्यन्भ्रुवोरंतरम्तिष्ठत्येतदतीवयोगिसुखदंसिद्धासनंप्रोच्यते ॥६७॥आयातुवरदादेवीअक्षरंब्रह्मसंमितम्॥ गायत्रींछंदसांमातरिदंब्रह्मजुषस्वमे ॥६८॥

वरदेइति ॥ तूष्णींगायत्रीप्रार्थना ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥इयंखेचरीमुद्राहठप्रदीपिकायांप्रसिद्धा ॥६४॥ घंटावत्तन्नादवत्प्रणवोच्चारादित्यर्थः॥ प्लुतप्रणवोच्चारादितितात्पर्यम्॥६५॥ ॥६६॥योनिस्थानकमिति ॥ एकंपादमूलंलिंगमूलेद्वितीयपादमूलंवृषणाधइत्यर्थः ॥ हृदयंसमंविग्रहंशरीरंचसमंदंडवदित्यर्थः ॥६७॥ ततआसनबंधानंतरंगायत्र्यावाहनमंत्रमाह आयात्विति॥६८॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥७४॥ न्यासात्पूर्वंपरमात्मनः स्मरणमाह हृत्पद्ममध्येइति ॥७५॥७६॥ व्याहृतिन्यासमाह भूरित्युक्त्वेति ॥ ॐभूःपादाभ्यांनमइत्येवंमंत्राऊह्याः॥ ७७ ॥

यदह्नात्कुरुतेपापंतदह्नात्प्रतिमुच्यते ॥ यद्रात्र्यात्कुरुतेपापंतद्रात्र्यात्प्रतिमुच्यते ॥ ६९ ॥ सर्ववर्णेमहादेविसंध्याविद्येसरस्वति ॥ अजरेअमरेदेविसर्व
देविनमोस्तुते ॥ ७० ॥ ओजोसीत्यादिमंत्रेणदेवीमावाहयेत्ततः ॥ यत्कृतंत्वदनुष्ठानंतत्सर्वंपूर्णमस्तुमे ॥ ७१ ॥ ततःशापविमोक्षायविधानंसम्यगाच
रेत् ॥ ब्रह्मशापस्ततोविश्वामित्रस्यचतथैवच ॥ ७२ ॥ वसिष्ठशापइत्येतत्त्रिविधंशापलक्षणम् ॥ ब्रह्मणःस्मरणेनैवब्रह्मशापोनिवर्त्यते ॥७३॥ विश्वामित्र
स्मरणतोविश्वामित्रस्यशापकः ॥ वसिष्ठस्मरणादेवतस्यशापोविनश्यति॥७४॥हृत्पद्ममध्येपुरुषंप्रमाणंसत्यात्मकंसर्वजगत्स्वरूपम् ॥ ध्यायामिनित्यंपर
मात्मसंज्ञंचिद्रूपमेकंवचसामगम्यम् ॥ ७५ ॥ अथन्यासविधिंवक्ष्येसंध्यायाअंगसंभवम् ॥ ॐकारंपूर्ववद्योज्यंततोमंत्रानुदीरयेत् ॥ ७६ ॥ भूरित्युक्त्वा
चपादाभ्यांनमइत्येवचोच्चरेत् ॥ भुवःपूर्वंतुजानुभ्यांस्वःकटिभ्यांनमोवदेत्॥७७॥ महर्नाभ्यैजनश्चैवहृदयायततस्तपः ॥ कंठायचततःसत्यंललाटेपरिकी
र्तयेत्॥७८॥अंगुष्ठाभ्यांतत्सवितुस्तर्जनीभ्यांवरेण्यकम् ॥ भर्गोदेवस्यमध्याभ्यांधीमहीत्येवकीर्तयेत्॥७९॥अनामाभ्यांकनिष्ठाभ्यांधियोयोनःपदंवदेत्॥
प्रचोदयात्करपृष्ठतलयोर्विन्यसेत्सुधीः ॥८०॥ ब्रह्मात्मनेतत्सवितुर्हृदयायनमस्तथा ॥ विष्णवात्मनेवरेण्यंचशिरसेनमइत्यपि ॥ ८१ ॥ भर्गोदेवस्य
रुद्रात्मनेशिखायैप्रकीर्तितम् ॥ शक्त्यात्मनेधीमहीतिकवचायततःपरम् ॥८२॥ कालात्मनेधियोयोनोनेत्रत्रयउदीरितम् ॥ प्रचोदयाच्चसर्वात्मनेऽस्त्राय
परिकीर्तितम् ॥८३॥ अक्षरन्यासमेवाग्रेकथयामिमहामुने ॥ गायत्रीवर्णसंभूतन्यासःपापहरःपरः ॥ ८४ ॥ प्रणवंपूर्वमुच्चार्यवर्णन्यासःप्रकीर्तितः ॥ त
त्कारमादावुच्चार्यपादांगुष्ठद्वयेन्यसेत् ॥ ८५ ॥ सकारंगुल्फयोस्तद्वद्विकारंजंघयोर्न्यसेत् ॥ जान्वोस्तुकारंविन्यस्यऊर्वोश्चैववकारकम् ॥ ८६ ॥ रेकारंचगु
देन्यस्यणिकारंलिंगएवच ॥ कट्यांयकारमेवात्रभकारंनाभिमंडले ॥ ८७॥ गोकारंहृदयेन्यस्यदेकारंस्तनयोर्द्वयोः ॥ वकारंहृदिविन्यस्यस्यकारंकंठकूपके
॥ ८८ ॥ धीकारंमुखदेशेतुमकारंतालुदेशके ॥ हिकारंनासिकाग्रेतुधिकारंनेत्रमंडले ॥८९॥ भ्रूमध्येचैवयोकारंयोकारंचललाटके ॥ नकारंवैपूर्वमुखेप्र
कारंदक्षिणेमुखे ॥ ९० ॥ चोकारंपश्चिममुखेदकारंचोत्तरेमुखे ॥ याकारंमूर्ध्निविन्यस्यतकारंव्यापकंन्यसेत् ॥९१॥ एतन्यासविधिंकेचिन्नेच्छंतिजपतत्प
राः ॥ ततोध्यायेन्महादेवींजगन्मातरमंबिकाम् ॥ ९२ ॥

॥ ७८ ॥ अंगुष्ठादिन्यासमाह अंगुष्ठाभ्यामिति ॥ तत्सवितुरंगुष्ठाभ्यांनमइत्येवंमंत्राऊह्याः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ हृदयादिन्यासमाह ब्रह्मात्मनेइति ॥ तत्सवितुर्ब्रह्मात्मनेहृदयायनमइत्येवंमंत्राऊह्याः ॥
॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ वर्णन्यासमाह अक्षरन्यासेति ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ एतन्यासकथनेनऋषिच्छंदोन्यासोपिसूचितइत्यर्थाद्वेदितव्यम् ॥ तेच

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तेचऋषिच्छंदोन्यासाग्रंथांतरेप्रसिद्धाएवसंतीतिगौरवभियानलिख्यंते ॥ एतन्न्यासविधिंकेचिदिति ॥ तथाचगृह्यपरिशिष्टे शुचौदेशेदर्भांभसोक्षितेदर्भानास्तीर्यव्याहृतिभिरुपविश्यमाणायामत्रयंकृत्वा त्मानंव्याहृतिभिरभ्युक्ष्यसावित्र्याऋषिदैवतच्छंदांस्यनुस्मृत्यषड्भिस्तदंगमंत्रैरित्यादिन्यसेदेषोंगन्यासएनमप्येकेनेच्छंतिसहिविधिरवैदिकइत्युक्तम् ॥ अत्रैकेइतिपदेनाकरणेप्रत्यवायोनास्तिकृतेत्व भ्युदयइतिसूचितम् ॥अन्यथा एकेइतिकथनस्यवैयर्थ्यापत्तेः ॥९२॥९३ ॥ चतुरास्यांचतुर्मुखाम् ॥ द्विनेत्रांप्रतिवक्त्रंनेत्रद्वयम् ॥ मालांजपमालाम् ॥ कुंडिकांकमंडलुम् ॥९४॥ ऋग्वेदाध्यायिनीमृग्वे मुद्गिरंतींऋग्वेदोत्पादिकामित्यर्थः ॥ हंसपत्रांहंसवाहनांहंसोपरिरक्तांबुजंतदारूढामित्यर्थः ॥ ब्रह्मदेवतांब्रह्मणश्चतुर्मुखस्यदेवतांतदुपास्यामित्यर्थः ॥ ९५ ॥ चतुष्पदामिति ॥ तदुक्तंगायत्रीहृदये ॥ ऋग्वेदोस्याःप्रथमःपादोभवति ॥ यजुर्वेदोद्वितीयःपादः ॥ सामवेदस्तृतीयःपादः ॥ अथर्ववेदश्चतुर्थःपादः ॥ पूर्वादिक्प्रथमाकुक्षिर्भवति ॥ दक्षिणादिक्द्वितीयाकुक्षिर्भवति ॥ पश्चिमादिक्तृतीयाकुक्षि र्भवति ॥ उत्तरादिक्चतुर्थीकुक्षिर्भवति ॥ ऊर्ध्वदिक्पंचमीकुक्षिर्भवति ॥ अधरादिक्षष्ठीकुक्षिर्भवति ॥ अंतरिक्षादिक्सप्तमीकुक्षिर्भवति ॥ अवांतरादिक्अष्टमीकुक्षिर्भवति ॥ व्याकरणमस्याःप्रथमंशि रोभवति ॥ शिक्षाद्वितीयंशिरोभवति ॥ कल्पस्तृतीयंशिरोभवति ॥ निरुक्तंचतुर्थंशिरोभवति ॥ ज्योतिषंनयनमितिपंचमंशिरोभवति ॥ इतिहासपुराणानिषष्ठंशिरोभवति ॥ उपनिषदःसप्तमंशिरोभवती

भास्वज्जपाप्रसूनाभांकुमारींपरमेश्वरीम् ॥ रक्तांबुजासनारूढांरक्तगंधानुलेपनाम् ॥९३॥ रक्तमाल्यांबरधरांचतुरास्यांचतुर्भुजाम् ॥ द्विनेत्रांस्रुक्स्रुवौमालां कुंडिकांचैवबिभ्रतीम् ॥९४॥ सर्वाभरणसंदीप्तामृग्वेदाध्यायिनींपराम् ॥ हंसपत्रामाहवनीयमध्यस्थांब्रह्मदेवताम् ॥९५॥ चतुष्पदामष्टकुक्षिंसप्तशीर्षांमहे श्वरीम् ॥ अग्निवक्त्रांरुद्रशिखांविष्णुचित्तांतुभावयेत् ॥९६॥ ब्रह्मातुकवचंयस्यागोत्रंसांख्यायनंस्मृतम् ॥ आदित्यमंडलांतस्थांध्यायेद्देवींमहेश्वरीम् ॥९७॥ एवंध्यात्वाविधानेनगायत्रींवेदमातरम् ॥ ततोमुद्राःप्रकुर्वीतदेव्याःप्रीतिकराःशुभाः ॥ ९८ ॥ संमुखंसंपुटंचैवविततंविस्तृतंतथा ॥ द्विमुखंत्रिमुखंचैवचतु ष्कंपंचकंतथा ॥ ९९ ॥ षण्मुखाधोमुखंचैवव्यापकांजलिकंतथा ॥ शकटंयमपाशंचग्रथितंसंमुखोन्मुखम् ॥ १०० ॥ विलंबंमुष्टिकंचैवमत्स्यंकूर्मंवराह कम् ॥ सिंहाक्रांतंमहाक्रांतंमुद्गरंपल्लवंतथा ॥ १ ॥ चतुर्विंशतिमुद्राश्चगायत्र्याःसंप्रदर्शयेत् ॥ शताक्षरांचगायत्रींसकृदावर्तयेत्सुधीः ॥ २ ॥

ति ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १००॥१॥ चतुर्विंशतिमुद्राश्चेति ॥ आसांनामानिलक्षणानिचब्रह्मकल्पोक्तानिलिख्यंते ॥ अथातोदर्शयेन्मुद्राःसंमुखंसंपुटंतथा ॥ ततोविततविस्तीर्णेद्विमुखंत्रिमुखं तथा ॥ चतुर्मुखंपंचमुखंषण्मुखाधोमुखेततः ॥ व्यापकांजलिकंचैवशकटंतदनंतरम् ॥ यमपाशंतुग्रथितंततःस्यात्संमुखोन्मुखम् ॥ विलंबांमुष्टिकोमीनस्ततःकूर्मवराहकौ ॥ सिंहाक्रांतंमहाक्रांतंततोमु द्गरपल्लवे ॥ चतुर्विंशतिरित्येतागायत्र्याःपरिकीर्तिताः ॥ जपकालेप्रयोक्तव्याअन्यथानिष्फलोजपः ॥ नजातुदर्शयेन्मुद्रामहाजनसमागमे ॥ क्षुभ्यंतिदेवतास्तस्यनिष्फलंचभवेदिति ॥ अथैतासांल क्षणमाह ॥ संमुखंसंहतौहस्तावुत्तानौकुंचितांगुली ॥ संपुटंपद्मकोशाभौकरावन्योन्यसंहतौ ॥ विततंसंहतौहस्तावुत्तानावायतांगुली ॥ विस्तीर्णंसंहतौपाणीमिथोमुक्तांगुलीयकौ ॥ संमुखंसक्तयोःपा ण्योःकनिष्ठाद्वययोगतः॥ शेषांगुलीनांवैकल्येद्विमुखत्रिमुखादयः ॥ शेषांगुलीनांसंयोगात्पूर्वसंयोगनाशनम् ॥ तिर्यक्संयुज्यमानाग्रौसंयुक्तांगुलिमंडलौ ॥ हस्तौषण्मुखमित्युक्तामुद्रामुद्राविशारदैः ॥ आकुंचिताग्रौसंयुक्तावर्वाग्घस्तावधोमुखौ ॥ उत्तानौतादृशावेवव्यापकंकुंचितौकरौ ॥ अधोमुखौतुमुक्ताग्रांगुष्ठकौशकटंकरौ ॥ बद्धमुष्टिकयोःपाण्योरुत्तानांनामतर्जनीम् ॥ कुंचितान्यातुबध्नातितर्ज नीयमपाशकम् ॥ उत्तानसंधिसंलीनबद्धांगुलिदलौकरौ ॥ संमुखीघटितौदीर्घांगुष्ठौग्रथितमुच्यते ॥ कुंचितोर्ध्वांगुलिर्वामोहस्तोदक्षेणतादृशा ॥ अधोमुखेनसंयुक्तःसंमुखोन्मुखमुच्यते ॥ उत्तानोन्नत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कोटीचविलंबःकथितःकरौ ॥मुष्टीचान्योन्यसंयुक्तावुत्तानोमुष्टिकोभवेत् ॥ मीनस्तुसंमुखीभूतामुक्तानामाकनिष्ठिकौ॥ऊर्ध्वसंयुक्तवक्रौतुशेषांगुलिःस्लोकरौ ॥ अधोमुखःकरोवामस्तादृशोदक्षिणेनतु॥पृष्ठदेशेसमाक्रांतःकूर्मोनामाभिधीयते ॥ऊर्ध्वमध्यंवामहस्तःकनिष्ठामाश्रयेत्करम् ॥वराहःकथ्यतेकंठसमीपाश्रयकेकरे ॥सिंहाक्रांतंसमाक्रांतंकरौकर्णाश्रितावृजू ॥ किंचित्तुकुंचिताग्रौचमहाक्रांतंस्मृतंहितौ॥ ऊर्ध्वोकेंचित्क्रतौपाशीमुद्रौवामतर्जनी ॥ ग्रस्तादक्षिणहस्तेनपल्लवोदक्षिणःकरः ॥ अधोमुखःस्थितोमूर्धिमुद्राणामितिलक्षणम् ॥ शताक्षरगायत्रीस्वरूपमाह शताक्षरामिति ॥२॥ जातवेदसनाम्नीम्॥जातवेदसेसुनवामसोममितिमंत्रः ॥ ३ ॥त्र्यंबकस्यर्चंत्र्यंबकंयजामहेइतिमंत्रः ॥ एतत्त्रयंमिलित्वाशताक्षरागायत्रीभवति ॥ तदुक्तंनित्याह्निके ॥ गायत्रीजपतःपूर्वंसकृज्जप्याशताक्षरा ॥ तेनरक्षाभवेन्नूनंपरमात्माप्रसीदतीति ॥४॥ नित्यजपनीयगायत्रीस्वरूपमाह ओंकारंपूर्वमुच्चार्येति ॥ एकप्रणवव्याहृतित्रययुक्तगायत्रीजपएवमुख्यःपक्षइत्यर्थः ॥५॥१०६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेषोडशोध्यायः ॥ १६ ॥ अर्धाधिकैःसप्तचत्वारिंशत्पद्यैरतःपरम् ॥ संध्यादिकृत्यंयत्किंचित्तत्त्रिभागांतमुच्यते ॥१॥ भिन्नपादेति ॥ पादत्रयंभिन्नंपठेन्नतुसंलग्नंपठित्वाजपेदित्यर्थः ॥ तदुक्तंनित्या

चतुर्विंशत्यक्षराणिगायत्र्याःकीर्तितानिहि ॥ जातवेदसनाम्नींचऋचमुच्चारयेदतः ॥ ३ ॥ त्र्यंबकस्यर्चमात्रंच्यगायत्रीशतवर्णका ॥ भवतीयंमहापुण्यासकृज्जप्याबुधैरियम् ॥ ४ ॥ ॐकारंपूर्वमुच्चार्यभूर्भुवस्वस्तथैवच ॥ चतुर्विंशत्यक्षरांचगायत्रींप्रोच्चरेत्ततः ॥ ५ ॥ एवंनित्यंजपंकुर्याद्ब्राह्मणोविप्रपुंगवः ॥ ससमग्रंफलंप्राप्यसंध्यायाःसुखमेधते ॥ १०६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥श्री॥ ॥ नारायणउवाच ॥ भिन्नपादातुगायत्रीब्रह्महत्याप्रणाशिनी ॥ अभिन्नपादागायत्रीब्रह्महत्यांप्रयच्छति ॥ १ ॥ अच्छिन्नपादागायत्रीजपंकुर्वंतियेद्विजाः ॥ अधोमुखाश्चतिष्ठंतिकल्पकोटिशतानिच ॥ २ ॥ संपुटैकषडोंकारागायत्रीविविधामता ॥ धर्मशास्त्रपुराणेषुइतिहासेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ पंचप्रणवसंयुक्तांजपेदित्यनुशासनम् ॥ जपसंख्याष्टभागांतेपादोजप्यस्तुरीयकः ॥४॥ सद्विजःपरमोज्ञेयःपरंसायुज्यमाप्नुयात् ॥ अन्यथाप्रजपेद्यस्तुसजपोविफलोभवेत् ॥५॥ संपुटैकाषडोंकाराभवेत्साऊर्ध्वरेतसाम् ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीवामोक्षार्थीतुरीयांजपेत् ॥६॥ तुरीयपादोगायत्र्याःपरोरजसेसावदोम् ॥ ध्यानमस्यप्रवक्ष्यामिजपसांगफलप्रदम् ॥७॥ हृदिविकसितपद्मंसार्कसोमाग्निबिंबंप्रणवमयमचिंत्यंयस्यपीठंप्रकल्प्यम् ॥अचलपरमसूक्ष्मंज्योतिराकाशसारंभवतुमममुदंसौसच्चिदानंदरूपः॥८॥

ह्निके ॥ सावकाशतयाविद्वान्भिन्नपादांजपेद्बुधः॥एकश्वासोच्चारणात्सुसंदिग्धंत्वक्षरंभवेदिति ॥१॥२॥ संपुटाप्रणवसंपुटा ॥ एकषडोंकाराएकोंकाराषडोंकाराचेत्यर्थः ॥३॥ पंचप्रणवेति ॥ अयमप्येकःपक्षोस्तीत्यर्थः ॥ गायत्रीजपेकिंचिद्विशेषमाह जपसंख्येति ॥ यत्संख्ययाजपःकर्तव्यस्तत्संख्यायाअष्टभागांतइत्यर्थः ॥ तुरीयःपादःपरोरजसेत्यादिः ॥ तदुक्तंनित्याह्निके ॥ जपसंख्याअष्टभागांतेजपेत्पादंतुरीयकम् ॥उन्मुखत्वंभवेत्तेनसच्चिदानंदरूपिणइति ॥ ४ ॥ ५ ॥ चतुर्विंशगायत्र्याअधिकारिणआह संपुटकेति ॥ एकासंपुटा ॥ द्वितीयाषडोंकारा ॥ पंचप्रणवयुक्तायाइदमुपलक्षणम् ॥ एतद्गायत्रीत्रितयंऊर्ध्वरेतसांभवतीत्यर्थः ॥ अथचगृहस्थोब्रह्मचारीवातुरीयांपूर्वोक्तभेदचतुष्टयेतुरीयामेकप्रणवयुक्तांजपेदित्यर्थः ॥ तदुक्तंव्यासेन ॥ संपुटैकाषडोंकारागायत्रीत्रिविधामता ॥ तत्रैकप्रणवाग्राह्यागृहस्थैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीचप्रणवाद्यामिमांजपेत् ॥ अंतेयःप्रणवंकुर्यान्नासौवृद्धिमवाप्नुयात् ॥ संपुटांचषडोंकारांगायत्रींप्रजपेद्यतिरिति ॥ ६ ॥ पूर्वोक्तगायत्र्यास्तुरीयपादमाह तुरीयपादइति ॥ ७ ॥ तुरीयपादजपेब्रह्मध्येयमित्याह हृदिविकसितेति ॥ यस्यपीठमेतादृशंसच्चिदानंदरूपइत्यर्थः ॥ ८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तुरीयगायत्र्यामुद्राआह त्रिशूलेति ॥ ९ ॥ १० ॥ गात्र्यामानसींपूजामाह ध्यातस्यपूजामिति ॥ ध्यातस्यचिंतितस्यदेवस्येत्यर्थः ॥११॥१२॥१३॥ पंचभूतात्मनेपरमेश्वरायगायत्रास्वरूपायपंचभू
तात्मकानेवोपचारानर्पयामीत्यर्थः॥ मुद्राःपूर्वोक्ताः ॥ संपुखंसंपुटमित्यादयोस्मिन्समयेदर्शयेदित्यर्थः ॥ १४ ॥१५॥ विधिनेति ॥ मंत्रार्थानुसंधानपुरःसरमित्यर्थः ॥ मंत्रार्थश्चविश्वामित्रकल्पेउक्तः ॥
देवस्यसवितुस्तस्यधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ भर्गोवरेण्यंतद्ब्रह्मधीमहीत्यतउच्यतइति ॥ इतोऽप्यधिकोमंत्रार्थःप्रपंचसारेश्रीमच्छंकरभगवत्पादैरुक्तोवेदितव्यः ॥ अन्यत्रसहस्रपरमामिःयुक्तत्वात्सहस्र
जपोमुख्यः ॥ परोगौणः ॥ १६ ॥ ततइति ॥ जपानंतरंगायत्रींगायत्र्यस्यैकपदीद्विपदीत्रिपदीचतुष्पद्यपद्यसिनहिंपद्यसेनमस्तेतुरीयायदर्शतायपदायपरोरजसेसावदोमाप्रापदितिबृहदारण्यक

त्रिशूलयोनीसुरभिमक्षमालांचलिंगकम् ॥ अंबुजंचमहामुद्रामितिसप्तप्रदर्शयेत् ॥ ९ ॥ यासंध्यासैवगायत्रीसच्चिदानंदरूपिणी ॥ भक्त्यातांब्राह्मणोनि
त्यंपूजयेच्चनमेततः ॥ १० ॥ ध्यातस्यपूजांकुर्वीतपंचभिश्चोपचारकैः ॥ लंपृथिव्यात्मनेगंधमर्पयामिनमोनमः ॥ ११ ॥ हमाकाशात्मनेपुष्पंचार्पयामि
नमोनमः ॥ यंचवाय्वात्मनेधूपंचार्पयामिततोवदेत् ॥ १२ ॥ रंचवन्ह्यात्मनेदीपमर्पयामिततोवदेत् ॥ वममृतात्मनेतस्मैनैवेद्यमपिचार्पयेत् ॥ १३ ॥ यं
रंलंवंहमितिचपुष्पांजलिमथार्पयेत् ॥ एवंपूजांविधायाऽथचांतेमुद्राःप्रदर्शयेत् ॥ १४ ॥ ध्यायेत्तुमनसादेवींमंत्रमुच्चारयेच्छनैः ॥ नकंपयेच्छिरोग्रीवांदंता
न्नैवप्रकाशयेत् ॥ १५ ॥ विधिनाष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिरेववा ॥ दशवारमशक्तौवानातोन्यूनंकदाचन ॥ १६ ॥ ततउद्वासयेद्देवीमुत्तमेत्यनुवाकतः ॥ नगा
यत्रींजपेद्विद्वान्जलमध्येकथंचन ॥ १७ ॥ यतःसाग्निमुखीप्रोक्तेत्याहुःकेचिन्महर्षयः ॥ सुरभिर्ज्ञानशूर्पेचकूर्मोयोनिश्चपंकजम् ॥ १८ ॥ लिंगंनिर्वाणकंचै
वजपांतेऽष्टौप्रदर्शयेत् ॥ यदक्षरपदभ्रष्टंस्वरव्यंजनवर्जितम् ॥ १९ ॥ तत्सर्वंक्षम्यतांदेविकश्यपप्रियवादिनि ॥ गायत्रीतर्पणंचातःकरणीयंमहामुने ॥
॥ २० ॥ गायत्रीछंदआख्यातंविश्वामित्रऋषिःस्मृतः ॥ सवितादेवताप्रोक्ताविनियोगश्चतर्पणे ॥ २१ ॥ भूरित्युक्त्वाचऋग्वेदपुरुषंतर्पयामिच ॥ भुवइत्येत
दुक्त्वाचयजुर्वेदमथोवदेत् ॥ २२ ॥ स्वर्व्याहृतिंसमुक्त्वाचसामवेदंसमुच्चरेत् ॥ महइत्येतदुक्त्वांतेऽथर्ववेदंचतर्पयेत् ॥२३॥ जनःपदांतइतिहासपुराण
मितीरयेत् ॥ तपःसर्वागमंचैवपुरुषंतर्पयामिच ॥ २४ ॥ सत्यंचसत्यलोकाख्यपुरुषंतर्पयामिच ॥ ॐभूर्भूर्लोकपुरुषंतर्पयामिततोवदेत् ॥ २५ ॥

प्रोक्तोपस्थानेनतामुपस्थाप्यान्यस्मृतिप्राप्तमप्यंगकलापंसमाप्यउत्तमेशिखरेजातेइतिमंत्रेणतांनमस्कृत्यविसर्जयेदित्यर्थः॥गायत्रीजपोजलेनकार्यइत्येकदेशिमतमाह नगायत्रींजपेदिति॥ तथाचगोभि
लः ॥ कदाचिदपिनोविद्वान्गायत्रीमुदकेजपेत् ॥ गायत्र्यग्निमुखीप्रोक्तातस्मादुत्थायतांजपेदिति॥उत्थायजलादित्यर्थात् ॥ अत्रकेचित्पदेनारुचिर्बोधिता॥साचेत्थम् ॥ निमज्याप्सुजपेन्मासंशतमिष्ट
मवाप्नुयात् ॥ एवंशतोत्तरंजप्त्वासहस्रंसर्वमाप्नुयात् ॥ तथाजानुदघ्नेजलेस्थित्वावीक्ष्यतोयगतंरविम्॥गायत्रींप्रजपेद्विद्वान्सर्वपापापनुत्तयेइतिविश्वामित्रकल्पवचनात् ॥ तथार्द्रवासाजलेकुर्यात्तर्पणाच
मनंजपमितिहारीतवचनाच्चजलेपिगायत्रीजपोननिषिद्धइति॥तर्हिगोभिलवचनस्यकागतिरितिचेदालस्यादिनाकश्चिदासनंविहायजलेजपंकरिष्यतितन्निषेधार्थंतद्वचनस्यसत्त्वादिति॥१७॥ जपानंतरं
मुद्राअष्टौप्रदर्शयेदितिपूर्वमेववक्तव्यमत्राह सुरभिर्ज्ञानेति ॥१८॥यदक्षरेतिप्रार्थनामंत्रः॥१९॥संध्यांगतर्पणमाह गायत्रीतर्पणमिति॥२०॥२१॥भूरित्युक्त्वेतितर्पणमंत्रास्पष्टाएव ॥२२॥२३॥२४॥२५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ पश्चादुषसींगायत्रीमित्यादिनामभिर्गायत्रींतर्पयेदित्यर्थः ॥ २९ ॥ जातवेदसमिति ॥ जातवेदसेसुनवामसोममितिमंत्रः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ एवमिति ॥ ए
तावत्पर्यंतंकर्मकृत्वापश्चाद्गायत्रींविसर्जयेदितितत्त्वम् ॥ संध्योत्तरंकृत्यमाह संध्याकर्मेति ॥ ३४ ॥ होमोत्तरंपंचायतनपूजामाह पंचायतनेति ॥ पंचायतनदेवताआह शिवामिति ॥ ३५॥ मूलमंत्रे
णदेव्यामूलमंत्रेणमायाबीजाद्यात्मकेनेत्यर्थः ॥ ऱ्हीश्चतइति ॥ तैत्तिरीयशाखोक्तऱ्हीश्चतेलक्ष्मीश्चपत्न्यौइतिमंत्रेणेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ देवीपंचायतनेस्थापनीयदेवतास्थानान्याह भवानीमिति ॥

भुवश्चेतिभुवर्लोकपुरुषंतर्पयामिच ॥ स्वःस्वर्गलोकपुरुषंतर्पयामिततःपरम् ॥ २६ ॥ ॐभूरेकपदांनामगायत्रींतर्पयामिच ॥ भुवोद्विपदांगायत्रींतर्पयामी
तिकीर्तयेत् ॥ २७ ॥ स्वश्चत्रिपदांगायत्रींतर्पयामिततोवदेत् ॥ ॐभूर्भुवःस्वश्चेतितथागायत्रींचचतुष्पदाम् ॥ २८ ॥ उषसींचैवगायत्रींसावित्रींचसरस्व
तीम् ॥ वेदानांमातरंपृथ्वीमजांचैवतुकौशिकीम् ॥ २९ ॥ सांकृतिंवैसार्वजितिंगायत्रींतर्पणेवदेत् ॥ तर्पणांतेचशांत्यर्थंजातवेदसमीरयेत् ॥ ३० ॥ मान
स्तोकेतिमंत्रंचशांत्यर्थंप्रजपेत्सुधीः ॥ ततोऽपित्र्यंबकोमंत्रःशांत्यर्थःपरिकीर्तितः ॥ ३१ ॥ तच्छंयोरितिमंत्रंचजपेच्छांत्यर्थमेवतु ॥ अतोदेवाइतिद्वाभ्यां
सर्वांगस्पर्शनंचरेत् ॥ ३२ ॥ स्योनापृथिविमंत्रेणभूम्यैकुर्यात्प्रणामकम् ॥ यथाविधिचगोत्रादीनुच्चरेद्द्विजसत्तमः ॥ ३३ ॥ एवंविधानंसंध्यायाःप्रातःका
लेप्रकीर्तितम् ॥ संध्याकर्मसमाप्यांतेऽप्यग्निहोत्रंस्वयंहुनेत् ॥ ३४ ॥ पंचायतनपूजांचततःकुर्यात्समाहितः ॥ शिवांशिवंगणपतिंसूर्यंविष्णुंतथाऽर्चये
त् ॥ ३५ ॥ पौरुषेणतुसूक्तेनव्याहृत्यावासमाहितः ॥ मूलमंत्रेणवाकुर्याद्ध्रीश्चतेइतिमंत्रतः ॥ ३६ ॥ भवानींतुयजेन्मध्येतथेशान्यांतुमाधवम् ॥ आग्ने
य्यांगिरिजानाथंगणेशंरक्षसांदिशि ॥ ३७ ॥ वायव्यामर्चयेत्सूर्यमितिदेवस्थितिक्रमः ॥ षोडशानुपचारांश्चषोडशर्ग्भिर्हरेन्नरः ॥ ३८ ॥ देवीमभ्यर्च्यपुर
तोयजेदन्याननुक्रमात् ॥ नदेवीपूजनात्पुण्यमधिकंक्वचिदीक्ष्यते ॥ ३९ ॥ अतएवतुसंध्यासुसंध्योपास्तिःश्रुतीरिता ॥ नाक्षतैरर्चयेद्विष्णुंनतुलस्यागणेश्वरम् ॥
॥ ४० ॥ दूर्वाभिर्नार्चयेद्दुर्गांकेतकैर्नमहेश्वरम् ॥ मल्लिकाजातिकुसुमंकुटजंपनसंतथा ॥ ४१ ॥ किंशुकंबकुलंकुंदंलोध्रंतुकरवीरकम् ॥ शिंशपाऽपराजि
तापुष्पंबंधकागस्त्यपुष्पके ॥ ४२ ॥ मदंतंसिंदुवारंचपालाशकुसुमंतथा ॥ दूर्वांकुरंबिल्वदलंकुशमंजरिकातथा ॥ ४३ ॥ शल्लकीमाधवीपुष्पमर्कमंदारपु
ष्पकम् ॥ केतकींकर्णिकारंचकदंबकुसुमंतथा ॥ ४४ ॥ पुन्नागश्चंपकस्तद्वद्यूथिकातगरौतथा ॥ एवमादीनिपुष्पाणिदेवीप्रियकराणिच ॥ ४५ ॥

भवानींभवानीमूर्तिंहीरकमाणिक्येंद्रनीलपद्मरागादिरत्नानिर्मितांसुवर्णरौप्यताम्रादिधातुनिर्मितांवापाषाणमृदादिनिर्मितांवामध्येस्थानेयजेत् ॥ अत्रपूर्वादयः प्रसिद्धाएवग्राह्यानतुपूज्यपूजकयोःप्रा
चीत्यागमोक्ताइतिनिबंधकाराः ॥ ३७ ॥ हरेद्दद्यात् ॥ अयंपक्षःपुरुषसूक्तेनपूजापक्षे ॥ ३८ ॥ पुरतःप्रथमतोमुख्यांदेवींपूजयित्वानंतरंविष्ण्वादिपूजनंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ दूर्वा
भिर्नार्चयेद्दुर्गामिति ॥ अयंनिषेधोदुर्गायाएवनत्वन्यदेवीविग्रहेषु ॥ अग्रेदेवीतुष्टिकरपुष्पेषुदूर्वायाग्रहणात् ॥ शमीदूर्वांकुराश्वत्थपल्लवैरित्यादिनादक्षिणामूर्तिसंहितायांदूर्वायाःपूजायांस्वीकाराच्च ॥
देवीप्रियकरपुष्पाण्याह मल्लिकाजातीति ॥ सर्वेपुष्पेषुकुंदपुष्पंप्रियकरंदेव्याइतितुवामनपुराणम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तिलतैलतइति ॥ घृतदीपोप्यपेक्षितः ॥ वामदक्षिणभागयोर्दीपद्वयंदेयमित्यर्थः ॥४६॥ इत्थंपूजांप्रथमदिवसभागेसमाप्यद्वितीयभागेवेदाभ्यासंकुर्यादित्याह वेदाभ्यासमिति ॥ पोष्यवर्गास्तु माता
पितागुरुःतत्पत्नीभार्यासुतानाथादयोधर्मशास्त्रेप्रसिद्धाः ॥ ४७ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ एकसप्ततिपद्यैस्तुपूजायांतुविशेषतः ॥ उपचाराःसमुच्चं
तेकिंचिच्चैवकथानकम् ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेदिवसप्रथमभागकृत्येतेपूजांसंक्षेपतःश्रुतांविशेषेणज्ञातुंपृच्छति पूजाविशेषंश्रीदेव्याइति ॥१॥२ ॥ भूतशुद्ध्यादिकमिति ॥ तच्चपूर्वमुक्तमेव ॥ मातृकान्या

गुग्गुलस्यभवेद्धूपोदीपःस्यात्तिलतैलतः ॥ कृत्वेत्थंदेवतापूजाततोमूलमनुंजपेत् ॥ ४६ ॥ एवंपूजांसमाप्यैववेदाभ्यासंचरेद्बुधः ॥ ततःस्ववृत्त्याकुर्वीतपो
ष्यवर्गार्थसाधनम् ॥४७॥ तृतीयेदिनभागेतुनियमेनविचक्षणः॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥ ॥छ॥ ॥ श्री
नारदउवाच ॥ पूजाविशेषंश्रीदेव्याःश्रोतुमिच्छामिमानद ॥ येनाश्रितेनमनुजःकृतकृत्यत्वमावहेत् ॥१॥श्रीनारायणउवाच॥देवर्षेशृणुवक्ष्यामिश्रीमातुः
पूजनक्रमम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंसाक्षात्समस्तापन्निवारणम् ॥ २ ॥ आचम्यमौनीसंकल्प्यभूतशुद्ध्यादिकंचरेत् ॥ मातृकान्यासपूर्वंतुषडंगन्यासमाचरेत्
॥३॥ शंखस्यस्थापनंकृत्वासामान्यार्घ्यंविधायच ॥ पूजाद्रव्याणिचास्त्रेणप्रोक्षयेन्मतिमान्नरः॥४॥गुरोरनुज्ञामादायततःपूजांसमारभेत् ॥ पीठपूजांपुरा
कृत्वादेवींध्यायेत्ततःपरम् ॥ ५ ॥ आसनाद्युपचारैश्चभक्तिप्रेमयुतःसदा ॥ स्नापयेत्परदेवींतांपंचामृतरसादिभिः ॥६॥ पौंड्रेक्षुरसपूर्णैस्तुकलशैःशतसंख्य
कैः ॥ स्नापयेद्योमहेशानींनसभूयोभिजायते ॥७॥ यश्चचूतरसैरेवंस्नापयेज्जगदंबिकाम् ॥ वेदपारायणंकृत्वारसेनेक्षूद्भवेनवा॥८॥ तद्गेहंनत्यजेन्नित्यंरमाचैव
सरस्वती ॥ यस्तुद्राक्षारसेनैववेदपारायणंचरन् ॥ ९ ॥ अभिषिंचेन्महेशानींसकुटुंबोनरोत्तमः ॥ रसरेणुप्रमाणंचदेवीलोकेमहीयते ॥१०॥ कर्पूरागुरुका
श्मीरकस्तूरीपंकपंकिलैः ॥ सलिलैःस्नापयेद्देवींवेदपारायणंचरन् ॥११॥ भस्मीभवंतिपापानिशतजन्मार्जितानिच ॥ योदुग्धकलशैर्देवींस्नापयेद्वेदपाठ
तः ॥१२॥ आकल्पंसवसेन्नित्यंतस्मिन्वैक्षीरसागरे ॥ यस्तुदध्नाभिषिंचेत्तांदधिकुल्यापतिर्भवेत् ॥१३॥ मधुनाचघृतेनैवतथाशर्करयापिच ॥ स्नापयेन्मधु
कुल्यादिनदीनांसपतिर्भवेत् ॥१४॥ सहस्रकलशैर्देवींस्नापयन्भक्तितत्परः ॥ इहलोकेसुखीभूत्वाप्यन्यलोकेसुखीभवेत् ॥१५॥ क्षौमंवस्त्रद्वयंदत्वावायुलो
कंसगच्छति ॥ रत्ननिर्मितभूषाणांदातानिधिपतिर्भवेत् ॥१६॥ काश्मीरचंदनंदत्वाकस्तूरीबिंदुभूषितम् ॥ तथासीमंतसिंदूरंचरणेऽलक्तपत्रकम् ॥ १७॥

सःप्रसिद्धएव ॥ षडंगन्यासोनामोपास्यदेवतामंत्रस्यषडंगन्यासः ॥ ३ ॥ शंखस्थापनमपिप्रसिद्धमेव ॥ सामान्यार्घ्यकलशस्थापनरूपमपिप्रसिद्धमेव ॥ अस्त्रेणअस्त्रजलेनफट्मंत्रजलेन ॥ ४ ॥ पी
ठपूजादेवतायाआसनपूजाएतेसर्वेप्रकाराःशारदातिलकादिनिबंधेषुस्पष्टास्ततएववेदितव्याः ॥ ५ ॥ ६ ॥ रसादिभिरित्यत्रादिपदग्राह्यानाह पौंड्रेक्षुरसेति ॥ ७ ॥ वेदपारायणमिति ॥ अनेकदिवस
साध्यमनुष्ठानमेतत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ मधुकुल्यादयोनद्योदेवलोकेसंतीतितैत्तिरीयशाखायामुक्तम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ चरणेऽलक्तपत्रकमिति ॥ अल
क्तकरसेनत्रिपोलतादिरूपंशोभायमानंचरणेलिखंतितद्ग्राह्यम् ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥१८॥॥१९॥बिल्वपत्रत्रयेइति ॥ बिल्वपत्रस्ययत्पणत्रयमस्तितस्मिन्पर्णत्रयेपिमायाबीजत्रयंरक्तचंदनेनलिखित्वाऱ्हींभुवनेश्वर्यैनमइत्यादिकंमंत्रमुक्त्वातद्बिल्वपत्रंकोमलंदेव्यैसमर्पयेदित्यर्थः॥२०॥
॥२१॥ २२॥ २३ ॥ कुंदपुष्पैरिति ॥ तस्मिन्नपिपुष्पेऽष्टगंधेनमायाबीजंलिखेदित्यर्थः ॥ शाक्ताष्टगंधश्च ॥ जटामांसीकपियुताशक्तेर्गंधाष्टकंविदुरित्यनेनशारदातिलकेउक्तः ॥ इमान्यनुष्ठानान्यनेक

इंद्रासनेसमारूढोभवेद्देवपतिःपरः ॥ पुष्पाणिविविधान्याहुःपूजाकर्मणिसाधवः ॥१८॥ तानिदत्वायथालाभंकैलासंलभतेस्वयम् ॥ बिल्वपत्राण्यमोघा नियोदद्यात्परशक्तये ॥ १९ ॥ तस्यदुःखंकदाचिन्नक्वचिन्नभविष्यति ॥ बिल्वपत्रत्रयेरक्तचंदनेनतुसंलिखेत् ॥ २० ॥ मायाबीजत्रयंयत्नात्सुस्फुटंचाति सुंदरम् ॥ मायाबीजादिकंनामचतुर्थ्यंतंसमुच्चरेत् ॥२१॥ नमोंतंपरयाभक्त्यादेवीचरणपंकजे ॥ समर्पयेन्महादेव्यैकोमलंतच्चपत्रकम् ॥२२॥ यएवंकुरु तेभक्त्यामनुत्वंलभतेहिसः ॥ यस्तुकोटिदलैरेवंकोमलैरतिनिर्मलैः ॥२३॥ पूजयेद्भुवनेशानींब्रह्मांडाधिपतिर्भवेत् ॥ कुंदपुष्पैर्नवीनैस्तुलुलितैरष्टगंधतः॥ ॥२४॥ कोटिसंख्यैः पूजयेत्तुप्राजापत्यंलभेद्ध्रुवम् ॥ मल्लिकामालतीपुष्पैरष्टगंधेनलोलितैः ॥ २५ ॥ कोटिसंख्यैःपूजयातुजायतेसचतुर्मुखः ॥ दशको टिभिरप्येवंतैरेवकुसुमैर्मुने ॥ २६ ॥ विष्णुत्वंलभतेमर्त्योयत्सुरेष्वपिदुर्लभम् ॥ विष्णुनैतद्व्रतंपूर्वंकृतंस्वपदलब्धये ॥ २७ ॥ शतकोटिभिरप्येवंसूत्रात्म त्वंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ व्रतमेतत्पुरासम्यक्कृतंभक्त्याप्रयत्नतः॥२८॥तेनव्रतप्रभावेनहिरण्योदरतांव्रजेत् ॥ जपाकुसुमपुष्पस्यबंधूककुसुमस्यच ॥२९॥दाडिमीकु सुमस्यापिविधिरेषउदीरितः ॥ एवमन्यानिपुष्पाणिश्रीदेव्यैविधिनार्पयेत्॥३०॥ तस्यपुण्यफलस्यांतंनजानातीश्वरोपिसः ॥ तत्तद्दतुभवैःपुष्पैर्नामसाह स्रसंख्यया ॥३१॥ समर्पयेन्महादेव्यैप्रतिवर्षमतंद्रितः ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यामहापातकसंयुतः ॥३२॥उपपातकयुक्तोपिमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ देहांतेश्रीपदां भोजंदुर्लभंदेवसत्तमैः॥३३॥प्राप्नोतिसाधकवरोमुनेनास्त्यत्रसंशयः॥कृष्णागुरुंसकर्पूरंचंदनेनसमन्वितम्॥३४॥सिह्लकंचाज्यसंयुक्तंगुग्गुलेनसमन्वितम्॥ धूपंदद्यान्महादेव्यैयेनस्याद्भूपितंगृहम् ॥३५॥ तेनप्रसन्नादेवेशीददातिभुवनत्रयम् ॥ दीपंकर्पूरखंडैश्चदद्याद्देव्यैनिरंतरम् ॥ ३६ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोतिना त्रकार्याविचारणा ॥शतदीपांस्तथादद्यात्सहस्रान्वासमाहितः ॥३७॥ नैवेद्यंपुरतोदेव्याःस्थापयेत्पर्वताकृतिम् ॥ लेह्यैश्चोष्यैस्तथापेयैःषड्रसैस्तुसमाहितैः ॥३८॥ नानाफलानिदिव्यानिस्वादूनिरसवंतिच ॥ स्वर्णपात्रस्थितान्नानिदद्याद्देव्यैनिरंतरम् ॥३९॥ तृप्तायांश्रीमहादेव्यांभवेत्तृप्तंजगत्त्रयम् ॥ यतस्तदात्म कंसर्वंरज्जौसर्पोयथातथा ॥४०॥ ततःपानीयकंदद्याच्छुभ्रंगंगाजलंमहत् ॥ कर्पूरवालासंयुक्तंशीतलंकलशस्थितम् ॥४१॥

दिवससाध्यानि॥२४॥२५॥२६॥२७॥ कृतंहिरण्यगर्भेणेत्यर्थः ॥२८॥ व्रजेद्व्रतइत्यर्थः ॥ हिरण्योदरतांहिरण्यगर्भतांब्रह्मविष्णुरुद्रादयोहिरण्यगर्भस्यांशाः ॥ सचहिरण्यगर्भःकश्चित्पूर्वजन्मनि जीवस्थितः सचकर्मोपासनयाद्वितीयजन्मनिहिरण्यगर्भोजातइतिबृहदारण्यकेस्पष्टम् तद्व्याख्यायांचास्माभिः स्पष्टीकृतम् ॥ तथाचैतादृशानुष्ठानेनतैरेतत्पदंलब्धमित्युक्तम् युक्तमेवेति ॥२९॥३०॥ नामसहस्रंद्वादशस्कंधेवक्ष्यमाणंकूर्मपुराणोक्तंललितोपाख्यानोक्तंवा ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ श्रीपदांभोजंदेवीपदांभोजम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥४२॥४३ ॥ ४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥ बृहद्रथस्येति ॥ अयंचशाकायन्यमुनेः शिष्यइतिमैत्रायणीयोपनिषदिस्पष्टम् ॥४९॥५०॥ कणलोभाद्धान्यकणलोभात् ॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥

तांबूलंचततोदेव्यैकर्पूरशकलान्वितम् ॥ एलालवंगसंयुक्तंमुखसौगंध्यदायकम् ॥ ४२ ॥ दद्याद्देव्यैमहाभक्त्यायेनदेवीप्रसीदति ॥ मृदंगवीणामुरजढक्का दुंदुभिनिःस्वनैः ॥ ४३ ॥ तोषयेज्जगतांधात्रींगायनैरतिमोहनैः ॥ वेदपारायणैःस्तोत्रैःपुराणादिभिरप्युत ॥ ४४ ॥ छत्रंचचामरेद्वेचदद्याद्देव्यैसमाहितः॥ राजोपचारान्श्रीदेव्यैनित्यमेवसमर्पयेत् ॥ ४५ ॥ प्रदक्षिणांनमस्कारंकुर्याद्देव्याअनेकधा ॥ क्षमापयेज्जगद्धात्रींजगदंबांमुहुर्मुहुः॥४६॥ सकृत्स्मरणमात्रेणयत्रदेवीप्रसीदति ॥ एतादृशोपचारैश्चप्रसीदेदत्रकःस्मयः ॥४७॥ स्वभावतोभवेन्मातापुत्रेऽतिकरुणावती ॥ तेनभक्तौकृतायांतुवक्तव्यंकिंततःपरम्॥ ॥ ४८ ॥ अत्रतेकथयिष्यामिपुरावृत्तंसनातनम् ॥ बृहद्रथस्यराजर्षेःप्रियंभक्तिप्रदायकम् ॥ ४९ ॥ चक्रवाकोभवेत्पक्षीक्वचिद्देशेहिमालये ॥ भ्रमन्नानाविधान्देशान्ययौकाशीपुरंप्रति ॥ ५० ॥ अन्नपूर्णामहास्थानेप्रारब्धवशतोद्विजः ॥ जगामलीलयातत्रकणलोभादनाथवत् ॥ ५१ ॥ कृत्वाप्रदक्षिणामेकांजगामसविहायसा ॥ देशांतरंविहायैवपुरींमुक्तिप्रदायिनीम् ॥ ५२॥ कालांतरेममारासौगतःस्वर्गपुरींप्रति ॥ बुभुजेविषयान्सर्वान्दिव्यरूपधरोयुवा॥ ॥५३॥ कल्पद्वयंतथाभुक्त्वापुनःप्रापभुवंप्रति ॥ क्षत्रियाणांकुलेजन्मप्रापसर्वोत्तमोत्तमम् ॥५४॥ बृहद्रथेतिनाम्नाभूत्प्रसिद्धःक्षितिमंडले ॥ महायज्वाधार्मिकश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ॥ ५५ ॥ त्रिकालज्ञःसार्वभौमोयमीपरपुरंजयः ॥ पूर्वजन्मस्मृतिस्तस्यवर्ततेदुर्लभाभुवि ॥ ५६ ॥ इतिश्रुत्वाकिंवदंतींमुनयःसमुपागताः ॥ कृतातिथ्यान्नृपेंद्रेणविष्टरेषूपुरेवते ॥ ५७ ॥ पप्रच्छुर्मुनयःसर्वेसंशयोस्तिमहान्नृप ॥ केनपुण्यप्रभावेनपूर्वजन्मस्मृतिस्तव ॥५८॥ त्रिकालज्ञानमेवापिकेनपुण्यप्रभावतः॥ ज्ञानंतवेतितज्ज्ञातुमागताःस्मतवांतिकम्॥५९॥ वदनिर्व्याजयावृत्त्यातदस्माकंयथातथम् ॥ नारायणउवाच॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाराजापरमधार्मिकः ॥ ६० ॥ उवाचसकलंब्रह्मंस्त्रिकालज्ञानकारणम् ॥ श्रूयतांमुनयःसर्वेममज्ञानस्यकारणम् ॥ ६१ ॥ चक्रवाकःस्थितःपूर्वंनीचयोनिगतोपिवा ॥ अज्ञानतोपिकृतवानन्नपूर्णाप्रदक्षिणाम् ॥ ६२ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनस्वर्गेकल्पद्वयस्थितिः ॥ त्रिकालज्ञानताप्यस्मिन्नभूज्जन्मनिसुव्रताः ॥ ६३ ॥ कोवेदजगदंबायाःपदस्मृतिफलंकियत् ॥ स्मृत्वातन्महिमानंतुपतंत्यश्रूणिमेनिशम् ॥ ६४ ॥ धिगस्तुजन्मतेषांवैकृतघ्नानांतुपापिनाम् ॥ येसर्वमातरंदेवींस्वोपास्यांनभजंतिहि ॥ ६५ ॥ नशिवोपासनानित्यानविष्णूपासनातथा ॥ नित्योपास्तिःपरादेव्यानित्याश्रुत्यैववचोदिता ॥ ६६ ॥ किंमयाबहुवक्तव्यंस्थानेसंशयवर्जिते ॥ सेवनीयंपदांभोजंभगवत्यानिरंतरम् ॥ ६७ ॥

किंवदंतींजनश्रुतिम् ॥ ऊषुःस्थितवंतः ॥५७॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥ नित्याश्रुत्यैववचोदितेति ॥ अहरहःसंध्यामुपासीतेतिश्रुत्यादेव्युपासनैवनित्याविहितेत्यर्थः ॥ ६६॥ ६७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६८ ॥ गतामुनयः ॥६९॥ यदाऽज्ञानकृतप्रदक्षिणायाइदंफलंराजर्षेर्जातंतदाभक्त्यायःपूजांकरोतितस्यफलंनकेनचित्प्रष्टव्यंनकेनचिद्वक्तव्यमित्यर्थः ॥७०॥७१॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलके एकादशस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैरह्नोभागेचतुर्थके ॥ मध्याह्नसंध्याकरणंप्रोच्यतेऽत्रसमासतः ॥ १ ॥ दिवसस्यतृतीयभागकृत्यमुक्त्वाचतुर्थभागकृत्यमाह अथातइति ॥ अथवृत्त्यापोष्यवर्गपोषणनिमित्तार्थसंपादनोत्तरमतःश्रुतिप्रोक्तत्वाद्धेतोरित्यर्थः ॥ अपूर्वंतत्संज्ञकंफलमित्यर्थः ॥ १ ॥ अत्रसर्वमनुष्ठानंप्रातःसंध्यावदेवध्यानएवविशेषमाह साविः त्रीमिति ॥ तन्नाम्नींगायत्रीमित्यर्थः ॥ २ ॥ यजुर्वेदसंहितांयजुर्वेदमुद्गिरंतीमित्यर्थः ॥ रुद्रदेवतांरुद्रोपास्याम् ॥३॥ मायांशबलब्रह्मरूपिणीम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वमर्घ्यंक्षिप्त्वाऽन्यत्सर्वंकृत्यंजप

नातःपरतरंकिंचिदधिकंजगतीतले ॥ सेवनीयापरादेवीनिर्गुणासगुणाऽथवा ॥६८॥ नारायणउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजर्षेर्धार्मिकस्यच ॥ प्रसन्नहृदयाःसर्वेगताःस्वस्वनिकेतनम् ॥ ६९ ॥ एवंप्रभावासादेवीतत्पूजायाःफलंकियत् ॥ अस्तीतिकेनप्रष्टव्यंवक्तव्यंवानकेनचित् ॥७०॥ येषांतुजन्मसाफल्यंतेषांश्रद्धातुजायते ॥ येषांतुजन्मसांकर्यंतेषांश्रद्धानजायते ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥

॥ नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्मन्संध्यांमाध्याह्निकींशुभाम् ॥ यदनुष्ठानतोपूर्वंजायतेत्युत्तमंफलम् ॥ १ ॥ सावित्रींयुवतींश्वेतवर्णांचैवत्रिलोचनाम् ॥ वरदांचाक्षमालाढ्यांत्रिशूलाभयहस्तकाम् ॥ २ ॥ वृषारूढांयजुर्वेदसंहितांरुद्रदेवताम् ॥ तमोगुणयुतांचैवभुवर्लोकव्यवस्थिताम् ॥३॥ आदित्यमार्गसंचारकर्त्रींमायांनमाम्यहम् ॥ आदिदेवीमथध्यात्वाऽऽचमनादिचपूर्ववत् ॥ ४ ॥ अथचार्घ्यप्रकरणंपुष्पाणिचिनुयात्ततः ॥ तदलाभेबिल्वपत्रंतोयेनामिश्रयेत्ततः ॥५॥ ऊर्ध्वंचसूर्याभिमुखंक्षिप्त्वाऽर्घ्यंप्रतिपादयेत् ॥ प्रातःसंध्यादिवत्सर्वमुपसंहारपूर्वकम् ॥६॥ मध्याह्नेकेचिदिच्छंतिसावित्रींतुतदित्यृचम् ॥ असंप्रदायंतत्कर्मकार्यहानिस्तुजायते ॥७॥ कारणंसंध्ययोश्चात्रमंदेहानामराक्षसाः ॥ भक्षितुंसूर्यमिच्छंतिकारणंश्रुतिनोदितम् ॥८॥ अतस्तुकारणाद्विप्रःसंध्यांकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ संध्ययोरुभयोर्नित्यंगायत्र्याप्रणवेनच ॥९॥ अंभस्तुप्रक्षिपेत्तेननान्यथाश्रुतिघातकः ॥ आकृष्णेनेतिमंत्रेणपुष्पैर्वांबुविमिश्रितम् ॥ १० ॥ अलाभेबिल्वदूर्वादिपत्रेणोक्तेनपूर्वकम् ॥ अर्घ्यंदद्यात्प्रयत्नेनसांगंसंध्याफलंलभेत् ॥११॥

दिकंपूर्ववत्प्रतिपादयेत्साधयेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ मध्याह्नसंध्यायांगायत्र्याअर्घ्यदानंप्राप्तंनिषेधति मध्याह्नेइति ॥ असंप्रदायमिति ॥ तस्मान्नकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥ तत्रहेतुमाह कारणमिति ॥ अयंभावः ॥ उभयोःसंध्ययोर्मंदेहानामराक्षसाःसूर्यंभक्षितुमिच्छंतितेषांनाशनंनसामान्यमंत्रेणभवतीत्यमोघाप्रतिहतगायत्रीमंत्रेणैवार्घ्यदानंयुक्तम् ॥ तादृशसामर्थ्यवतोऽन्यमंत्रस्याभावात्॥ मध्याह्नेतुनदैत्यनाशार्थमर्घ्यंप्रक्षिप्यते किंतु सूर्यप्रीत्यर्थमेव ॥ तत्रसूर्यमंत्रेणैवाऽऽकृष्णेनेत्यनेनहंसःशुचिषदित्यनेनवातस्यार्घ्यस्यप्रक्षेपेणनिर्वाहेऽमोघगायत्रीमंत्रस्यास्थानेविनियोजनेकार्यहानिरूपानर्थादिकंभवेदेवेति ॥ इतिकारणंश्रुतिनोदितमित्यन्वयः ॥ ८ ॥ गायत्र्याप्रणवेनचेति ॥ प्रणवेनयुक्तयागायत्र्यासंध्ययोरुभयोःसंध्यालक्षणयासंध्यानिमित्तमर्घ्यदानंकुर्यादित्यर्थः ॥ ॥ ९ ॥ अंभस्तुप्रक्षिपेदिति ॥ तेनहेतुनागायत्रीमंत्रेणैवसंध्ययोरर्घ्यंप्रक्षिपेदित्यर्थः ॥ आकृष्णेनेति ॥ अत्रमध्याह्नसंध्यायांइतिशेषः ॥ १० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मध्याह्नसंध्यांगतर्पणमाह अत्रैवेति ॥ अत्रापीत्यर्थः ॥ पुनर्भुवःपदादनंतरमित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ पूरुषंतुतर्पयामीतिशेषः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥२१ ॥
त्रीणिजन्मानिजन्मत्रयोद्भवानीत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशत्पद्यैस्तुततःपरम् ॥ ब्रह्मय

अत्रैवतर्पणंवक्ष्येशृणुदेवर्षिसत्तम ॥ भुवःपुनःपूरुषंतुतर्पयामिनमोनमः ॥ १२ ॥ यजुर्वेदंतर्पयामिमंडलंतर्पयामिच ॥ हिरण्यगर्भंचतथांतरात्मानंतथैव
च ॥ १३ ॥ सावित्रींचततोदेवमातरंसांकृतिंतथा ॥ संध्यांतथैवयुवतींरुद्राणींनीमृजांतथा ॥१४॥ सर्वार्थानांसिद्धिकरींसर्वमंत्रार्थसिद्धिदाम् ॥ भूर्भुवः
स्वःपुरुषंतुइतिमध्याह्नतर्पणम् ॥१५॥ उदुत्यमितिसूक्तेनसूर्योपस्थानमेवच ॥ चित्रंदेवानामितिचसूर्योपस्थानमाचरेत् ॥ १६ ॥ ततोजपंप्रकुर्वीतमंत्र
साधनतत्परः ॥ जपस्यापिप्रकारंतुवक्ष्यामिशृणुनारद ॥१७॥ कृत्वोत्तानौकरौप्रातःसायंचाऽधःकरौतथा ॥ मध्याह्नेहृदयस्थौतुकृत्वाजपमुदीरयेत् ॥
॥१८॥ पर्वद्वयमनामिक्याःकनिष्ठादिक्रमेणतु ॥ तर्जनीमूलपर्यंतंकरमालाप्रकीर्तिता ॥१९॥ गोघ्नःपितृघ्नोमातृघ्नोभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ ब्रह्मस्वक्षेत्रहा
रीचयश्चविप्रःसुरांपिबेत् ॥२०॥ सगायत्र्याःसहस्रेणपूतोभवतिमानवः ॥ मानसंवाचिकंपापंविषयेंद्रियसंगजम् ॥२१॥तत्किल्बिषंनाशयतित्रीणिजन्मनि
मानवः ॥ गायत्रींयोनजानातिवृथातस्यपरिश्रमः ॥२२॥ पठेच्चचतुरोवेदान्गायत्रींचैकतोजपेत् ॥ वेदानांचावृतेस्तद्वद्गायत्रीजपउत्तमः ॥ २३ ॥ इतिम
ध्याह्नसंध्यायाःप्रकारःकीर्तितोमया॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिब्रह्मयज्ञविधिक्रमम् ॥२४ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः॥
॥१९॥ ॥छ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ त्रिराचम्यद्विजःपूर्वंद्विर्मार्जनमथाचरेत् ॥ उपस्पृश्यसव्यपाणिंपादौचप्रोक्षयेत्ततः ॥ १ ॥ शिरसिचक्षुषितथानासा
यांश्रोत्रदेशके ॥ हृदयेचतथामौलौप्रोक्षणंसम्यगाचरेत् ॥२॥ देशकालौसमुच्चार्यब्रह्मयज्ञमथाचरेत् ॥ द्वौदर्भौदक्षिणेहस्तेवामेत्रीनासनेसकृत् ॥ ३ ॥
उपवीतेशिखायाचपादमूलेसकृत्सकृत् ॥ विमुक्तयेसर्वपापक्षयार्थंचैवमेवहि ॥ ४ ॥ सूत्रोक्तदेवताप्रीत्यैब्रह्मयज्ञंकरोम्यहम् ॥ गायत्रींत्रिर्जपेत्पूर्वंचा
ग्निमीळेततःपरम् ॥५॥ यदंगेतिततःप्रोच्यअग्निर्वैइतिकीर्तयेत् ॥ अथमहाव्रतंचैवपंथाएतच्च[illegible]र्तियेत् ॥ ६ ॥ अथातःसंहितायाश्वविदामववदित्यपि ॥
महाव्रतस्येतितथाइषेत्वोर्जेइतीवहि ॥ ७ ॥ अग्नआयाहिचेत्येवंशन्नोदेवीरितीतिच ॥ अथतस्यसमाम्नायोवृद्धिरादैजितीवहि ॥ ८ ॥ अथशिक्षांप्रव
क्ष्यामिपंचसंवत्सरेतिच ॥ मयरसतजभेत्येवगौर्ग्माइत्येवकीर्तयेत् ॥ ९ ॥

ज्ञादिकंसर्वमुच्यतेऽत्रसमासतः ॥ १ ॥ प्रतिज्ञातंब्रह्मयज्ञविधिमाह त्रिराचम्येति ॥ १ ॥ २ ॥ त्रीन्दर्भानित्यर्थः ॥३ ॥ सकृत्सकृदेकैकोदर्भइत्यर्थः ॥ ४ ॥ सूत्रोक्तेति ॥ यस्ययस्ययत्सू
त्रंतदुक्तदेवताप्रीत्यैइत्यर्थः ॥ ब्रह्मयज्ञेजप्यमंत्रानाह गायत्रीमिति ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अथातोब्रह्मइत्यपीति ॥ अथातोब्रह्मजिज्ञासेतिसूत्रमित्यर्थः ॥ ब्रह्मणेनमइत्यपीति ॥ नमोब्रह्मणेनमोस्त्वग्नयेनमःपृथिव्यैनमओषधीभ्यइत्यादिकोमंत्रइत्यर्थः॥ एतेचमंत्राऋग्वेदिनांप्रसिद्धाएवेतिना
ऽत्रगौरवाल्लिख्यंते ॥ अत्रयस्ययाशाखातस्याःक्रमेणाध्यायएकोद्वौवाअर्धाध्यायोवानिरंतरंपठनीयइतितुपुराणांतरात्स्मृत्यंतराच्चबोध्यम् ॥१०॥ तर्पणीयदेवताआह तर्पणंचैवदेवानामिति ॥ अत्र
स्वस्वसूत्रोक्ताएवतर्पणीयदेवताग्राह्याः ॥ उदाहरणार्थंत्वत्राऽऽश्वलायनसूत्रोक्ताएवप्रदर्श्यंते ॥ ११ ॥ १२ ॥ द्यावापृथिवीति ॥ एकदेवतास्थलेतृप्यत्विति द्विदेवतास्थलेतृप्यंतामितिबहुदेवता

अथातोधर्मजिज्ञासाअथातोब्रह्मइत्यपि ॥ तच्छंयोरितिचप्रोच्यब्रह्मणेनमइत्यपि ॥ १० ॥ तर्पणंचैवदेवानांततःकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ प्रजापतिश्चब्रह्माचवे
दादेवास्तथर्षयः ॥ ११ ॥ सर्वाणिचैवछंदांसितथोंकारस्तथैवच ॥ वषट्कारोव्याहृतयःसावित्रीचततःपरम् ॥ १२ ॥ गायत्रीचैवयज्ञाश्चद्यावापृथिवीइ
त्यपि ॥ अंतरिक्षंत्वहोरात्राणिचसांख्याअतःपरम् ॥ १३ ॥ सिद्धाःसमुद्रानद्यश्चगिरयश्चततःपरम् ॥ क्षेत्रौषधिवनस्पत्योगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ १४ ॥ना
गायक्षांसिगावश्चसाध्याविप्रास्तथैवच ॥ यक्षारक्षांसिभूतानीत्येवमंतानिकीर्तयेत् ॥ १५ ॥ अथोनिवीतीभूत्वाचऋषीन्संतर्पयेदपि ॥ शतर्चिनोमाध्य
माश्चगृत्समदस्तथैवच ॥ १६ ॥ विश्वामित्रोवामदेवोऽत्रिर्भरद्वाजएवच ॥ वसिष्ठश्चप्रगाथश्चपावमान्यस्ततःपरम् ॥१७॥ क्षुद्रसूक्तामहासूक्ताःसनकश्च
सनंदनः ॥ सनातनस्तथैवाऽत्रसनत्कुमारएवच ॥ १८ ॥ कपिलासुरिनामानौवोहलिःपंचशीर्षकः ॥ प्राचीनावीतिनातच्चकर्तव्यमथतर्पणम् ॥१९॥ सु
मंतुजैमिनिवैशंपायनःपैलसूत्रयुक् ॥ भाष्यभारतपूर्वंचमहाभारतइत्यपि ॥ २० ॥ धर्माचार्याइमेसर्वेतृप्यंत्वितिचकीर्तयेत् ॥ जानंतिबाहविगार्ग्यगौत
माश्चैवशाकलः ॥ २१ ॥ बाभ्रव्यमांडव्ययुतोमांडूकेयस्ततःपरम् ॥ गर्गीवाचक्नवीचैववडवाप्रातिथेयिका ॥ २२ ॥ सुलभायुक्तमैत्रेयीकहोलश्चततःपर
म् ॥ कौषीतकंमहाकौषीतकंवैतर्पयेत्ततः॥२३॥ भारद्वाजंचपैंग्यंचमहापैंग्यंसुयज्ञकम् ॥ सांख्यायनमैतरेयंमहैतरेयमेवच ॥२४॥ बाष्कलंशाकलंचै
वसुजातवक्त्रमेवच ॥ औदवाहिंचसौजामिंशौनकंचाश्वलायनम् ॥ २५ ॥ येचान्येसर्वआचार्यास्तेसर्वेतृप्तिमाप्नुयुः ॥ येकेचास्मत्कुलेजाताअपुत्रागोत्रि
णोमृताः ॥ २६ ॥ तेगृह्णंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकम् ॥ एवंतेब्रह्मयज्ञस्यविधिरुक्तोमहामुने ॥ २७ ॥ यश्चायंकुरुतेब्रह्मयज्ञस्यविधिमुत्तमम् ॥ स
र्ववेदांगपाठस्यफलमाप्नोतिसाधकः ॥ २८ ॥ वैश्वदेवंततःकुर्यान्नित्यश्राद्धंतथैवच ॥ अतिथिभ्योन्नदानंचनित्यमेवसमाचरेत् ॥ २९ ॥ गोग्रासंचततोद
त्त्वाभुंजीतब्राह्मणैःसह ॥ अह्नस्तुपंचमेभागेप्रकुर्यादेतदुत्तमम् ॥ ३० ॥

स्थलेतृप्यंत्वितिप्रयोगः ॥ तृपप्रीणनइत्यस्यधातोःपरस्मैपदित्वात् ॥१३॥ क्षेत्रौषधि
वनस्पतिगंधर्वाप्सरसस्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः॥१४॥एवमंतानितृप्यत्वित्येकोमंत्रः ॥१५॥१६॥१७॥ १८ ॥ १९ ॥ सुमंतुजैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्यास्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः॥
सूत्राद्यनुरोधात् ॥२०॥ एवं जानंतिबाहविगार्ग्यगौतमशाकल्यबाभ्रव्यमांडव्यमांडूकेयास्तृप्यंत्वित्येकोमंत्रः ॥२१ ॥ गर्गीवाचक्नवीतृप्यतु ॥ वडवाप्रातिथेयीतृप्यतु सुलभामैत्रेयीतृप्यतु॥२२॥२३॥
॥२४॥सूत्राणांबहुत्वान्मुनेश्चसर्वज्ञत्वादाश्वलायनसूत्रोक्तसकतिचिद्देवतात्यागेऽन्यासांचग्रहणेपिनदोषः ॥२५॥ येकेचाऽस्मत्कुलेइत्यनेनैवपितृतर्पणंसूचितंतदपिकर्तव्यम् ॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

षष्ठसप्तमकावन्होभागौ ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ सायंसंध्याध्यानमाह ध्यानंप्रकुर्यादिति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ सामवेदेनसहितांसामवेदमुद्गिरंतीम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अत्रय
द्यपिध्यानंकृत्वासंकल्पःकर्तव्यइत्युक्तंतथापिपाठक्रमादर्थक्रमोबलवानितिन्यायेनप्रातःसंध्यावदेवसंकल्पादिकंकृत्वाध्यानंकर्तव्यमितिबोध्यम् ॥ सायंकाले ॥ अग्निश्चमामन्युश्चेतिमंत्रेणमार्जनानतं

इतिहासपुराणाद्यैःषष्ठसप्तमकौनयेत् ॥ अष्टमेलोकयात्रातुबहिःसंध्यांततःपुनः ॥ ३१ ॥ अथसायंतनींसंध्यांप्रवक्ष्यामिमहामुने ॥ यदनुष्ठानमात्रेणम
हामायाप्रसीदति ॥ ३२ ॥ आचम्यप्राणानायम्यसाधकःस्थिरमानसः ॥ बद्धपद्मासनोयोगीसायंकालेस्थिरोभवेत् ॥ ३३ ॥ श्रुतिस्मृत्यादिकर्मादौसग
र्भःप्राणसंयमः ॥ अगर्भोध्यानमात्रंतुसचामंत्रःप्रकीर्तितः ॥३४॥ भूतशुद्ध्यादिकंकृत्वानान्यथाकर्मकीर्तितम् ॥ सलक्षोदेवतांध्यात्वापूरकुंभकरेचकैः ॥
॥ ३५ ॥ ध्यानंप्रकुर्यात्संध्यांयःसायंकालेविचक्षणः ॥ वृद्धांसरस्वतींदेवींकृष्णांगींकृष्णवाससम् ॥ ३६ ॥ शंखचक्रगदापद्महस्तांगरुडवाहनाम् ॥ नाना
रत्नलसद्भूषांक्वणन्मंजीरमेखलाम् ॥ ३७ ॥ अनर्घ्यरत्नमुकुटांतारहारावलीयुताम् ॥ ताटंकबद्धमाणिक्यकांतिशोभिकपोलकाम् ॥ ३८ ॥ पीतांबरधरां
देवींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ सामवेदेनसहितांसंयुतांसत्त्ववर्त्मना ॥ ३९ ॥ व्यवस्थितांचस्वर्लोकेआदित्यपथगामिनीम् ॥ आवाहयाम्यहंदेवीमायांतींसू
र्यमंडलात् ॥ ४० ॥ एवंध्यात्वाचतांदेवींसंध्यासंकल्पमाचरेत् ॥ आपोहिष्ठेतिमंत्रेणअग्निश्चेतितथैवच ॥ ४१ ॥ विदध्यादाचमनकंशेषंपूर्ववदीरितम् ॥
गायत्रीमंत्रमुच्चार्यश्रीनारायणप्रीतये ॥ ४२ ॥ अर्घ्यंदद्याच्चसूर्यायसाधकःशुद्धमानसः ॥ उभौपादौसमौकृत्वाहस्तेधृत्वाजलांजलिम् ॥ ४३ ॥ देवंध्या
त्वामंडलस्थंक्षिपेदर्घ्यंततःक्रमात् ॥ अर्घ्यंदद्यात्तुयोनीरंमूढात्माज्ञानवर्जितः ॥ ४४ ॥ उल्लंघ्यस्मृतिमंत्रांश्चप्रायश्चित्तीभवेद्द्विजः ॥ ततःसूर्यमुपस्थाया
प्यसावादित्यमंत्रतः ॥ ४५ ॥ गायत्र्याश्चजपंकुर्यादुपविश्यततोबृसिम् ॥ सहस्रंवातदर्धंवाश्रीदेवीध्यानपूर्वकम् ॥ ४६ ॥ यथाप्रातःपुनस्तद्वदुपस्थाना
दिकंचरेत् ॥ सायंसंध्यातर्पणेचक्रमेणपरिकीर्तयेत् ॥४७॥ वसिष्ठोऋषिरेवाऽत्रसरस्वत्याःप्रकीर्तितः ॥ देवताविष्णुरूपासाछंदश्चैवसरस्वती ॥ ४८ ॥ सा
यंकालीनसंध्यायास्तर्पणेविनियोगकः ॥ स्वरित्युक्त्वाचपुरुषंसामवेदंतथैवच ॥ ४९ ॥ मंडलंचेतिसंप्रोच्यहिरण्यगर्भकंतथा ॥ तथैवपरमात्मानंततोपि
चसरस्वतीम् ॥ ५० ॥ वेदमातरमेवात्रसंकीर्तितद्वदेवच ॥ संध्यांवृद्धांतथाविष्णुरूपिणीमुषसींतथा ॥ ५१ ॥ निर्मृजींचतथासर्वसिद्धीनांकारिणींतथा ॥
सर्वमंत्राधिपतिकांभूर्भुवःस्वश्चपूरुषम् ॥ ५२ ॥ इत्येवंतर्पणंकार्यंसंध्यायाःश्रुतिसंमतम् ॥ सायंसंध्याविधानंचकथितंपापनाशनम् ॥ ५३ ॥

रमाचमनंकर्तव्यमित्याह अग्निश्चेति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अनंतरंजपंसमर्प्यंयथाप्रातर्गायत्र्युपस्थानादिकमनुष्ठानंकृतंतथैवसायंकालेपिकुर्यादित्याह यथाप्रातरिति ॥
सायंसंध्यांगतर्पणमाह सायंसंध्येति ॥ ४७ ॥ नेति ॥ विष्णुरूपाविष्णुसमानाकारासरस्वतीदेवतेत्यन्वयः ॥ ४८ ॥ स्वरित्युक्त्वाचेति ॥ स्वःपुरुषंतर्पयामीतिवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ मंडलं
चेति ॥ सूर्यमंडलंतर्पयामीतितर्पयेदित्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ अर्धाधिकैःपंचपंचाशद्भिःपद्यैरतःपरम् ॥ पुरश्चरणकंकर्मगायत्र्याःसम्यगुच्यते ॥ १ ॥ गायत्रीपुरश्चरणमाह अथात
इति ॥ अथसदाचारकथनानंतरमतःसदाचारकर्तुरेवात्राधिकारोयतस्ततः॥१॥२॥३॥पुरश्चरणकर्माधिकारसिद्ध्यर्थंप्रायश्चित्तमाह यस्यकस्यापीति॥ आरभेद्यदातदेतिशेषः॥४॥वैदिकंवेदमंत्राणांपुर
श्चरणंकर्मनृसिंहार्कवराहाणांतांत्रिकंपुरश्चरणंकर्मेत्यर्थः ॥ नृसिंहेत्याद्युपलक्षणंदेवतांतराणाम् ॥ ५ ॥ ननुकिमितिनिष्फलंभवेत्तत्राह सर्वेशाक्ताइति ॥ यतःसर्वेषांद्विजानांमुख्यापरमेष्टभूतादेवतागाय
त्र्येवप्रथमतोवेदेनोपदिष्टा ॥ ततःस्वेष्टदेवतानुग्रहंविनातत्सर्वंकृतंनिष्फलंस्यादेवेत्यर्थः ॥ ६ ॥ मंत्रसंशोध्येति ॥ इत्थमयुतजपेनमंत्रंपुरश्चरणेजप्यमंत्रंप्रथमतःसंशोध्यअथानंतरंपुरश्चरणतत्परोभ

सर्वदुःखहरंव्याधिनाशकंमोक्षदंतथा ॥ सदाचारेषुसंध्यायाःप्राधान्यंमुनिपुंगव ॥ ५४ ॥ संध्याचरणतोदेवीभक्ताभीष्टंप्रयच्छति ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेएकादशस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ ॥ श्रीनारायणउवाच ॥ अथातःश्रूयतांब्रह्मन्गायत्र्याःपापनाशनम् ॥ पुरश्चरणकंपुण्यंयथेष्टफल
दायकम् ॥ १ ॥ पर्वताग्रेनदीतीरेबिल्वमूलेजलाशये ॥ गोष्ठेदेवालयेऽश्वत्थेउद्यानेतुलसीवने ॥ २ ॥ पुण्यक्षेत्रेगुरोःपार्श्वेचित्तैकाग्र्यस्थलेपिच ॥
पुरश्चरणकृन्मंत्रीसिध्यत्येवनसंशयः ॥ ३ ॥ यस्यकस्यापिमंत्रस्यपुरश्चरणमारभेत् ॥ व्याहृतित्रयसंयुक्तांगायत्रींचाऽयुतंजपेत् ॥ ४ ॥ नृसिंहार्कवराहा
णांतांत्रिकंवैदिकंतथा ॥ विनाजप्त्वातुगायत्रींतत्सर्वंनिष्फलंभवेत् ॥ ५ ॥ सर्वेशाक्ताद्विजाःप्रोक्तानशैवानचवैष्णवाः ॥ आदिशक्तिमुपासंतेगायत्रींवेद
मातरम् ॥ ६ ॥ मंत्रंसंशोध्ययत्नेनपुरश्चरणतत्परः ॥ मंत्रशोधनपूर्वांगमात्मशोधनमुत्तमम् ॥ ७ ॥ आत्मतत्त्वशोधनायत्रिलक्षंप्रजपेद्बुधः ॥ अथ
वाचैकलक्षंतुश्रुतिप्रोक्तेनवर्त्मना ॥ ८ ॥ आत्मशुद्धिंविनाकर्तुर्जपहोमादिकाःक्रियाः ॥ निष्फलास्तातुविज्ञेयाःकारणंश्रुतिनोदितम् ॥ ९ ॥ तपसाता
पयेद्देहंपितॄन्देवांश्चतर्पयेत् ॥ तपसास्वर्गमाप्नोतितपसाविंदतेमहत् ॥ १० ॥ क्षत्रियोबाहुवीर्येणतरेदापदआत्मनः ॥ धनेनवैश्यःशूद्रस्तुजपहोमैर्द्विजो
त्तमः ॥ ११ ॥ अतएवतुविप्रेंद्रतपःकुर्यात्प्रयत्नतः ॥ शरीरशोषणंप्राहुस्तापसास्तपउत्तमम् ॥ १२ ॥ शोधयेद्विधिमार्गेणकृच्छ्रचांद्रायणादिभिः ॥अ
थान्नशुद्धिकरणंवक्ष्यामिशृणुनारद ॥ १३ ॥ अयाचितोञ्छशुक्लाख्याभिक्षावृत्तिचतुष्टयम् ॥ तांत्रिकैर्वैदिकैश्चैवंप्रोक्तान्नस्यविशुद्धता ॥ १४ ॥ भिक्षा
न्नंशुद्धमानीयकृत्वाभागचतुष्टयम् ॥ एकंभागंद्विजेभ्यस्तुगोग्रासस्तुद्वितीयकः ॥ १५ ॥

वेदितिशेषः ॥ तत्रगायत्र्याअयुतजपरूपमंत्रसंशोधनस्यपूर्वांगंप्रथमतःसंपादनीयमात्मशोधनंदेहशोधनंभवतितदर्थंत्रिलक्षमेकलक्षंवाऽऽत्मतत्त्वशोधनायगायत्रींजपेदित्याह मंत्रशोधनपूर्वांगमिति॥
तदुक्तंपुरश्चरणभास्करे ॥ मंत्रशोधनतःपूर्वंदेहशुद्धिर्विधीयते ॥ तदर्थंतुजपंकुर्यात्त्रिलक्षंलक्षमेववेति ॥ ७ ॥ प्रथमतोदेहशुद्ध्यर्थंलक्षत्रयमेकलक्षंवाजपित्वापश्चान्मंत्रसिद्ध्यर्थंगायत्र्याअयुतंजपंततोभि
लषितमंत्रस्यपुरश्चरणंकुर्यादितिभावः ॥ गायत्रीपुरश्चरणेप्येवमेवबोध्यम् ॥ ८ ॥ आत्मशुद्धेःपूर्वोक्तायाअवश्यकत्वमाह आत्मशुद्धिमिति ॥ ९ ॥ साचात्मशुद्धिर्जपरूपावाकृच्छ्रचांद्रायणादिरूपावा
ऽनेकविधाभवतीत्याह तपसाइति॥१०॥शूद्रस्त्विति॥ शूद्रस्तुद्विजसेवयेतिस्मरणाच्छूद्रस्तुद्विजसेवयाआपदोहरेदितिशेषः ॥ ११ ॥ १२ ॥ पुरश्चरणसमयेभक्षणीयमन्नंतच्छोधनंचाह अथान्नेति
॥ १३ ॥ अयाचितेति ॥ अयाचितोञ्छशुक्लभिक्षारूपवृत्तिचतुष्टयंमुख्यम् ॥ अनेनसंपादितस्यान्नस्यविशुद्धतातांत्रिकैर्वैदिकैश्चप्रोक्तेत्यर्थः ॥१४॥ संपादितस्यान्नस्यविभागमाह भिक्षान्नमिति॥१५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

स्वभार्ययोः स्वस्यभार्यायाश्चेत्यर्थः ॥ आश्रमस्येति ॥ यस्याश्रमस्ययथाग्रासविधिर्यत्संख्ययाग्रासविधिर्विहितस्तंविधिंक्रमात् ब्रह्मचारिप्रभृतिभिःकृत्वास्वीकृत्यतावत्परिमितमन्नंपात्रेगृहीत्वेत्यर्थः
॥ १६ ॥ आदाविति ॥ तस्मिन्नन्नेआदौगोमूत्रंक्षिप्त्वातदूर्ध्वंग्राससंख्यास्यात् ॥ ग्राससंख्याकर्तव्येत्यर्थः ॥ वानप्रस्थगृहस्थयोरित्यस्यकुक्कुटांडेत्यनेनान्वयः ॥ १७ ॥ १८ ॥ अन्नस्यप्रोक्षणं
गायत्रीमंत्रेणकियद्वारंकर्तव्यंतदाह प्रोक्षणमिति ॥ १९ ॥ २० ॥ निषिद्धान्नमाह चौरोवेति ॥ २१ ॥ २२ ॥ गायत्रीमंत्रपुरश्चरणसंख्यामाह गायत्रीछंदोमंत्रस्येति ॥ २३ ॥ २४ ॥ पुरश्चर

अतिथिभ्यस्तृतीयस्तुतदूर्ध्वंतुस्वभार्ययोः ॥ आश्रमस्ययथायस्यकृत्वाग्रासविधिंक्रमात् ॥१६॥ आदौक्षिप्त्वातुगोमूत्रंयथाशक्तियथाक्रमम् ॥ तदूर्ध्वंग्रा
ससंख्यास्याद्वानप्रस्थगृहस्थयोः ॥ १७ ॥ कुक्कुटांडप्रमाणंतुग्रासमानंविधीयते ॥ अष्टौग्रासागृहस्थस्यवनस्थस्यतदर्धकम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मचारीयथे
ष्टंचगोमूत्रविधिपूर्वकम् ॥ प्रोक्षणंनववारंचषड्वारंचत्रिवारकम् ॥ १९ ॥ निच्छिद्रंचकरंकृत्वासावित्रींचतदित्यृचम् ॥ मंत्रमुच्चार्यमनसाप्रोक्षणेविधिरु
च्यते ॥ २० ॥ चौरोवायदिचांडालोवैश्यःक्षत्रस्तथैवच ॥ अन्नंदद्यात्तुयःकश्चिदधमोविधिरुच्यते ॥ २१ ॥ शूद्रान्नंशूद्रसंपर्कंशूद्रेणचसहाशनम् ॥ तेयां
तिनरकंघोरंयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ २२ ॥ गायत्रीछंदोमंत्रस्ययथासंख्याक्षराणिच ॥ तावल्लक्षाणिकर्तव्यंपुरश्चरणकंतथा ॥ २३ ॥ द्वात्रिंशल्लक्षमानंतुवि
श्वामित्रमतंतथा ॥ जीवहीनोयथादेहःसर्वकर्मसुनक्षमः ॥ २४ ॥ पुरश्चरणहीनस्तुतथामंत्रःप्रकीर्तितः ॥ ज्येष्ठाषाढौभाद्रपदंपौषंतुमलमासकम् ॥२५॥
अंगारंशनिवारंचव्यतीपातंचवैधृतिम् ॥ अष्टमींनवमींषष्ठींचतुर्थींचत्रयोदशीम् ॥ २६ ॥ चतुर्दशीममावास्यांप्रदोषंचतथानिशाम् ॥ यमाग्निरुद्रसर्पे
द्रवसुश्रवणजन्मभम् ॥ २७ ॥ मेषकर्कतुलाकुंभान्मकरंचैववर्जयेत् ॥ सर्वाण्येतानिवर्ज्यानिपुरश्चरणकर्मणि ॥ २८ ॥ चंद्रतारानुकूलेचशुक्लपक्षेविशे
षतः ॥ पुरश्चरणंकुर्यान्मंत्रसिद्धिःप्रजायते ॥ २९ ॥ स्वस्तिवाचनकंकुर्यान्नांदीश्राद्धंयथाविधि ॥ विप्रान्संतर्प्ययत्नेनभोजनाच्छादनादिभिः ॥ ३० ॥
आरभेत्तुततःपश्चादनुज्ञानपुरःसरम् ॥ प्रत्यङ्मुखशिवस्थानेद्विजश्चान्यतमेजपेत् ॥३१॥ काशीपुरीचकेदारोमहाकालोऽथनासिकम् ॥ त्र्यंबकंचमहाक्षे
त्रंपंचदीपाइमेभुवि ॥ ३२ ॥ सर्वत्रैवहिदीपस्तुकूर्मासनमितिस्मृतम् ॥ प्रारंभदिनमारभ्यसमाप्तिदिवसावधि ॥ ३३ ॥ नन्यूनंनातिरिक्तंचजपंकुर्याद्दिने
दिने ॥ नैरंतर्येणकुर्वंतिपुरश्चर्यांमुनीश्वराः ॥ ३४ ॥ प्रातरारभ्यविधिवज्जपेन्मध्यंदिनावधि ॥ मनःसंहरणंशौचंध्यानंमंत्रार्थचिंतनम् ॥ ३५ ॥ गायत्री
च्छंदोमंत्रस्ययथासंख्याक्षराणिच ॥ तावल्लक्षाणिकर्तव्यंपुरश्चणकंतथा ॥ ३६ ॥

णंनिषिद्धदिनेनारब्धव्यंतन्निषिद्धंदिनमाह ज्येष्ठेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ कुर्यात्प्रारभेदित्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥ प्रत्यङ्मुखशिवस्थानेपश्चिमाभिमुखलिंगसन्निधावित्यर्थः ॥ अन्यतमे
न्येवाशिवस्थानेइत्यर्थः ॥३१॥ तानिस्थानान्याह काशीपुरीति ॥ नासिकंक्षेत्रम् ॥ पंचदीपाःपंचसिद्धिस्थानानीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ एतत्क्षेत्रातिरिक्तस्थलेतुकूर्मचक्रमेवदीपइत्याह सर्वत्रैवहीति ॥
तच्चचक्रंशारदातिलके ॥ दीपस्थानंसमाश्रित्यकृतंकर्मशुभप्रदमित्यादिनाप्रसिद्धम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अंधसाक्षीरौदनेन ॥ पत्रैर्बिल्वपत्रैर्घृतमधुशर्करायुक्तैर्दशांशहोमोविश्वामित्रकल्पेप्युक्तः ॥ शारदातिलकप्रपंचसारादितंत्रेषुतुशतांशहोमोप्युक्तः ॥ तदुक्तंशारदायाम् ॥ तत्त्वलक्षंविधानेनभि
क्षाशीविजितेंद्रियः ॥ क्षीरौदनंतिलादूर्वाःक्षीरवृक्षसमिद्वरान् ॥ पृथक्सहस्रत्रितयंजुहुयान्मंत्रसिद्धयेइति ॥ अष्टद्रव्यैःपृथक्सहस्रत्रितयंहोमश्चतुर्विंशतिसहस्रःसंपन्नः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥३९॥
पुरश्चरणांतरमाह मध्याह्नमितभुगिति ॥ जलेलक्षत्रयमिति ॥ एतेनगायत्रीमंत्रोजलेनजप्तव्यइतिवदंतःपरास्ताः ॥ ४० ॥ इत्थंप्रथमतःपुरश्चरणंकृत्वापश्चात्कर्मणाकाम्यकर्मणायोजयेत् ॥

जुहुयात्तद्दशांशेनसघृतेनपयोंधसा ॥ तिलैःपत्रैःप्रसूनैश्चयवैश्चमधुरान्वितैः ॥ ३७ ॥ कुर्याद्दशांशतोहोमंततःसिद्धोभवेन्मनुः ॥ गायत्रीचैवसंसेव्याधर्म
कामार्थमोक्षदा ॥ ३८ ॥ नित्येनैमित्तिकेकाम्येत्रितयेतुपरायणः ॥ गायत्र्यास्तुपरंनास्तिइहलोकेपरत्रच ॥ ३९ ॥ मध्याह्नमितभुङ्मौनीत्रिःस्नानार्चन
तत्परः ॥ जलेलक्षत्रयंधीमाननन्यमानसक्रियः ॥ ४० ॥ कर्मणायोजपेत्पश्चात्कर्मभिःस्वेच्छयाऽपिवा ॥ यावत्कार्यंनसिद्ध्येत्तुतावत्कुर्याज्जपादिकम् ॥
॥ ४१ ॥ सामान्यकाम्यकर्मादौयथावद्विधिरुच्यते ॥ आदित्यस्योदयेस्नात्वासहस्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ ४२ ॥ आयुरारोग्यमैश्वर्यंधनंचलभतेध्रुवम् ॥ षण्मा
संवात्रिमासंवावर्षांतेसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ पद्मानांलक्षहोमेनघृताक्तानांहुताशने ॥ प्राप्नोतिनिखिलंमोक्षंसिध्यत्येवनसंशयः ॥ ४४ ॥ मंत्रसिद्धिं
विनाकर्तुर्जपहोमादिकाःक्रियाः ॥ काम्यंवायदिवामोक्षःसर्वंतन्निष्फलंभवेत् ॥४५ ॥ पंचविंशतिलक्षेणदध्नाक्षीरेणवाहुतात् ॥ स्वदेहेसिध्यतेजंतुर्महर्षी
णांमतंतथा ॥ ४६ ॥ अष्टांगयोगसिद्ध्याचनरःप्राप्नोतियत्फलम् ॥ तत्फलंसिद्धिमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ॥ ४७ ॥ शक्तोवापित्वशक्तोवाआहा
रंनियतंचरेत् ॥ षण्मासात्तस्यसिद्धिःस्याद्गुरुभक्तिरतःसदा ॥ ४८ ॥ एकाहंपंचगव्याशीचैकाहंमारुताशनः ॥ एकाहंब्राह्मणान्नाशीगायत्रीजपकृद्भवे
त् ॥४९॥ स्नात्वागंगादितीर्थेषुशतमंतर्जलेजपेत् ॥ शतेनापस्ततःपीत्वासर्वपापैःप्रमुच्यते॥५० ॥चांद्रायणादिकृच्छ्रस्यफलंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ राजा
वायदिवाविप्रस्तपःकुर्यात्स्वकेगृहे ॥ ५१ ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीवावानप्रस्थोऽथवापिच ॥ अधिकारपरत्वेनफलंयज्ञादिपूर्वकम् ॥ ५२ ॥ श्रौतस्मार्तादि
कंकर्मक्रियतेमोक्षकांक्षिभिः ॥ साग्निकश्चसदाचारोविद्वद्भिश्चसुशिक्षितः ॥५३॥ ततःकुर्यात्प्रयत्नेनफलमूलोदकादिभिः ॥ भिक्षान्नंशुद्धमश्नीयादष्टौग्रासा
न्स्वयंभुजेत् ॥ ५४ ॥ एवंपुरश्चरणंकृत्वामंत्रसिद्धिमवाप्नुयात्॥ देवर्षेयदनुष्ठानाद्दारिद्र्यंविलयंव्रजेत् ॥५५॥ यच्छ्रुत्वापिचपुण्यानांमहतींसिद्धिमाप्नु
यात् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥

कर्मभिःशास्त्रोक्तैः ॥ काम्यकर्मभिर्वास्वेच्छयाभिलषितैः ॥ काम्यकर्मभिर्वायोजयेदित्यर्थः ॥ ४१ ॥ काम्यकर्माह ॥ आदित्यस्योदयेइति ॥ ४२ ॥ लभतेध्रुवमिति ॥ अयंजपो
नित्यजपातिरिक्तएव ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ नियतंचरेत्जपंचकुर्यादितिशेषः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ इ
तिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अर्धाधिकैःपंचचत्वारिंशत्श्लोकैरतःपरम् ॥ वैश्वदेवादिकंसर्वंयथावदभिधीयते ॥ १ ॥ पूर्वंसामान्यतोवैश्वदेवादिकंकर्तव्यमित्युक्तंतत्पुरश्चरणप्रसंगेनविशदयति अथातइति ॥ १ ॥ तत्रपंचमहाय
ज्ञानाह देवयज्ञइति ॥ एतेवश्यंकर्तव्याइतिशेषः ॥ २ ॥ पंचसूनाइति ॥ तेषांपापस्यशांतयेवैश्वदेवंप्रकुर्वीतेत्यन्वयः ॥ तत्स्वरूपमुक्तमाश्वलायनेन ॥ यदग्नौजुहोतिसदेवयज्ञोयद्बलिंकरोतिसभू
तयज्ञोयत्पितृभ्योददातिसपितृयज्ञोयत्स्वाध्यायमधीतेसब्रह्मयज्ञोयन्मनुष्येभ्योददातिसमनुष्ययज्ञइति ॥ तानेतान्यज्ञानहरहःकुर्वीतेति ॥ एतेषांस्वरूपंप्रसिद्धमेवास्तीतिमूलेनोक्तम् ॥ ३ ॥ कुंडे

नारायणउवाच ॥ अथातःश्रूतांब्रह्मन्वैश्वदेवविधानकम् ॥ पुरश्चर्याप्रसंगेनममापिस्मृतिमागतम् ॥ १ ॥ देवयज्ञोब्रह्मयज्ञोभूतयज्ञस्तथैवच ॥ पितृयज्ञो
मनुष्यस्ययज्ञश्चैवतुपंचमः ॥ २ ॥ पंचसूनागृहस्थस्यचुल्लीपेषण्युपस्करः ॥ कंडणीचोदकुंभश्चतेषांपापस्यशांतये ॥ ३ ॥ नचुल्ह्यांनायसेपात्रेनभूमौ
नचखर्परे ॥ वैश्वदेवंप्रकुर्वीतकुंडेवास्थंडिलेपिवा ॥ ४ ॥ नपाणिनानशूर्पेणनचमेध्याजिनादिभिः ॥ मुखेनोपधमेदग्निंमुखादेवव्यजायत ॥ ५ ॥ पटकेन
भवेद्व्याधिःशूर्पेणधननाशनम् ॥ पाणिनामृत्युमाप्नोतिकर्मसिद्धिर्मुखेनतु ॥ ६ ॥ फलैर्दधिघृतैःकुर्यान्मूलशाकोदकादिभिः ॥ अलाभेयेनकेनापिकाष्ठमू
लतृणादिभिः ॥ ७ ॥ जुहुयात्सर्पिषाभ्यक्तंतैलक्षारविवर्जितम् ॥ दध्यक्तंवापायसाक्तंतदभावेंभसापिवा ॥ ८ ॥ शुष्कैःपर्युषितैःकुष्ठीउच्छिष्टेनद्विषांव
शी ॥ रूक्षैर्दरिद्रतांयातिक्षारंहुत्वाव्रजत्यधः॥९॥ अंगारान्भस्ममिश्रांस्तुनिर्हृत्योत्तरतोनलात् ॥ जुहुयाद्वैश्वदेवंतुनक्षारादिविमिश्रितम् ॥१०॥ अकृत्वा
वैश्वदेवंतुयोभुंक्तेमूढधीर्द्विजः ॥ समूढोनरकंयातिकालसूत्रमवाक्शिराः ॥ ११ ॥ शाकंवायदिवापत्रंमूलंवायदिवाफलम् ॥ संकल्पयेद्यदाहारंतेनाग्नौजु
हुयादपि ॥१२॥ अकृतेवैश्वदेवेतुभिक्षौभिक्षार्थमागते ॥ उद्धृत्यवैश्वदेवार्थंभिक्षांदत्त्वाविसर्जयेत् ॥१३॥ वैश्वदेवकृतंदोषंशक्तोभिक्षुर्व्यपोहितुम् ॥ नतुभि
क्षुकृतंदोषंवैश्वदेवोव्यपोहति ॥१४॥ यतिश्चब्रह्मचारीचपक्वान्नस्वामिनावुभौ ॥ तयोरन्नमदत्वातुभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् ॥१५॥ वैश्वदेवानंतरंचगोग्रासंप्रति
पादयेत् ॥ तद्विधानंप्रवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिपूजित ॥ १६ ॥ सुरभिर्वैष्णवीमातानित्यंविष्णुपदेस्थिता ॥ गोग्रासंचमयादत्तंसुरभेप्रतिगृह्यताम् ॥ १७ ॥
गोभ्यश्चनमइत्येवपूजांकृत्वागवेऽर्पयेत् ॥ गोग्रासेनतुगोमातासुरभिःसंप्रसीदति ॥ १८ ॥ ततोगोदोहनंकालंतिष्ठेच्चैवगृहांगणे ॥ अतिथिर्यत्रभग्ना
शोगृहात्प्रतिनिवर्तते ॥ १९ ॥ सतस्मैदुष्कृतंदत्त्वापुण्यमादायगच्छति ॥ मातापितागुरुर्भ्राताप्रजादासःसमाश्रितः ॥ २० ॥

वास्थंडिलेवाकुर्वीतेत्यन्वयः ॥ ४ ॥ नचमेध्याजिनादिभिरुपधमेदित्यर्थः ॥ किंतुमुखेनोपधमेदित्यन्वयः ॥ तत्रहेतुर्यतोमुखादेवाग्निर्व्यजायततत‌इत्यर्थः ॥५॥ पटकेनपटेननोपधमेत् ॥ मुखेनतु
धमनीद्वारामुखेनैवोपधमेदित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अनलादन्नपाचकानलादुत्तरदेशेंगारान्निर्हृत्यनिष्काश्येत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ यदाहारंस्वस्येत्यर्थः ॥ १२ ॥ भिक्षौब्रह्मचारिणि
परमहंसेवाभिक्षार्थमागतेइत्यन्वयः ॥ १३ ॥ १४ ॥ भिक्षुमेवाह यतिश्चेति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गृहांगणेतिष्ठेदतिथिमार्गप्रतीक्षांकुर्वन्नित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एतेपोष्याभवंतिएतदर्थमेवतृतीयभागेदिवसस्यान्नसंपादनंकर्तव्यमित्युक्तम् ॥ तस्मादेतेभ्योऽवश्यमन्नंदेयमित्यर्थः ॥ तदन्नदानाकरणेदोषमाह एवंज्ञात्वेति ॥२१॥२२ ॥ भोजनप्रकारमाह अथप्राणे
ति ॥ २३॥ २४ ॥ २५ ॥ प्राणाग्निहोत्रसामग्रीमाह हृत्पुंडरीकेति ॥ हृत्पुंडरीकशब्देनोदरंगृह्यतेतदरणिंभावयेत् ॥ मनोमंथनसंज्ञकंमंथानदंडरूपंभावयेत् ॥२६॥ वायुरज्ज्वावायुंरज्जुंभावयेत् ॥ मथेद
ग्निमुदरस्थमग्निंमंथनजन्यंभावयेत् ॥ आत्मचक्षुषमध्वर्युंभावयेदितितात्पर्यम् ॥ तस्मिन्जाठराग्नौप्राणादिदेवतातृप्त्यर्थंहोमोविधेयस्तान्प्राणादिदेवतामंत्रांस्तत्रांगुलिनियमंचाह ॥ तर्जनीति ॥२७॥

अभ्यागतोतिथिश्चाग्निरेतेपोष्याउदाहृताः ॥ एवंज्ञात्वातुयोमोहान्नकरोतिगृहाश्रमम् ॥२१॥ तस्यनायंतुनपरोलोकोभवतिधर्मतः ॥ यत्फलंसोमयागे
नप्राप्नोतिधनवान्द्विजः ॥२२॥ सम्यक्पंचमहायज्ञैर्दरिद्रस्तेनचाप्नुयात् ॥ अथप्राणाग्निहोत्रंतुवक्ष्यामिमुनिपुंगव ॥ २३ ॥ यज्ज्ञात्वामुच्यतेजंतुर्जन्म
मृत्युजरादिभिः ॥ परिज्ञानेनमुच्यंतेनराःपातककिल्बिषैः ॥ २४ ॥ विधिनाभुज्यतेयेनमुच्यतेसऋणत्रयात् ॥ कुलान्युद्धरतेविप्रोनरकादेकविंशतिम् ॥
॥ २५॥ सर्वयज्ञफलप्राप्तिःसर्वलोकेषुगच्छति ॥ हृत्पुंडरीकमरणिर्मनोमंथानसंज्ञकम् ॥ २६ ॥ वायुरज्ज्वामथेदग्निंचक्षुरध्वर्युरेवच ॥ तर्जनीमध्यमांगुष्ठैः
प्राणस्यैवाहुतिंक्षिपेत् ॥ २७ ॥ मध्यमानामिकांगुष्ठैरपानस्याहुतिंक्षिपेत् ॥ कनिष्ठानामिकांगुष्ठैर्व्यानस्यतदनंतरम् ॥२८॥ कनिष्ठातर्जन्यंगुष्ठैरुदानस्या
हुतिंक्षिपेत् ॥ सर्वांगुलैर्गृहीत्वान्नंसमानस्याहुतिंक्षिपेत् ॥ २९॥ स्वाहांतान्प्रणवाद्यांश्चनाममंत्रांश्चवैपठेत् ॥ मुखेचाहवनीयस्तुहृदयेगार्हपत्यकः॥३०॥
नाभौचदक्षिणाग्निःस्यादधःसभ्यावसथ्यकौ ॥ वाग्घोताप्राणउद्गाताचक्षुरध्वर्युरेवच ॥३१॥ मनोब्रह्माभवेच्छ्रोत्रमाग्नीध्रस्थानएवच ॥ अहंकारःपशुश्चा
त्रप्रणवःपयईरितम् ॥३२॥ बुद्धिश्चपत्नीसंप्रोक्तायदधीनोगृहाश्रमी ॥ उरोवेदिस्तुरोमाणिदर्भाःस्युःस्रुक्स्रुवौकरौ ॥ ३३ ॥ प्राणमंत्रस्यचऋषीरुक्मवर्णः
क्षुधाग्निकः ॥ देवतादित्यएवात्रगायत्रीछंदउच्यते ॥३४॥ प्राणायचतथास्वाहामंत्रांतेकीर्तयेदपि ॥ इदमादित्यदेवायनममेतिवदेदपि ॥३५॥ अपानमंत्र
स्यतथागोक्षीरधवलाकृतिः ॥ श्रद्धाग्निऋषिरेवात्रसोमोवैदेवतास्मृता ॥३६ ॥ उष्णिक्छंदस्तथाऽपानायस्वाहेत्यपिकीर्तयेत् ॥ सोमायेदंचनममेत्यत्रोहः
परिकीर्तितः ॥३७॥ व्यानमंत्रस्यचाख्यातोंबुजवर्णहुताशनः ॥ ऋषिरुक्तोदेवताग्निरनुष्टुप्छंदईरितम् ॥३८॥ व्यानायचतथास्वाहाऽग्नयेदंनममेत्यपि॥
उदानमंत्रस्यतथाशक्रगोपसवर्णकः ॥३९॥ ऋषिरग्निःसमाख्यातोवायुर्वैदेवतास्मृता ॥ बृहतीछंदआख्यातमुदानायचपूर्ववत् ॥४०॥ वायवेचेदंनममएवं
चैवोच्चरेद्द्विजः ॥ समानवायुमंत्रस्यविद्युद्वर्णोविरूपकः॥४१॥ ऋषिरग्निःसमाख्यातःपर्जन्योदेवतामता ॥ पंक्तिश्छंदःसमाख्यातंसमानायचपूर्ववत्॥४२॥

॥२८ ॥ २९ ॥ स्वाहांतानिति ॥ ॐप्राणायस्वाहेत्येवंमंत्राऊह्याः ॥ तत्रभोजनसमयेमूलाधारादारभ्यमुखपर्यंतं जाठराग्नेर्ज्वालातिष्ठंतितत्रस्थानभेदेनपंचाग्नीन्भावयेदित्याह मुखेचाहवनीयस्त्विति॥ ॥ २८ ॥
॥ ३०॥ अधोनाभेरधोदेशेस्वाधिष्ठानसंज्ञकेसभ्याग्नितदधोमूलाधारेआवसथ्याग्निंभावयेदित्यर्थः ॥ वाक्प्राणादिषुऋत्विगादिकल्पनामाह होताप्राणइति ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ प्राणाहुतिमंत्राणामृषि
च्छंदोदेवताआह प्राणमंत्रस्येति ॥ रुक्मवर्णःसुवर्णकांतिः ॥ क्षुधाग्निर्ऋषिरित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ पूर्ववदुदानायस्वाहेत्येवमित्यर्थः ॥४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पर्जन्यायेदंनममेत्युक्त्वाषष्ठीमाहुतिंवक्ष्यमाणमंत्रेणक्षिपेदित्यर्थः ॥ ४३ ॥ देवस्त्वात्मेतिओंब्रह्मणेस्वाहेतिमंत्रप्रयोगः ॥ अत्रषष्ठमंत्रप्रयोगेसर्वंभक्षणीयमन्नमाहुतिस्थानेभावयेदित्याचारदर्पणेउक्तम्॥ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएका० द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुभोजनांतेचयद्भवेत् ॥ तदुक्त्वातप्तकृच्छ्रादिलक्षणंकिंचिदुच्यते ॥ १ ॥ भोजनांतेअमृतापिधानमसीतिमंत्रेणाचमनंकुर्यादित्याह अमृतापिधानमिति ॥ उच्चार्याचामेदितिशेषः ॥ एतेनामृतोपस्तरणमसीतिप्रथमतआचमनंकर्तव्यमित्यनुक्तमप्यर्थात्सूचितम् ॥ अनंतरमुच्छिष्टभाग्भ्योन्नंदेयमित्याह उच्छिष्टेति ॥ १ ॥ तत्रमंत्रमाह येकेचास्मदिति ॥ तदुपरिजलमनेनमंत्रेणदेयमित्याह रौरवेति ॥ २ ॥ ३ ॥ भोजनसमयेहस्तेविद्यमानंयत्पवित्रंतस्यग्रंथिंविसर्जयेदित्याह पवित्रेति ॥४॥ तेनोच्छिष्टेनोच्छिष्टः पुरुषोयदिसंस्पृष्टइत्यर्थः ॥ उच्छिष्टेनपुरुषेणोच्छिष्टपुरुषस्पर्शोनकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पंचभिःपंचप्राणाहुतिभिः ॥ पंचकोटीनांयज्ञानामित्यर्थः ॥ यस्मादेवंतस्मात्प्राणाहुतिप्रदानंतत्फलमित्यर्थः ॥ ७ ॥ एवंप्राणाग्निहोत्रविदेन्नदातुःफलमाह दातुश्चैवत्विति ॥ यत्पुण्यंशास्त्रेप्रोक्तमित्यर्थः ॥८॥ ९ ॥ पुनःकिंचित्पुरश्चरणशेषमाह पूजाकालत्रयेइति ॥ भुक्तिश्चेति ॥ चकारेणमार्जनमपिग्राह्यंतदापंचांगंपुरश्चरणंसंपन्नम् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

पर्जन्यायेदमित्युक्त्वाषष्ठींचैवाहुतिंक्षिपेत् ॥ वैश्वानरोमहानग्निर्ऋषिर्वैपरिकीर्तितः ॥ ४३ ॥ गायत्रीछंदआख्यातंदेवस्त्वात्माभवेदपि ॥ स्वाहांतोमंत्रआख्यातःपरमात्मनउच्चरेत् ॥ ४४ ॥ इदंनममचेत्येवंजातंप्राणाग्निहोत्रकम् ॥ एतज्ज्ञात्वाविधिंकृत्वाब्रह्मभूयायकल्पते ॥ ४५ ॥ प्राणाग्निहोत्रविध्येयंसंक्षेपात्कथिताहिते ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥छ॥ ॥ नारायणउवाच ॥ अमृतापिधानमित्येवमुच्चार्यसाधकोत्तमः ॥ उच्छिष्टभाग्भ्यःपात्रान्नंदद्यादंतेविचक्षणः ॥ १ ॥ येकेचास्मत्कुलेजातादासादास्योन्नकांक्षिणः ॥ तेसर्वेतृप्तिमायांतुमयादत्तेनभूतले ॥ ॥२॥ रौरवेऽपुण्यनिलयेपद्मार्बुदनिवासिनाम् ॥ अर्थिनामुदकंदत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु ॥ ३ ॥ पवित्रग्रंथिमुत्सृज्यमंडलेभुविनिक्षिपेत् ॥ पात्रेतुनिक्षिपेद्यस्तुसविप्रःपंक्तिदूषकः ॥४॥ उच्छिष्टस्तेनसंस्पृष्टःशुनाशूद्रेणचद्विजः ॥ उपोष्यरजनीमेकांपंचगव्येनशुध्यति ॥५॥ अनुच्छिष्टेनसंस्पृष्टेःस्नानमेवविधीयते ॥ एकाहुतिप्रदानेनकोटियज्ञफलंलभेत् ॥ ६ ॥ पंचभिःपंचकोटीनांतदनंतफलंस्मृतम् ॥ प्राणाग्निहोत्रवेत्त्रेयोद्यन्नदानंकरोतिच ॥ ७ ॥ दातुश्चैवतुयत्पुण्यंभोक्तुश्चैवतुयत्फलम् ॥ प्राप्नुतस्तौतदेवद्वावुभौतौस्वर्गगामिनौ॥८॥सपवित्रकरोभुंक्तेयस्तुविप्रोविधानतः ॥ ग्रासेग्रासेफलंतस्यपंचगव्यसमंभवेत्॥ ॥९॥ पूजाकालत्रयेनित्यंजपस्तर्पणमेवच ॥ होमोब्राह्मणभुक्तिश्चपुरश्चरणमुच्यते ॥ १० ॥ अधःशयानोधर्मात्माजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ लघुमिष्टहिताशीचविनीतःशांतचेतसा ॥११॥ नित्यंत्रिषवणस्नायीनित्यंसशुभभाषणः ॥ स्त्रीशूद्रपतितव्रात्यनास्तिकोच्छिष्टभाषणम् ॥१२॥ चांडालभाषणंचैवनकुर्यान्मुनिसत्तम॥नत्वानैवचभाषेतजपहोमार्चनादिषु॥१३॥मैथुनस्यतथालापंतद्गोष्ठीमपिवर्जयेत् ॥ कर्मणामनसावाचासर्वावस्थासुसर्वदा ॥१४॥सर्वत्रमैथुनत्यागोब्रह्मचर्यंप्रचक्षते॥राज्ञश्चैवगृहस्थस्यब्रह्मचर्यमुदाहृतम् ॥१५॥ ऋतुस्नातेषुदारेषुसंगतिर्याविधानतः॥ संस्कृतायांसवर्णायामृतुंदृष्ट्वाप्रयत्नतः॥१६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १७ ॥ १८ ॥ तेदेवानामिति ॥ तेद्विजादेवादीनामृणिनोभवंतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ ऋणत्रयमोचनप्रकारमाह ऋषिभ्यइति ॥ यस्मादेवंतस्मात्स्वाश्रमंधर्मंतदुचितंधर्ममाचरेदित्यर्थः ॥ २० ॥
॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तेषांपुरश्चरणकारिणाम् ॥ ३२ ॥ तानिशांत्यादिकर्माणिवक्ष्यामिअग्रिमाध्यायेइत्यर्थः ॥ परंतुतानिकर्मा

रात्रौतुगमनंकार्यंब्रह्मचर्यंहरेन्नतत् ॥ ऋणत्रयमसंशोध्यत्वनुत्पाद्यसुतानपि ॥ १७॥ तथायज्ञाननिष्टाचमोक्षमिच्छन्व्रजत्यधः ॥ अजागलस्ययज्जन्मत
ज्जन्मश्रुतिनोदितम् ॥ १८ ॥ अतःकार्यंतुविप्रेंद्रऋणत्रयविशोधनम् ॥ तेदेवानामृषीणांचपितृणामृणिनस्तथा ॥ १९ ॥ ऋषिभ्योब्रह्मचर्येणपितृभ्य
स्तुतिलोदकैः ॥ मुच्येद्यज्ञेनदेवेभ्यःस्वाश्रमंधर्ममाचरेत् ॥ २० ॥ क्षीराहारीफलाशीवाशाकाशीवाहविष्यभुक् ॥ भिक्षाशीवाजपेद्विद्वान्कृच्छ्रचांद्रायणा
दिकृत् ॥२१॥ लवणंक्षारमम्लंचगृंजनंकांस्यभोजनम् ॥ तांबूलंचद्विभुक्तंचदुष्टवासःप्रमत्तनम् ॥ २२ ॥ श्रुतिस्मृतिविरोधंचजपंरात्रौविवर्जयेत् ॥ वृ
थानकालंगमयेत्द्यूतस्त्रीस्वापवादतः ॥ २३ ॥ गमयेद्देवतापूजास्तोत्रागमविलोकनैः ॥भूशय्याब्रह्मचारित्वंमौनचर्यातथैवच ॥२४॥ नित्यंत्रिषवणस्नानं
शूद्रकर्मविवर्जनम् ॥ नित्यपूजानित्यदानमानंदस्तुतिकीर्तनम् ॥२५॥ नैमित्तिकार्चनंचैवविश्वासोगुरुदेवयोः ॥ जपनिष्ठस्यधर्मायेद्वादशैतेसुसिद्धिदाः॥
॥ २६ ॥ नित्यंसूर्यमुपस्थायतस्यचाभिमुखोजपेत् ॥ देवताप्रतिमादौवावह्नौवाऽभ्यर्च्यतन्मुखः ॥ २७ ॥ स्नानपूजाजपध्यानहोमतर्पणतत्परः ॥ नि
ष्कामोदेवतायांचसर्वकर्मनिवेदकः ॥ २८ ॥ एवमादींश्चनियमान्पुरश्चरणकृच्चरेत् ॥ तस्माद्द्विजःप्रसन्नात्माजपहोमपरायणः ॥ २९ ॥ तपस्यध्ययनेयु
क्तोभवेद्भूतानुकंपकः ॥ तपसास्वर्गमाप्नोतितपसाविंदतेमहत् ॥ ३० ॥ तपोयुक्तस्यसिद्ध्यंतिकर्माणिनियतात्मनः॥ विद्वेषणंसंहरणंमारणंरोगनाशनम् ॥
॥ ३१ ॥ येनयेनाथऋषिणायदर्थंदेवतास्तुता ॥ ससकामःसमृद्ध्येततेषांतेषांतथातथा॥३२॥तानिकर्माणिवक्ष्यामिविधानानिचकर्मणाम् ॥ पुरश्चरणमा
दौचकर्मणांसिद्धिकारकम् ॥ ३३ ॥ स्वाध्यायाभ्यसनस्यादौप्राजापत्यंचरेद्द्विजः ॥ केशश्मश्रुलोमनखान्वापयित्वाऽऽप्लुतःशुचिः ॥३४॥ तिष्ठेदहनि
रात्रौतुशुचिरासीतवाग्यतः ॥ सत्यवादीपवित्राणिजपेद्व्याहृतयस्तथा ॥ ३५ ॥ ॐकाराद्यास्तुताजप्वासावित्रींचतदित्यृचम् ॥ आपोहिष्ठेतिसूक्तंचपवित्रं
पापनाशनम् ॥ ३६ ॥ पुनंत्यःस्वस्तिमत्यश्चपावमान्यस्तथैवच ॥ सर्वत्रैतत्प्रयोक्तव्यमादावंतेचकर्मणाम् ॥ ३७ ॥ आसहस्रादाशताद्वाप्यादशादथवाज
पेत् ॥ ॐकारंव्याहृतीस्तिस्रःसावित्रीमथवाऽयुतम् ॥ ३८ ॥ तर्पयित्वाद्विराचार्यानृषींश्छंदांसिदेवताः ॥ अनार्षेणनभाषेतशूद्रेणापिनगर्हितैः ॥ ३९ ॥

णिप्रथमतःपुरश्चरणंकृत्वाकर्तव्यानीत्याह ॥ पुरश्चरणमिति ॥३३ ॥तच्चपुरश्चरणंप्राजापत्यादिप्रायश्चित्तानिकृत्वाकर्तव्यमित्याह स्वाध्यायेति ॥ स्वाध्यायाभ्यसनंगायत्रीमंत्रपुरश्चरणरूपंतस्यादौ
प्राजापत्यादिकंचरेदित्यर्थः ॥तच्चप्राजापत्यमपिकेशादीन्वापयित्वाशांत्यर्थंशुद्ध्यर्थंचवक्ष्यमाणान्मंत्रांश्चजपित्वाकर्तव्यमित्याह केशश्मश्रुनखेति ॥ आप्लुतःस्नातः॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४० ॥ ४१ ॥ विधिश्चांद्रायणस्यचेति ॥ प्रोच्यतेइतिशेषः ॥ ४२ ॥ प्रथमतस्तेषांफलमाह पंचभिरिति ॥ ४३ ॥ अष्टभिश्चांद्रायणैः ॥४४॥ दशभिश्चांद्रायणैः कृच्छ्रप्राजापत्यस्वरूपमाह त्र्यह मिति ॥ त्र्यहंदिनत्रयम् ॥ प्रातरितिमध्यान्हस्योपलक्षणम् ॥ तस्मिन्भुंजीतेत्यर्थः ॥ तदुत्तरंदिनत्रयंसायंकालेभुंजीतेत्यर्थः ॥ तदुत्तरदिनत्रयेअयाचितमन्नमद्यादित्यर्थः ॥ तदुत्तरदिनत्रयंनाश्नीया दुपवसेदित्यर्थः ॥ इत्थंप्रकारेणप्राजापत्यंद्विजश्चरेदित्यर्थः ॥ तदुक्तंमनुना ॥ त्र्यहंप्रातस्त्र्यहंसायंत्र्यहमद्यादयाचितम् ॥ त्र्यहंपरंचनाश्नीयात्प्राजापत्यंचरन्द्विजइति ॥ ४५ ॥ सांतपनस्यस्वरूप माह गोमूत्रमिति ॥ पूर्वेद्युराहारांतरपरित्यागेनगोमूत्रादीनिगव्यानिपंचद्रव्याणिकुशोदकसहितानिसंयोज्यपीत्वापरेद्युरुपवसेदितिद्वैरात्रिकःसांतपनःकृच्छ्रः ॥ जाबालेनतुसप्ताहसाध्यंसांतपनमु

नापिचोदक्ययावध्वापतितैर्नांत्यजैर्नृभिः ॥ नदेवब्राह्मणद्विष्टैर्नाचार्यगुरुनिंदकैः ॥ ४० ॥ नमातृपितृविद्विष्टैर्नावमन्येतकंचन ॥ कृच्छ्राणामेषसर्वेषांवि धिरुक्तोनुपूर्वशः ॥ ४१ ॥ प्राजापत्यस्यकृच्छ्रस्यतथासांतपनस्यच ॥ पराकस्यचकृच्छ्रस्यविधिश्चांद्रायणस्यच ॥ ४२ ॥ पंचभिःपातकैःसर्वैर्दुष्कृतैश्च प्रमुच्यते ॥ तप्तकृच्छ्रेणसर्वाणिपापानिदहतिक्षणात् ॥ ४३ ॥ त्रिभिश्चांद्रायणैःपूतोब्रह्मलोकंसमश्नुते ॥ अष्टभिर्देवताःसाक्षात्पश्येतवरदास्तदा॥४४॥ छंदांसिदशभिर्ज्ञात्वासर्वान्कामान्समश्नुते ॥ त्र्यहंप्रातस्त्र्यहंसायंत्र्यहमद्यादयाचितः ॥ ४५ ॥ त्र्यहंपरंचनाश्नीयात्प्राजापत्यंचरेद्द्विजः ॥ गोमूत्रंगोमयं क्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ ४६ ॥ एकरात्रोपवासश्चकृच्छ्रंसांतपनंस्मृतम् ॥ एकैकंग्रासमश्नीयादहानित्रीणिपूर्ववत् ॥ ४७ ॥ त्र्यहंचोपवसेदित्थमति कृच्छ्रंचरेद्द्विजः ॥ एवमेवत्रिभिर्युक्तंमहासांतपनंस्मृतम् ॥ ४८ ॥ तप्तकृच्छ्रंचरन्विप्रोजलक्षीरघृतानिलान् ॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णान्सकृत्स्नायीसमाहि तः ॥ ४९ ॥ नियतस्तुपिबेदापःप्राजापत्यविधिःस्मृतः ॥ यतात्मनोऽप्रमत्तस्यद्वादशाहमभोजनम् ॥ ५० ॥ पराकोनामकृच्छ्रोयंसर्वपापप्रणोदनः ॥ एकैकंतुह्रसेत्पिंडंकृष्णेशुक्लेचवर्धयेत् ॥ ५१ ॥ अमावास्यांनभुंजीतएवंचांद्रायणेविधिः ॥ उपस्पृश्यत्रिषवणमेतच्चांद्रायणंस्मृतम् ॥५२॥ चतुरःप्रात रश्नीयाद्विप्रःपिंडान्कृताह्निकः ॥ चतुरोस्तमितेसूर्येशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ ५३ ॥ अष्टावष्टौसमश्नीयात्पिंडान्मध्यंदिनेस्थिते ॥ नियतात्माहविष्यस्य यतिचांद्रायणंव्रतम् ॥ ५४ ॥ एतद्रुद्रास्तथादित्यावसवश्चाचरंतिहि ॥ सर्वेकुशलिनोदेवामरुतश्चभुवासह ॥ ५५ ॥ एकैकंसप्तरात्रेणपुनातिविधिवत्कृत म् ॥ त्वगसृक्पिशितास्थीनिमेदोमज्जावसास्तथा ॥५६॥

क्तम्॥गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ एकैकंप्रत्यहंपीत्वात्वहोरात्रमभोजनम् ॥ कृच्छ्रःसांतपनोनामसर्वपापप्रणा शनइति ॥ ४६ ॥अतिकृच्छ्रंव्रतमाह एकैकंग्रासमिति ॥४७॥ महासांतपनमिति ॥ इदंचयमेनपंचदशाहःसंपाद्यमुक्तम् ॥ त्र्यहंपिबेत्तुगोमूत्रंत्र्यहंवैगोमयंपिबेत् ॥ त्र्यहंदधित्र्यहंक्षीरंत्र्यहंसर्पिस्ततः शुचिः ॥ महासांतपनंह्येतत्सर्वपापप्रणाशनमिति ॥ तथाचत्रिभिर्युक्तमित्यस्यत्रिभिर्दिनैर्युक्तमित्यर्थः॥४८॥तप्तकृच्छ्रमाह तप्तकृच्छ्रमिति॥तथाचमनुनाद्वादशरात्रनिर्वर्त्योयमभिहितः ॥ तप्तकृच्छ्रंच रन्विप्रोजलक्षीरघृतानिलान् ॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंसकृत्स्नायीसमाहितइति॥४९॥ पराककृच्छ्रमाह नियतस्त्विति॥५०॥चांद्रायणमाह एकैकंतुग्रसेत्पिंडमिति ॥ पिंडंग्रासम्॥ कृष्णपक्षेएकैकंग्रासंन्ह सेन्न्यूनंकुर्याच्छुक्लेपक्षेत्वेकैकंग्रासंवर्धयेत्॥अमावास्यायांतूपोषणमित्यर्थः॥५१॥५२॥५३ ॥५४ ॥५५॥एकैकमिति इदंव्रतंएकैकंधातुंसप्तरात्रेणपुनातिशोधयतीत्यर्थः॥तदेवाह त्वगसृगिति ॥५६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अतःपरंशतश्लोकैःकाम्यकर्माणि संग्रहात् ॥ प्रोच्यंतेलोकरक्षार्थंप्रायश्चित्तविधिस्तथा ॥ १ ॥ प्राजापत्यादीनिकृच्छ्राणिकृत्वादेहसंशोध्यपुरश्चरणोत्तरंकाम्यकर्माणिकुर्यादित्युक्तंपूर्वाध्यायेतानिकाम्यकर्माणिवक्तुंप्रश्नमुत्थापय ति नारदउवाच नारायणमहाभागेति ॥ १ ॥ २ ॥ तत्रप्रथमतः शांतिकर्माह अथशांतिरिति ॥ काभिःसमिद्भिरत्राह शमीसमिद्भिरिति ॥ जुहुयादिति ॥ अत्रसंख्यानुक्तौ ॥ अनुक्तसंख्ययोः संख्यासहस्रंजपहोमयोः ॥ पलाशसमिधोनुक्तेइतिसामान्यपरिभाषोक्तासंख्याग्राह्या ॥ ३ ॥ क्षीरवृक्षस्येति ॥ अश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधाःक्षीरद्रुमाःशारदातिलकेउक्तास्तदन्यतमस्यसमिद्भिरित्य

एकैकंसप्तरात्रेणशुद्ध्यत्येवनसंशयः ॥ एभिर्व्रतैर्विपूतात्माकर्मकुर्वीतनित्यशः ॥ ५७ ॥ एवंशुद्धस्यकर्माणिसिद्ध्यंत्येवनसंशयः ॥ शुद्धात्माकर्मकुर्वीतसत्य वादीजितेंद्रियः ॥ ५८ ॥ इष्टान्कामांस्ततःसर्वान्संप्राप्नोतिनसंशयः ॥ त्रिरात्रमेवोपवसेद्रहितःसर्वकर्मणा ॥ ५९ ॥ त्रीणिनक्तानिवाकुर्यात्ततःकर्मसमा रभेत् ॥ एवंविधानंकथितंपुरश्चर्याफलप्रदम् ॥ ६० ॥ गायत्र्याश्चपुरश्चर्यासर्वकामप्रदायिनी ॥ कथितातववेदर्षेमहापापविनाशिनी ॥ ६१ ॥ आदौकु र्याद्व्रतंमंत्रीदेहशोधनकारकम् ॥ पुरश्चर्यांततःकुर्यात्समस्तफलभाग्भवेत् ॥ ६२ ॥ इतितेकथितंगुह्यंपुरश्चर्याविधानकम् ॥ एतत्परस्मैनोवाच्यंश्रुतिसा रंयतःस्मृतम् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ नारायणमहाभागगायत्र्यास्तुस मासतः ॥ शांत्यादिकान्प्रयोगांस्तुवदस्वकरुणानिधे ॥ १ ॥ नारायणउवाच ॥ अतिगुह्यमिदंपृष्टंत्वयाब्रह्मतनूद्भव ॥ नकस्यापिचवक्तव्यंदुष्टायपिशुना यच ॥ २ ॥ अथशांतिःपयोक्ताभिःसमिद्भिर्जुहुयाद्द्विजः ॥ शमीसमिद्भिःशाम्यंतिभूतरोगग्रहादयः ॥ ३ ॥ आर्द्राभिःक्षीरवृक्षस्यसमिद्भिर्जुहुयाद्द्विजः ॥ जुहुयाच्छकलैर्वापिभूतरोगादिशांतये ॥ ४ ॥ जलेनतर्पयेत्सूर्यंपाणिभ्यांशांतिमाप्नुयात् ॥ जानुदघ्नेजलेजप्त्वासर्वान्दोषाञ्छमंनयेत् ॥ ५ ॥ कंठद घ्नेजलेजप्त्वामुच्येत्प्राणांतिकाद्भयात् ॥ सर्वेभ्यःशांतिकर्मभ्योनिमज्ज्याप्सुजपःस्मृतः ॥ ६ ॥ सौवर्णेराजतेवापिपात्रेताम्रमयेपिवा ॥ क्षीरवृक्षमयेवापि निर्व्रणेमृन्मयेपिवा ॥ ७ ॥ सहस्रंपंचगव्येनहुत्वासुज्वलितेनले ॥ क्षीरवृक्षमयैःकाष्ठैःशेषंसंपादयेच्छनैः ॥ ८ ॥ प्रत्याहुतिस्पृशञ्जप्त्वासहस्रंपात्र संस्थितम् ॥ तेनतंप्रोक्षयेद्देशंकुशैर्मंत्रमनुस्मरन् ॥ ९ ॥

र्थः ॥ शकलैर्वाक्षीरवृक्षखंडैर्वा ॥ होमस्तुगायत्रीमंत्रेणैवसर्वत्र ॥ ४ ॥ एतद्धोमादिकंतर्पणादिकंचानुष्ठानमेकोनपंचाशद्दिनपर्यंतंप्रत्यहंकार्यम् ॥ सहस्रहोमोहोमस्थलेतर्पणंचतावत्संख्यंतर्पण स्थलेसामान्यकार्यविशेषकार्यानुरोधेनतर्पयेदिति ॥ शारदातिलकेसूर्यमंत्रप्रकरणेयोविधिरुक्तस्तेनविधिनागायत्रीमंत्रांतेसूर्यंतर्पयामिनमइतिमंत्रंपठित्वातर्पयेदित्यर्थः ॥ ५ ॥ सर्वेभ्यःशांतिकर्मभ्यो धिकइतिशेषः ॥ इदमपिमंडलपर्यंतमेव ॥ ६ ॥ प्रयोगांतरमाह सौवर्णेइति ॥ सौवर्णाद्यन्यतमेपात्रेपंचगव्यंस्थापयित्वेत्यर्थः ॥ ७ ॥ क्षीरवृक्षमयैरिति ॥ तस्मिन्होमेइंधनमन्यत्त्वग्राह्यंकिंतुपूर्वोक्तक्षी रवृक्षकाष्ठैरेवेंधनादिकार्यंकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ८ ॥ प्रत्याहुतीति ॥ प्रत्येकाहुतौपंचगव्यंस्पृशन्सन्हुत्वापश्चात्पात्रस्थपंचगव्यंगायत्रीमंत्रेणसहस्रंजप्त्वाऽभिमंत्र्यप्रोक्षयेदित्यन्वयः ॥ मंत्रंगायत्रीमंत्रम् ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तस्मिन्देशेउपद्रवस्थलेबलिंचदद्यादित्यर्थः ॥ तेनपरकृताभिचारोनश्यतीत्यर्थः ॥ १० ॥ यद्येवंकुरुतेतदादेवभूतपिशाचाद्यान्वशेकुरुतइत्यन्वयः ॥ ११ ॥ निखनेइति ॥ वक्ष्यमाणशूलस्यचतुर
स्रमंडलेलिखनेकृतेतस्यचभूमौनिखनेकृतेइत्यर्थः ॥ तेभ्यःपिशाचादिभ्यः ॥ तदेवाह मंडलेइति ॥ पूर्वोक्तेकृमिभूताद्युपद्रवरूपेसतीत्यर्थः ॥ मंडलेचतुरस्रमंडले शूलमष्टगंधनालिख्यतच्छूलंगाय
त्र्यासहस्रवारमभिमंत्र्यभूमौनिखनेदित्यर्थः ॥ १२ ॥ अभिषेकमाह ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ क्रांतांविष्णुक्रांताम् ॥ देवीसहदेवी ॥ क्षीरवृक्षाअश्वत्थोदुंबरप्लक्षन्यग्रोधाः ॥१६ ॥ कुशकूर्चेति ॥

बलिंकिरंस्ततस्तस्मिन्ध्यायेत्तुपरदेवताम् ॥ अभिचारसमुत्पन्नाकृत्यापापंचनश्यति ॥ १० ॥ देवभूतपिशाचाद्यायद्येवंकुरुतेवशे ॥ गृहंग्रामंपुरंराष्ट्रंसर्वं
तेभ्योविमुच्यते ॥ ११ ॥ निखनेमुच्यतेतेभ्योलिखनेमध्यतोऽपिच ॥ मंडलेशूलमालिख्यपूर्वोक्तेचक्रमेपिवा ॥ १२ ॥ अभिमंत्र्यसहस्रंतन्निखनेत्सर्वशां
तये ॥ सौवर्णंराजतंवापिकुंभंताम्रमयंचवा ॥ १३ ॥ मृन्मयंवानवंदिव्यंसूत्रवेष्टितमव्रणम् ॥ स्थंडिलेसैकतेस्थाप्यपूरयेन्मंत्रविज्जलैः ॥ १४ ॥ दिग्भ्य
आहृत्यतीर्थानिचतस्रभ्योद्विजोत्तमैः ॥ एलाचंदनकर्पूरजातीपाटलमल्लिकाः ॥ १५ ॥ बिल्वपत्रंतथाक्रांतांदेवींव्रीहियवांस्तिलान् ॥ सर्षपान्क्षीरवृक्षा
णांप्रवालानिचनिक्षिपेत् ॥ १६॥ सर्वाण्यभिविधायैवंकुशकूर्चसमन्वितम् ॥ स्नातःसमाहितोविप्रःसहस्रंमंत्रयेद्बुधः ॥ १७ ॥ दिक्षुसौरानधीयीरन्मंत्रा
न्विप्रास्त्रयीविदः ॥ प्रोक्षयेत्पाययेदेनंनीरंतेनाभिषिंचयेत् ॥ १८ ॥ भूतरोगाभिचारेभ्यःसनिर्मुक्तःसुखीभवेत् ॥ अभिषेकेणमुच्येतमृत्योरास्यगतोनरः
॥ १९ ॥ अवश्यंकार्येद्विद्वान्राजादीर्घजिजीविषुः ॥ गावोदेयाश्चऋत्विग्भ्यअभिषेकेशतंमुने ॥ २० ॥ दक्षिणायेनवातुष्टिर्यथाशक्त्याऽथवाभवेत् ॥ ज
पेदश्वत्थमालभ्यमंदवारेशतंद्विजः ॥ २१ ॥ भूतरोगाभिचारेभ्योमुच्यतेमहतोभयात् ॥ गुडूच्याःपर्वविच्छिन्नाःपयोक्ताजुहुयाद्द्विजः ॥ २२ ॥ एवंमृत्युं
जयोहोमःसर्वव्याधिविनाशनः ॥ आम्रस्यजुहूयात्पत्रैःपयोक्तैर्ज्वरशांतये ॥ २३॥ वचाभिःपयसाक्ताभिःक्षयंहुत्वाविनाशयेत् ॥ मधुत्रितयहोमेनराजय
क्ष्माविनश्यति ॥ २४ ॥ निवेद्यभास्करायान्नंपायसंहोमपूर्वकम् ॥ राजयक्ष्माभिभूतंचप्राशयेच्छांतिमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ लताःपर्वसुविच्छिद्यसोमस्यजु
हुयाद्द्विजः ॥ सोमेसूर्येणसंयुक्तेपयोक्ताःक्षयशांतये ॥२६ ॥ कुसुमैःशंखवृक्षस्यहुत्वाकुष्ठंविनाशयेत् ॥ अपस्मारविनाशस्यादपामार्गस्यतंडुलैः ॥ २७ ॥

सप्तविंशतिदर्भाणांवेण्यग्रंग्रंथिभूषितमितिकूर्चलक्षणसहितंकुशकूर्चमित्यर्थः ॥ १७ ॥ एवंभूताद्युपद्रुतंपुरुषमभिषिंचयेत्गायत्रीमंत्रंपठन् ॥ पूर्वोक्तंअभिमंत्रणमपिगायत्रीमंत्रेणैव ॥ अत्रकुंभस्थापना
दिर्विधिःसर्वोऽपिशारदातिलकेदीक्षापटलेउक्तोग्राह्यः ॥ १८ ॥ १९ ॥ शतमिति ॥ शतंगावोदक्षिणाइत्यर्थः ॥ २० ॥ २१ ॥ पर्वणिपर्वणिविच्छिन्नाःसमिधइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ हुत्वाक्षयं
रोगंविनाशयेदित्यन्वयः ॥ मधुत्रितयंप्रसिद्धंपयोदधिघृतरूपम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ सोमेसूर्येणसंयुक्तेअमावास्यायामित्यर्थः ॥ २६ ॥ तंडुलैर्बीजैरित्यर्थः ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २८ ॥ मसूरिकांपादरोगविशेषम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ पिपीलिमधुवल्मीकेइति ॥ पिपीलिकावल्मीके मधुवल्मीकेचेत्यर्थः ॥ मधुवल्मीकोमोहोळइतिप्रसिद्धः ॥ गृहेतयोरुपद्रवेजातेसतीत्यर्थः ॥स र्पिर्युक्तशमीसमिद्भिः सर्पिर्युक्तान्नेनौदनेनप्रत्येककार्येशतद्वयंहोमः ॥ ३१ ॥ शेषैर्होमावशेषैः ॥ अतएवपूर्वद्रव्ययोःसमुच्चयोःभवति ॥ नयथासंख्यंसमिद्भिर्बलिदानासंभवात् ॥ अभ्रस्तनितशब्दने

क्षीरवृक्षसमिद्धोमादुन्मादोपिविनश्यति ॥ औदुंबरसमिद्धोमादतिमेहःक्षयंव्रजेत् ॥ २८ ॥ प्रमेहंशमयेद्धुत्वामधुनेक्षुरसेनवा ॥ मधुत्रितयहोमेननयेच्छा तिंमसूरिकाम्॥२९॥कपिलासर्पिषाहुत्वानयेच्छांतिंमसूरिकाम् ॥ उदुंबरवटाश्वत्थैर्गोगजाश्वामयंहरेत्॥३०॥पिपीलिमधुवल्मीकेगृहेजातेशतंशतम् ॥ शमीसमिद्भिरन्नेनसर्पिषाजुहुयाद्द्विजः ॥ ३१ ॥ तदुत्थंशांतिमायातिशेषैस्तत्रबलिंहरेत् ॥ अभ्रस्तनितभूकंपालक्ष्यादौवनवेतसः ॥ ३२ ॥ सप्ताहंजुहुया देवंराष्ट्रेराज्यंसुखीभवेत् ॥ यांदिशंशतजप्तेनलोष्टेनाभिप्रताडयेत् ॥ ३३ ॥ ततोग्निमारुतारिभ्योभयंतस्यविनश्यति ॥ मनसैवजपेदेनांबद्धोमुच्येतबंधना त् ॥ ३४ ॥ भूतरोगविषादिभ्यःस्पृशन्जप्त्वाविमोचयेत् ॥ भूतादिभ्योविमुच्येतजलंपीत्वाभिमंत्रितम्॥३५॥ अभिमंत्र्यशतंभस्मन्यसेद्भूतादिशांतये॥ शिरसाधारयेद्भस्ममंत्रयित्वातदित्यृचा ॥ ३६ ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तःसुखीजीवेच्छतंसमाः ॥ अशक्तःकारयेच्छांतिंविप्रंदत्त्वातुदक्षिणाम् ॥ ३७ ॥ अथ पुष्टिंश्रियंलक्ष्मींपुष्पैर्हुत्वाप्नुयाद्द्विजः ॥ श्रीकामोजुहुयात्पद्मैरक्तैःश्रियमवाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ हुत्वाश्रियमवाप्नोतिजातीपुष्पैर्नवैःशुभैः ॥ शालितंडुलहो मेनश्रियमाप्नोतिपुष्कलाम् ॥ ३९ ॥ समिद्भिर्बिल्ववृक्षस्यहुत्वाश्रियमवाप्नुयात् ॥ बिल्वस्यशकलैर्हुत्वापत्रैःपुष्पैःफलैरपि ॥ ४०॥ श्रियमाप्नोतिपरमां मूलस्यशकलैरपि ॥ समिद्भिर्बिल्ववृक्षस्यपायसेनचसर्पिषा ॥ ४१ ॥ शतंशतंचसप्ताहंहुत्वाश्रियमवाप्नुयात् ॥ लाजैस्त्रिमधुरोपेतैर्होमेकन्यामवाप्नुया त् ॥ ४२ ॥ अनेनविधिनाकन्यावरमाप्नोतिवांछितम् ॥ रक्तोत्पलशतंहुत्वासप्ताहंहेमचाप्नुयात् ॥ ४३ ॥ सूर्यबिंबेजलंहुत्वाजलस्थंहेमचाप्नुयात् ॥ अ न्नंहुत्वाप्नुयादन्नंव्रीहीन्व्रीहिपतिर्भवेत् ॥ ४४ ॥ करीषचूर्णैर्वत्सस्यहुत्वापशुमवाप्नुयात् ॥ प्रियंगुपायसाज्यैश्चभवेद्धोमादिभिःप्रजा ॥ ४५ ॥ नि वेद्यभास्करायान्नंपायसंहोमपूर्वकम् ॥ भोजयेत्तद्दतुस्नातांपुत्रंपरमवाप्नुयात् ॥ ४६ ॥

विद्युल्लतापातोविवक्षितः ॥ वनवेतसःसमिधः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ बद्धस्यशत्रुभिःकारागृहेपातितस्यानुष्ठानसामर्थ्यभावात्तत्कल्याणार्थमाह मनसैवेति ॥ ३४ ॥ स्पृशन्नितिदर्भैर्णेतिविशेषः ॥ तत्रां तरानुरोधात् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यदुक्तंपुष्पैर्हुत्वेतितदेवस्पष्टयति श्रीकामइति ॥ रक्तैःपद्मैरपिश्रियमेवाप्नोतीत्यर्थः ॥ ३८॥३९॥४० ॥४१ ॥ त्रिमधुरं ॥ पयोदधिघृतंचेतिसमंत्रिमधुरंस्मृ तमितिसिद्धांतशेखरे ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ जलंहुत्वेति ॥ जलेनतर्पयित्वेत्यर्थः ॥ जलस्थंहेमजलेगुप्तंहेमेत्यर्थः ॥ व्रीहीन्हुत्वेतिशेषः ॥ ४४ ॥ प्रियंगुपायसाज्यैश्चेतिबहुवचनाद्द्रव्यत्रयम् ॥४५ ॥ ४६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सप्ररोहाभिरिति ॥ प्ररोहोऽग्रंतत्सहिताभिःपलाशसमिद्भिरित्यर्थः॥ अनुक्तेपलाशसमिधइतिविश्वामित्रकल्पेसामान्यपरिभाषणात् ॥४७॥४८ ॥ सप्ररोहाभिरितिक्षीरवृक्षसमिधोविशेषणम् ॥ सुवर्ण

सप्ररोहाभिरार्द्राभिरायुर्हुत्वासमाप्नुयात् ॥ समिद्भिःक्षीरवृक्षस्यहुत्वाऽऽयुषमवाप्नुयात् ॥ ४७ ॥ सप्ररोहाभिरार्द्राभिरक्ताभिर्मधुरत्रयैः ॥ व्रीहीणांचशतंहुत्वाहेमचायुरवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ सुवर्णकुड्मलंहुत्वाशतमायुरवाप्नुयात् ॥ दूर्वाभिःपयसावापिमधुनासर्पिषापिवा ॥४९॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति ॥ शमीसमिद्भिरन्नेनपयसावाचसर्पिषा ॥ ५० ॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति ॥ न्यग्रोधसमिधोहुत्वापायसंहोमयेत्ततः ॥ ५१ ॥ शतंशतंचसप्ताहमपमृत्युंव्यपोहति ॥ क्षीराहारोजपेन्मृत्योःसप्ताहाद्विजयीभवेत् ॥ ५२ ॥ अनश्नन्वाग्यतोजप्त्वात्रिरात्रंमुच्यतेयमात् ॥निमज्याप्सुजपेदेवसद्योमृत्योर्विमुच्यते ॥ ५३ ॥ जपेद्बिल्वंसमाश्रित्यमासंराज्यमवाप्नुयात् ॥ विल्वंहुत्वाप्नुयाद्राज्यंसमूलफलपल्लवम् ॥ ५४ ॥ हुत्वापद्मशतंमासंराज्यमाप्नोत्यकंटकम् ॥ यवागूंग्राममाप्नोतिहुत्वाशालिसमन्वितम् ॥ ५५ ॥ अश्वत्थसमिधोहुत्वायुद्धादौजयमाप्नुयात् ॥ अर्कस्यसमिधोहुत्वासर्वत्रविजयीभवेत् ॥ ५६ ॥ संयुक्तैःपयसापत्रैःपुष्पैर्वावेतसस्यच ॥ पायसेनशतंहुत्वासप्ताहंवृष्टिमाप्नुयात् ॥५७॥ नाभिदघ्नेजलेजप्त्वासप्ताहंवृष्टिमाप्नुयात् ॥ जलेभस्मशतंहुत्वामहावृष्टिंनिवारयेत् ॥ ५८ ॥ पालाशीभिरवाप्नोतिसमिद्भिर्ब्रह्मवर्चसम् ॥ पलाशकुसुमैर्हुत्वासर्वमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ५९ ॥ पयोहुत्वाप्नुयान्मेधामाज्यंबुद्धिमवाप्नुयात् ॥ अभिमंत्र्यपिबेद्ब्राह्मीरसंमेधामवाप्नुयात् ॥ ६० ॥ पुष्पहोमेभवेद्वासस्तंतुभिस्तद्विधंपटम् ॥ लवणंमधुसंमिश्रंहुत्वेष्टंवशमानयेत् ॥ ६१ ॥ नयेदिष्टंवशंहुत्वालक्ष्मीपुष्पैर्मधुप्लुतैः ॥ नित्यमंजलिनात्मानमभिषिंचेज्जलेस्थितः॥ ६२ ॥ मतिमारोग्यमायुष्यमग्र्यंस्वास्थ्यमवाप्नुयात् ॥ कुर्याद्विप्रोन्यमुद्दिश्यसोपिपुष्टिमवाप्नुयात् ॥ ६३॥ अथचारुविधिर्मासंसहस्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ आयुष्कामःशुचौदेशेप्राप्नुयादायुरुत्तमम् ॥ ६४ ॥ आयुरारोग्यकामस्तुजपेन्मासद्वयंद्विजः ॥ भवेदायुष्यमारोग्यंश्रियैमासत्रयंजपेत् ॥ ६५ ॥ आयुःश्रीपुत्रदाराद्याश्चतुर्भिश्चयशोजपात् ॥ पुत्रदारायुरारोग्यंश्रियंविद्यांचपंचभिः ॥ ६६ ॥ एवमेवोत्तरान्कामान्मासैरेवोत्तरैर्व्रजेत् ॥ एकपादोजपेदूर्ध्वबाहुःस्थित्वानिराश्रयः ॥ ६७ ॥ मासंशतत्रयंविप्रःसर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ एवंशतोत्तरंजप्त्वासहस्रंसर्वमाप्नुयात् ॥ ६८ ॥

कुड्मलंहेमकमलम् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ समूलफलपल्लवंसंपूर्णवृक्षमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ यवागुंहुत्वेतिशेषः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ लक्ष्मीपुष्पैःविल्ववृक्षपुष्पैः ॥ ६२ ॥ एतान्यनुष्ठानान्यन्यमुद्दिश्यापिकुर्यादित्याह कुर्यादिति ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ चतुर्भिर्मासैः ॥ पंचभिर्मासैः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

परमभीष्टम् ॥ ६९ ॥ मासंशतंजपेदित्यन्वयः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ रुध्वाप्राणमित्यर्थः ॥ अमोघासत्यवाग्भवेदित्यर्थः ॥ ७३ ॥ देवःसूर्यः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

रुध्वाप्राणमपानंचजपेन्मासंशतत्रयम् ॥ यदिच्छेत्तदवाप्नोतिसहस्रात्परमाप्नुयात् ॥ ६९ ॥ एकपादोजपेदूर्ध्वबाहूरुध्वानिलंवशः ॥ मासंशतमवाप्नोतियदिच्छेदितिकौशिकः ॥ ७० ॥ एवंशतत्रयंजप्त्वासहस्रंसर्वमाप्नुयात् ॥ निमज्याप्सुजपेन्मासंशतमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ एवंशतत्रयंजप्त्वासहस्रंसर्वमाप्नुयात् ॥ एकपादोजपेदूर्ध्वबाहूरुध्वानिराश्रयः ॥७२॥ नक्तमश्नन्हविष्यान्नंवत्सरादृषितामियात् ॥ गीरमोघाभवेदेवंजप्त्वासंवत्सरद्वयम् ॥७३॥ त्रिवत्सरंजपेदेवंभवेत्त्रैकालदर्शनम् ॥ आयातिभगवान्देवश्चतुःसंवत्सरंजपेत् ॥ ७४ ॥ पंचभिर्वत्सरैरेवमणिमादिगुणोभवेत् ॥ एवंषड्वत्सरंजप्त्वाकामरूपित्वमाप्नुयात् ॥ ७५ ॥ सप्तभिर्वत्सरैरेवममरत्वमवाप्नुयात् ॥ मनुत्वंनवभिःसिद्धमिंद्रत्वंदशभिर्भवेत् ॥७६ ॥ एकादशभिराप्नोतिप्राजापत्यंतुवत्सरैः ॥ ब्रह्मत्वंप्राप्नुयादेवंजप्त्वाद्वादशवत्सरान् ॥ ७७ ॥ एतेनैवजितालोकास्तपसानारदादिभिः ॥ शाकमन्येपरेमूलंफलमन्येपयःपरे ॥ ७८ ॥ घृतमन्येपरेसोममपरेचरुवृत्तयः ॥ ऋषयःपक्षमश्नंतिकेचिद्भैक्ष्याशिनोऽहनि ॥७९॥ हविष्यमपरेऽश्नंतःकुर्वत्येवपरंतपः ॥ अथशुद्ध्यैरहस्यानांत्रिसहस्रंजपेद्द्विजः॥८०॥ मासंशुद्धोभवत्स्तेयात्सुवर्णस्यद्विजोत्तमः ॥ जपेन्मासंत्रिसाहस्रंसुरापःशुद्धिमाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ मासंजपेत्त्रिसाहस्रंशुचिःस्याद्गुरुतल्पगः ॥ त्रिसहस्रंजपेन्मासंकुटींकृत्वावनेवसन् ॥ ८२ ॥ ब्रह्महामुच्यतेपापादितिकौशिकभाषितम् ॥ द्वादशाहंनिमज्याप्सुसहस्रंप्रत्यहंजपेत् ॥ ८३ ॥ मुच्येरन्नंहसःसर्वेमहापातकिनोद्विजाः ॥ त्रिसाहस्रंजपेन्मासंप्राणानायम्यवाग्यतः ॥ ८४ ॥ महापातकयुक्तोवामुच्यतेमहतोभयात् ॥ प्राणायामसहस्रेणब्रह्महापिविशुध्यति ॥ ८५ ॥ षट्कृत्वस्त्वभ्यसेदूर्ध्वंप्राणापानौसमाहितः ॥ प्राणायामोभवेदेषसर्वपापप्रणाशनः ॥ ८६ ॥ सहस्रमभ्यसेन्मासंक्षितिपःशुचितामियात् ॥ द्वादशाहंत्रिसाहस्रंजपेद्द्विगोवधेद्विजः ॥ ८७ ॥ अगम्यागमनस्तेयहननाभक्ष्यभक्षणे ॥ दशसाहस्रमभ्यस्तागायत्रीशोधयेद्विजम् ॥८८॥ प्राणायामशतंकृत्वामुच्यतेसर्वकिल्बिषात् ॥ सर्वेषामेवपापानांसंकरेसतिशुद्धये ॥ ८९ ॥ सहस्रमभ्यसेन्मासंनित्यजापीवनेवसन् ॥ उपवाससमंजप्यंत्रिसहस्रंतदित्यृचः ॥ ९० ॥ चतुर्विंशतिसाहस्रमभ्यस्ताकृच्छ्रसंज्ञिता ॥ चतुःषष्टिसहस्राणिचांद्रायणसमानितु ॥ ९१ ॥ शतकृत्वोभ्यसेन्नित्यंप्राणानायम्यसंध्ययोः ॥ तदित्यृचमवाप्नोतिसर्वपापक्षयंपरम् ॥ ९२ ॥

॥ ७८ ॥ ७९ ॥ रहस्यानांपातकानामित्यर्थः ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥९०॥ ९१ ॥ ९२ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्यास्यव्याख्यानर

निमज्याप्सुजपेन्नित्यंशतकृत्वस्तदित्यृचम् ॥ ध्यायन्देवींसूर्यरूपांसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ९३ ॥ इतितेसम्यगाख्याताःशांतिशुद्ध्यादिकल्पनाः ॥ रहस्या
तिरहस्याश्चगोपनीयास्त्वयासदा ॥ ९४ ॥ इतिसंक्षेपतःप्रोक्तःसदाचारस्यसंग्रहः ॥ विधिनाचरणादस्यमायादुर्गाप्रसीदति ॥९५॥ नैमित्तिकंचनित्यंच
काम्यंकर्मयथाविधि ॥ आचरेन्मनुजःसोयंभुक्तिमुक्तिफलाप्तिभाक् ॥ ९६ ॥ आचारःप्रथमोधर्मोधर्मस्यप्रभुरीश्वरी ॥ इत्युक्तंसर्वशास्त्रेषुसदाचारफलंम
हत् ॥ ९७ ॥ आचारवान्सदापूतःसदैवाचारवान्सुखी ॥ आचारवान्सदाधन्यःसत्यंसत्यंचनारद ॥ ९८ ॥ देवीप्रसादजनकंसदाचारविधानकम् ॥ यद
पिशृणुयान्मर्त्योमहासंपत्तिसौख्यभाक् ॥ ९९ ॥ सदाचारेणसिध्येच्चऐहिकामुष्मिकंसुखम् ॥ तदेवतेमयाप्रोक्तंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १०० ॥ इ
तिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेएकादशस्कंधेसदाचारनिरूपणंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ एकादशस्कंधःसमाप्तः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥
सर्धिरामाब्धिनेत्रेंदु (१२४३॥) पद्यैर्व्यासकृतैःशुभैः ॥ देवीभागवतस्यास्यैकादशःस्कंधईरितः ॥ १ ॥

हितस्यच ॥ व्याख्येयंयःकृतवान्सम्यक्तिलकाख्यांसमुज्ज्वलाम् ॥ २ ॥ स्कंधश्चैकादशस्तस्याःसमाप्तोऽभूच्छुभार्थदः ॥ प्रीयतांतेनमेदेवीगायत्रीपरमेश्वरी ॥ ३ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्न रंग
नाथात्मजलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवततिलकेएकादशस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ स्कंधःश्चायंसमाप्तः ॥ ११ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते एकादशस्कंधः समाप्तः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=15.07.20 11:12
,TRANSFERRED=2020/07/15 at 11:19:49
,PAGES=67
,TYPE=STD
,NAME=S0003323
,Book Name=M-2774-DEVI BHAGWAT
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection